

T.C.

**KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KOCAELİ ÇİNGENELERİNDE
EVLENME GELENEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZGÜR UÇUM

**ANABİLİM DALI: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
PROGRAM : TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI**

KOCAELİ-2008

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KOCAELİ ÇİNGENELERİNDE
EVLENME GELENEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ANABİLİM DALI: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
PROGRAM : TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI**

DANIŞMAN: Yard. Doç. Dr. Işıl ALTUN

KOCAELİ-2008

**T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

KOCAELİ ÇİNGENELERİNDE EVLENME GELENEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Özgür UÇUM

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Tarihi ve No: 10.09.2008 - 2008 / 2

Prof. Dr. Erman ARTUN

**Yrd. Doç. Dr. Türker
EROĞLU**

**Yrd. Doç. Dr. Işıl
ALTUN**

KOCAELİ - 2008

TABLO LİSTESİ	vii
ÖZET.....	viii
ABSTRACT	x
ÖNSÖZ.....	xi
KISALTMALAR	xiii
0. GİRİŞ.....	1
0.1. ÇALIŞMA ALANI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	3
0.1.1. KONU	3
0.1.2. AMAÇ	3
0.1.3. KAPSAM	5
0.1.4.YÖNTEM.....	5
0.1.5. ARAŞTIRMADA KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR.....	8
0.2. ARAŞTIRMA ALANININ TANITILMASI	9
0.2.1.KOCAELİ İLİ.....	9
0.2.1.1TARİHİ.....	9
0.2.1.2. KONUMU VE COĞRAFYASI	9
0.2.1.3. NÜFUS	9
0.2.2. SAHA ÇALIŞMASI YAPILAN MAHALLELER VE MAHALLELERDE YAŞAYAN ÇİNGENELERİN NÜFUS ÖZELLİKLERİ.....	12
0.2.2.1. TAVŞANTEPE (KİREÇOCAKLARI) MAHALLESİ TARİHİ, NÜFUSU, SOSYAL HAYATI.....	13
0.2.2.2. 28 HAZİRAN MAHALLESİ TARİHİ, NÜFUSU, SOSYAL HAYATI..	14
0.2.2.3. SERDAR MAHALLESİ TARİHİ, NÜFUSU, SOSYAL HAYATI	15

0.2.2.4. KANDIRA İLÇESİ AKÇAKAYRAN MAHALLESİ VE CEZAEVİ MAHALLESİ TARİHİ, NÜFUSU, SOSYAL HAYATI	16
0.2.2.5. KOCAELİ MAHALLELERİNDE YAŞAYAN ÇİNGENELERİN NÜFUS ÖZELLİKLERİ.....	17
1.BÖLÜM.....	20
ÇİNGENE KAVRAMI- KÖKEN- İMGE -GÖÇ- NÜFUS- DİL	20
1.1.ÇİNGENE ADI VE İMGESİ.....	20
1.2. DÜNYADAKİ ÇİNGENE ADLARI	29
1.3. TÜRKİYE'DEKİ ÇİNGENE ADLARI.....	29
1.4. ÇİNGENE TARİHİ VE KİMLİĞİ	31
1.5. ÇİNGENELER VE GÖÇ	33
1.6. TÜRKİYE VE KOCAELİ ÇİNGENELERİNDE GÖÇ.....	38
1.7. TÜRKİYE'DE ÇİNGENE NÜFUSU.....	41
1.8. KOCAELİ'DE ÇİNGENE NÜFUSU.....	42
1.9. ÇİNGENE DİLİ - TÜRKİYE VE KOCAELİ ÇİNGENELERİNDE DİL.....	43
2. BÖLÜM.....	54
KOCAELİ ÇİNGENELERİNDE EVLENME GELENEĞİ.....	54
2.1. EVLENME GELENEĞİ.....	54
2.2. TÜRKİYEDEKİ ÇİNGENELERDE EVLENME.....	59
2.3. KOCAELİ ÇİNGENELERİNDE EVLENME GELENEĞİ	61
2.3.1. EVLENME BİÇİMLERİ.....	62
2.3.1.1. GÖRÜCÜ USULUYLA EVLENME.....	62
2.3.1.2. KAÇMA/KAÇIRMA YOLUYLA EVLENME.....	63
2.3.1.3. BEŞİK KERTMESİ.....	65
2.3.1.4. SEVEREK EVLENME.....	66
2.3.1.5. DEĞİŞME YOLUYLA EVLENME.....	66

2.3.1.6. SÖZ ALMA-SÖZ VERME YOLU İLE EVLENME.....	67
2.3.1.7. AKRABA YOLU İLE EVLENME.....	68
2.3.1.8. İÇ GÜVEY YOLU İLE EVLENME.....	70
2.3.2. SANAL AKRABALIK-SÜTKARDEŞLİK.....	72
2.3.3. KISMET AÇMA.....	73
2.3.3.1. ÇÖMLEK OYUNU.....	75
2.3.3.2. YOL AĞZINDA KİLİT AÇMA.....	75
2.3.3.3. YOL AĞZINDA YA DA KAPI ÖNÜNE ÇEYİZ SERME...	75
2.3.3.4. ANAHTAR TAŞIMA.....	76
2.3.4.EVLENME ÇAĞI VE YAŞI.....	76
2.3.4.1. SIRA GÜTME.....	77
2.3.5. EVLENME ÖNCESİ.....	79
2.3.5.1. EŞ SEÇİMİ.....	79
2.3.5.2. GÖRÜCÜLÜK, DÜNÜRCÜLÜK, KIZ İSTEME.....	83
2.3.5.2.1. TOY BEYİ-ERKEK BABASI-DAMAT BABASI.....	89
2.3.5.2.2. BAŞLIK PARASI.....	89
2.3.5.3. SÖZ KESİMİ.....	92
2.3.5.4. NİŞAN - NİŞANLILIK	94

2.3.5.5. DAVET	97
2.3.6.DÜĞÜN	98
2.3.6.1. KINA GECESİ.....	98
2.3.6.2. ÇEYİZ DÜZME	103
2.3.6.3. ASIL (ESAS) DÜĞÜN.....	104
2.3.6.3.1. BAYRAK ASMA.....	111
2.3.6.3.2. DAMAT HAMAMI-GELİN HAMAMI.....	112
2.3.6.3.3. SAĞDIÇ.....	113
2.3.6.3.4. ÇİNGENE DÜĞÜNLERİNDE ÇALGI VE MÜZİK- KOCAELİ ÇİNGENE DÜĞÜNLERİNDE SÖYLENEN ŞARKI ÖRNEKLERİ.....	113
2.3.6.3.5. GELİN ALMA.....	125
2.3.6.3.6. KUŞAK BAĞLAMA.....	127
2.3.6.3.7. GELİN İNDİRME.....	128
2.3.6.3.8. YOL BAĞI.....	129
2.3.6.4. NİKÂH	131
2.3.6.5. GERDEK.....	132
2.3.7. DÜĞÜN SONRASI	134
2.3.7.1. DUVAK – PAÇA.....	134
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	136
ÇİNGENE BAYRAĞI VE MARŞI	141
ÇİNGENE SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ ATASÖZLERİ.....	144
ÇİNGENE SÖZCÜĞÜNÜN GEÇTİĞİ DEYİMLER.....	144
EVLENME İLE İLGİLİ SORULAR.....	145
SÖZLÜ KAYNAKLAR.....	147

YAZILI KAYNAKÇALAR.....	152
<i>ÖZGEÇMİŞ.....</i>	<i>161</i>
ÇİNGENELERİN YERLEŞİM YERLERİNE AİT HARİTALAR.....	162
ÇİNGENE FOTOĞRAFLARI.....	162

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1: Kocaeli Mah. Yaşayan Çingenelerin Demografik özellikleri.....	17
Tablo 1.2: Çingenelerin Göç Tarihi ve Yerleri.....	36
Tablo 1.3: Türkiye Çingenelerinin Genel Nüfus Sayıları.....	41
Tablo 1.4: Kocaeli Çingenelerinin Genel Nüfus Sayıları.....	42
Tablo 1.5: Çingene Lehçeleri.....	45
Tablo 1.6: Çingene Dilinin Kullanımına İlişkin Örnekler.....	46
Tablo 1.7: Kocaeli Çingenelerinde Evlilik Yaşlarıyla İlgili Tablo.....	78

ÖZET

Doğum, evlenme ve ölüm insan hayatındaki üç önemli geçiş dönemidir. Bu geçiş dönemleri kendi içinde bazı alt bölümlere ayrılır. Bu bölümleri de her toplumun kendine özgü kuralları belirlemektedir.

Kocaeli’de; Tavşantepe, Serdar, 28 Haziran Mahallesi ve Kandıra İlçesine bağlı Akçakayran ve Cezaevi Mahallelerinde yaşayan Çingenelerde geçiş dönemleri içinde evlenmeyi ele alan bu çalışmada, içinde yaşadıkları toplumdan kopuk olmayan; fakat gelenekleri ve yaşam pratiklerinde farklılıklar sergileyen Çingenelerin evlenme esnasındaki geçiş törenleri incelenmiştir.

Kocaeli’de yaşayan Çingenelerin geleneklerine bağlılıkları, evlenme şekilleri, evlenmede başlık parası, ekonomik yapılarının evlilik eğlencelerine etkisi, dünürçülük, nişan geleneği, kına gecesi, kız alma, asıl düğün, gerdek gecesi ve düğünden sonraki gelenekler, çalışmanın temel sorgu alanlarıdır.

Gelenekler, görenekler, örf ve âdetler Çingeneler için çok önemlidir. Doğumdan ölümüne kadar yaşamlarında geleneklerin izlerini rahat bir şekilde görmekteyiz. Geleneklerine bağlılıkları onların özelliklerini yitirmemesine neden olmuştur: Yüzlerce yıl devam eden göçlerine rağmen Çingeneler, kendi inanç ve geleneklerini muhafaza etmiştir. Bu da ‘ **Endogamik Evlilik** ’ (Grup İçi Evlilik) sayesinde olmuştur. Bütün dünyadaki Çingenelerde olduğu gibi Türkiye’deki Çingeneler de küçük yaşlarda evlenmektedir ve bu evlilikler büyük ölçüde yakın akrabalar arasında olmaktadır. Erken yaşta evlenme ve yakın akrabalarla evlenme Çingene geleneğidir. Çingene olmayan biriyle evlilik ise Çingenelikten ihraç anlamına gelmektedir. Kanaatimize göre bu gelenek, kendini koruma amacının bir yansımasıdır.

Çalışma alanı, Kocaeli ilinde bulunan dört Çingene mahallesidir. Alan araştırmasında, gereken bilgiler hem soru-anket yoluyla hem de Çingeneler üzerine yazılmış çeşitli kaynak kitaplardan edinilmiştir. Bunun yanı sıra, düğün gelenekleriyle ilgili olarak araştırılan soruların cevapları birebir görüşme ve soru cevap tekniği uygulanarak alınmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında; Çingenelerin geleneklerine bağlı kalarak içinde bulundukları toplumun değerlerini aldıkları; bununla birlikte kendi benliklerini de yaşatmaya devam ettirdikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler:

Geçiş Dönemleri (Evlenme), Kocaeli, Çingeneler, Gelenek, Âdet, Kültürel Değişim, Düğün.

ABSTRACT

Birth, marriage and death are three important transition terms in people's life. This transition terms are divided into some sections in itself. Some norms of the society determine these sections.

In this study, investigating the Gypsies settled in Kocaeli, we have mainly focused on the wedding ceremonies of the Gypsies who are not in fact cutting off from the society but have some differences in their traditions and practices in life.

The main emphasis on this study is marriage customs of the gypsies living in Kocaeli. Carrying on their traditions, differences in marriages, bride price, the effect of money on their wedding ceremonies, being co-in-laws, engagements, henna night, taking a bride, wedding itself, wedding night and the traditions after wedding are mainly investigated.

Traditions are very significant for gypsies. We can easily see the traces of traditions in their lives. This keeping old customs cause them not to lose their characteristics. "Despite the immigration that lasts for centuries, Gypsies keep their beliefs and traditions alive thanks to endogamy." Like the Gypsies all over the world, the Gypsies in Turkey get married when they are at their early ages among their relatives. Marrying at an early age with a member of a family is a tradition of Gypsies. Marrying a man who is not Gypsy (they say Goca) means the expulsion of the Gypsy community. It is thought that this is a reflection of protecting their culture..

Study field is the gypsy quarters in Kocaeli. In the investigation of this study, the data that is required has been obtained not only from natural observations, but also from the books. Also, the answers obtained to clarify the wedding customs of Gypsies have been acquired through the deep interview and oral history.

When looked through the results of the study, it is seen that Gypsies keep their traditions without cutting from off the society they live in.

Key Words: Transitions Terms (Marriage), Kocaeli, Gypsies, Tradition, Custom, Change of culture, Wedding.

ÖNSÖZ

Çingeneler, tarihi tespitlere göre; Miladi V. yüzyıldan itibaren göçebe olarak yaşayan bir topluluktur. “Çingenelerin üzerine araştırma yapan bilim adamlarınca, Çingenelerin Hindistan kökenli oldukları ileri sürülmektedir. Bilim adamlarını bu sava götüren sebep, 200 yılı aşkın bir zamandan beri Çingeneler üzerine yapılan dil karşılaştırmalarının onların büyük ölçüde Hintçe ağırlıklı dillerinin olduğunu göstermesidir.

Kültürel olarak bakıldığında Çingeneleri dünyadaki renkli denilebilecek toplumlardan biri olarak söylenebilir. Bu renkliliğin en önemli nedeni konargöçer bir geleneğe sahip olmaları ve barışçıl bir toplum olup her tanıştıkları toplumdan bir şeyler almalarıdır.

Kocaeli Çingeneleri ve en renkli geçiş dönemi olan evlenme gelenekleri çalışmanın temel konusudur. Tez içinde hem Çingene hem de Roman adı kullanılmıştır. Bunun ana sebebi dünya literatüründe ırk bakımından Çingene isminin kullanılmasıdır. Fakat Kocaeli’de yaşayan Çingeneler kendilerine hem Çingene hem de Roman demektedirler.

Geçiş dönemleri içinde evlenmeyi oldukça farklı ve eğlenceli şekilde yaşayan marjinal bir grup olan Çingeneleri konu edinen bu çalışma, büyük çoğunluğu Kocaeli’de doğmuş ve burada yaşamaya devam eden Çingenelerle yapılan görüşmeler çerçevesinde şekillenmiştir. Çalışmamızda görüşme tekniği, anket ve sözlü uygulanmıştır. Tüm çalışmalarda temel dayanak noktası somut problemlerin nasıl ele alınabileceğidir. Bu problemin çözümü de doğru plan, doğru zaman ve doğru kaynak kişilerle yapılmaktadır. Çingenelerin kim olduğu, nasıl bir göç yolu izledikleri ve nasıl toplumsal değişimleri yaşadıkları hala tam olarak açıklanamamıştır. Bu çalışmada araştırma konusu olarak Kocaeli Çingeneleri ele alınmıştır. Yapılan çalışmalarda Çingenelerle iletişim kurmak zor olduğu görülmüştür ve bu iletişim eksikliğinden dolayı onların yanlış anlaşıldığı düşünülebilir. Çalışmadaki amaç, Kocaeli ilinde

yaşayan ve içinde yaşadıkları toplum tarafından farklı algılanan Çingenelerin, evlilik törenlerini inceleme ve anlamaya çalışmaktır. Çalışma esnasında Türkiye dışındaki Çingenelerin evlilik törenleriyle ilgili bilgiler de aktarılmıştır.

Bilgi Üniversitesi Öğretim Üyesi Adrian Marsh, tez konusunun belirlenmesinden sonra, Türkiye'deki Roman dernekleriyle bağlantı kurmada bana yardımcı oldu. HYD (Helsinki Yurttaşlar Derneği), European Roma Rights Centre (Avrupa Roman Hakları Merkezi), *EDROM* (Edirne Roman Kültürünü Araştırma Geliştirme Derneği) İzmir Romanlar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği gibi kuruluşlar çalışmama katkıda bulundular.

Kocaeli Çingenelerinin haklarını hem hukuki hem de toplumsal bir bakış açısıyla savunmaya çalışan ve onlara verilen olumsuz imajı kaldırmak için çaba sarf eden *KOREDER* (Kocaeli Roman Derneği) Başkanı Demir Duygun ve mesai arkadaşlarına yardımlarımdan dolayı teşekkür ederim.

Çalışma alanımı oluşturan Kocaeli'de yaşayan Çingenelere, tüm toplum tarafından farklı algılanışlarına hatta dışlanmışlıklarına rağmen bana güvenerek, içtenlikle sorularımı cevapladıkları için her zaman müteşekkirim.

Çalışma, benimle görüşlerini paylaşanların yardımlarıyla çok daha kolaylaştı. Çalışma konusunun tespitinde yardımcı olan tez danışmanım Yard. Doç. Dr. Işıl Altun; Bölüm Başkanımız Yard. Doç. Dr. Hasan Kolcu ve bölümümüz öğretim elemanları, önerilerini ve desteklerini esirgemediler. Eşim Didem Uçum çalışmamın mimarlarından. En zor zamanlarımda yanımda olmuştur ve çevirileriyle vermiş olduğu desteği pekiştirmiştir. Hepsine teşekkür ederim.

Özgür UÇUM

Mayıs 2008

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
A.Ş.	: Anonim şirketi
b.	: Baskı
Dr.	: Doktor
Doç.	: Doçent
EDROM	: Edirne Romanları Kültür Araştırma Geliştirme Derneği
Hyd	: Helsinki Yurttaşlar Derneği
K	: Kaynak kişi
Km.	: Kilometre
KORODER	: Kocaeli Romanlar Derneği
Mat.	: Matbaası
M.S.	: Milattan sonra
M.Ö.	: Milattan önce
S.	: Sayfa
SPSS	: Sosyal Bilimlerle İlgili İstatistik Programı

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TCKB : Türkiye Cumhuriyeti Kùltür Bakanlığı

Yard. : Yardımcı

Yay. : Yayınları

yy. : yüzyıl

0. GİRİŞ

Çingene olarak adlandırılan topluluk dünyanın hemen hemen her ülkesinde yaşamaktadır. Bunun en önemli sebebi onların genel yaşam biçimi olan göç olgusudur. İçinde yaşadıkları toplum tarafından farklı, öteki, yabancı olarak adlandırılırsalar da yaşamlarını devam ettirmek için ellerinden geleni yapmışlardır.

*“Her dilde onlarca atasözü vardır, tıpkı bizde olduğu gibi... Ama Çingenelerde bir tek atasözü vardır: Evde oturan ölür...”*¹ Bu atasözü Çingenelerin hayata bakışlarını, dünyayı algılayışlarını ve belki de karakterlerini en güzel şekilde yansıtır. Kültür zamanla oluşan bir olgudur. Çingenelerin de kültürleri yaşamlarındaki gel gitlerle oluşmuştur. Hindistan’dan göçleri, Avrupa içlerine gelmeleri, Nazi Almanyası’nda yaşadıkları, onların kültürel özelliklerini yaşamalarını engelleyememiştir. Yaşam karakterlerinde gezgincilik olan Çingeneler zamanla yerleşik hayatı yaşamak zorunda kalmışlardır.

Genel bir bakış açısıyla Çingenelerin 5. ve 11. yüzyıllar arasında Hindistan’dan göç etmeye başladıklarını görebilmekteyiz. Göçün sebepleri içinde açlık, yokluk ve kendilerine karşı yapılan saldırıları söyleyebiliriz. Anadolu içlerine ve bugün ülkemiz sınırlarına gelişleri ise yaşadıkları göç dalgasının sonucudur. Uzun süren araştırmalar sonucunda Çingenelerin Hint kökenli bir topluluk olduğu anlaşılmıştır. Bu dilleri üzerinde yapılan araştırmalar sonucu karşımıza çıkmıştır.

Geçiş dönemleri üç safhada karşımıza çıkmaktadır. Doğum, evlenme ve ölüm. Bu dönemler her toplumda farklı diyebileceğimiz uygulamalarla karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmada Çingenelerin belki de en renkli yaşam anlarının görüldüğü evlenme gelenekleri işlenmiştir. Kocaeli Çingenelerinin evlilik törenlerinden önce kız beğenme, görücüye gitme, kız isteme, nişan, kına ve düğün törenleri incelenmiştir. Bu alan araştırması yapılırken anket tekniği ve kültürel yapılarının net bir şekilde görülmesi için görüşme ve gözlem teknikleri kullanılmıştır.

¹ Jan Yoors,2005,Çingeneler,Mjola Kitaplığı, Çiviyazıları Yayınevi, s.9.

Çalışma giriş bölümüyle birlikte dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde Çingene kavramını, imgesini, onlara verilen adları, göç yollarını, nüfussal durumlarını, kullandıkları diller üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde; Türkiye ve Kocaeli Çingenelerinin evlenme biçimleri, evlenme çağları, evlilik öncesi aşamaları ve evlilik sonrası aşamaları incelenmiştir. Son bölümde ise genel bir değerlendirme ve sonuç bölümü yazılmıştır. Görüşülenlerin kullandığı kelime örnekleri, kullanılan sorular, düğünlerde söylenen şarkılar, Çingenelere özgü kullanılan atasözleri, deyimler ve Çingene Marşı ve bayrağı, fotoğraflar son kısmında sunulmuştur.

0.1. Çalışma Alanı İle İlgili Genel Bilgiler

0.1.1. KONU

Araştırmamızın konusu, Kocaeli’de yaşayan Çingenelerin- Romanların Geçiş dönemleri içindeki “ Evlenme” geleneğini incelemektir.

Çalışma konumuzun özünü oluşturan geçiş dönemleri oldukça kapsamlı bir konudur. Bu dönemler içinde o toplumun ve kültürün adetlerini, törenlerini, geleneklerini ve yaşam şekillerini bulabiliriz. Evlenme bu geçiş dönemleri içinde her toplumca farklı algılanmış ve renkli şekilde kutlamalarla karşımıza çıkmıştır.

Geçiş dönemleri her toplumda farklı şekilde yaşanmaktadır. Bu farkın en önemli sebebi o toplumun kültürel yapısı ve bu kültürün oluşmasında yaşanan göçlerdir. Konumuzun ana başlığını oluşturan Çingeneler de dünya üzerinde göç kavramını farklı şekilde yaşamışlar ve göçlerle kendi kültürlerinin geliştirmişlerdir. Göç olgusunu bu kadar hızlı şekilde yaşamalarından dolayı hemen hemen her toplumla tanışmışlar ve onların kültürlerini kendilerine katmışlardır.

Çalışmamızda araştırma sahamız Kocaeli merkeze bağlı Tavşantepe, Sedar, 28 Haziran, Kozluk Mahalleleri ve Kandıra İlçesine bağlı Akçakayran Mahalleleridir. Bu mahallerde geçiş dönemleri içinde “Evlenme” geleneğinin geçmişten günümüze nasıl yaşandığı, Türkiye’de ve dünyadaki diğer Çingenelerle benzerlikleri ve farklılıklarına bakıldı. Çalışma 2006 yılında başladı ve 2008 e kadar sürdü. Çalışma esnasında yedi düğün ve iki kına gecesine gidildi. Yetmiş iki kaynak kişiyle konuşuldu.

0.1.2. AMAÇ

Çalışmamızda araştırma konusu olarak Kocaeli Çingeneleri ele alınmıştır. Çingenelerde geçiş dönemlerinde evlenme konu başlığı içinde olan âdet, gelenek, görenekler, töre ve törenler derleme yoluyla toplanmıştır. Toplum içinde farklı ve yabancı olarak görülen Çingenelerin tanımaya ve evlenme geleneklerini araştırma çalışmamızın amacıdır.

Dünya üzerinde çok farklı bölgelerde ve farklı devletler içinde yaşayan Çingeneler hep farklı şekilde algılanmışlardır. Bu farklılık kimi zaman onların içinde yaşadıkları toplumdan dışlanmalarına sebep olmuştur. Çalışmamızda Çingenelerin benzerlikleri ve farklılıklarıyla birlikte yaşama çabası içinde olduklarını anlatma ve evlenme geleneklerinin içinde yaşamış oldukları toplumun kültürel özelliklerine benzer olduğunu derlemelerle ve kendi yorumlarıyla aktarma amaçlanmıştır.

Kocaeli’de yaşayan Çingeneler, yerel yönetimler tarafından “Kentsel Dönüşüm Projesi” adı altında seksen doksan yıldır yaşadıkları yerden göç ettirilmeye çalışılmaktadır. Bu göçler Kocaeli Çingenelerinin yaşayış özellikleri değişecektir. Bu değişme yaşanmadan onların “evlenme” geleneklerini en saf haliyle inceleme amaçlanmıştır.

Alan araştırmasında derlediğimiz malzemelerle Çingenelerin kökenine, göç yollarına, Türkiye’ye gelme şekillerine ve Türk toplumu içinde algılanışlarıyla evlenme geleneklerine inmeye çalıştık.

0.1.3. KAPSAM

Araştırma alanı, Çingenelerin yaşadığı merkeze bağlı Serdar, 28 Haziran, Tavşantepe Mahalleleri ve Kandıra İlçesine bağlı Akçakayran ve Cezaevi Mahalleleridir. Bu mahallelerinin seçilmesindeki amaç Çingene dilinin kullanılması, bazı mahallelere farklı ülkelerden göç edilmesi ve coğrafi alan olarak Kocaeli ilinin farklı yerlerinde olmalarıdır.

Alan araştırmasını oluşturan grup, Türkiye'ye Cumhuriyetin ilanından sonra Nüfus Mübadelesince gelmişler ve yerleşmişlerdir. Çingenelerin bu mahallelere geliş tarihi çok net değildir. Yapılan anket ve sözlü mülakat çerçevesinde 1925 ile 1935 yılları arasında Trakya'dan giriş yapmışlar ve Kocaeli'nde farklı mahallelere yerleşmişlerdir.

Mahallelerin fiziki yapılarına baktığımızda, evler iç içe girmiş ve her evde birden çok aile ikamet etmektedir. Bu fiziki ortam içinde kimi evler içinde yeni bir ev doğuracak şekilde karşımıza çıkmaktadır. İl içinde yerel yönetimin “Kentsel Dönüşüm Projesi”nden dolayı 28 Haziran Mahallesi tahliye edilmeye başlanmıştır.

Çalışmanın yapıldığı mahallelerinin dikkati çeken en önemli yanı, fiziki açıdan tamamen Çingene kökenli insanların oturduğu mahallerdir. Oturanlar aynı zamanda, aynı ülkeden göç etmişler ve birbirlerinden ayrılmamışlardır. Bunun en önemli nedeni benliklerini yitirmemek ve yabancılardan (hem o bölgede yaşayan yerli halk hem de göç eden diğer topluluklar) kendilerini korumaktır.

0.1.4.YÖNTEM

Çalışmada konu ve çalışılacak ortamın özellikleri göz önüne alındığında, alan araştırması (derleme) çalışması yapılmıştır. Özgün ve güvenilir kültür ürünleri ve halkbilimiyle ilgili bilgiler derlemek için; araştırmacının veya araştırmacı grubunun, hakkında bilgi alınacak topluluğun yaşadığı yere giderek çalışmalarında bulunmasına **“Alan Araştırması”** denir.² Çalışmamızda **“gözlem ve görüşme”** tekniği kullanılmıştır.

Çalışmanın veri toplama aşamasında, katılımcı gözlem ve mülakat tekniği uygulanmış ve verilerin anlamlandırılmasına çalışılmıştır. Derlenen ve sınıflandırılan malzemenin çözümlenmesi ve yorumlanması saha çalışmasının başka bir aşamasıdır.

Alan araştırmasının yapılması esnasında objektif yaklaşımlarda bulunmak için emik ve etik yaklaşım çabası içinde bulunulması gerekmektedir. Halkbiliminde, folklor olay ve olgularına veya kültürüne o topluluğun dışından ve o kütürtü incelemeye gelmiş bilim adamı olarak bakma, dıştan bakış açısı veya **“etik yaklaşım”** olarak adlandırılmaktadır. Bunun karşısı olan folklor olay ve olgusuna, içten bakış veya **“emik yaklaşım”** olarak adlandırılmaktadır. Halkbilimci, folklor olay ve olgularına veya kültürlerine dıştan bakış açısı olan: “etik yaklaşım” ve içten bakış açısı olan: “emik yaklaşım”ın her ikisini de kullanmak sonuçta yapacağı değerlendirmede bunları dikkate almak zorundadır.³ Çalışmada hem etik yaklaşım tekniğini kullandık. Düğün, kına ve düğün sonrası eğlencelerinde katılımcı gözlemle Kocaeli Çingenelerinin gelenek ve göreneklerini anlamaya ve anlatmaya çalıştık.

Çingenelerin bugünkü durumlarını ve geçmişlerini anlamak için yaşam öyküleri dinlenmiştir. Mahallelere göçlerin nasıl olduğu, sosyal durumları ve sosyal ilişkileri hakkında veriler toplanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Görüşmeye katılan kişilerin demografik dağılımı çıkartılmıştır. Açık uçlu sorulara

² Özkul Çobanoğlu, **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Akçağ yay., Ankara, 1999, s. 54

³.Çobanoğlu, a.g.e. s.57

verilen cevaplar doğrultusunda sosyal bilimlerle ilgili istatistik programı olan SPSS programıyla analiz edilmiş ve tablolaştırılmış yorumlanmıştır. Demografik dağılım çizelgesiyle Kocaeli Çingenelerinin cinsiyet, yaş ortalaması, eğitim durumları, medeni halleri ve çocuk sayıları öğrenilmiştir.

0.1.5. ARAŞTIRMADA KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR

Geçiş dönemlerinin incelenmesinde, birinci elden kaynaklara ulaşmak esastır. Çingeneler renkli oldukları kadar toplum içinde marjinal bir gruptur. Bu nedenle yedi farklı mahalleye dağılan Çingenelere ulaşmak bazen zorluk yaşanmasına neden olmuştur. Bunun altında yatan en önemli sebep, onların toplumdan zamanla dışlanmaları ve ister istemez kendilerini yaşadıkları topluma karşı koruma içgüdüsü içine girmiş olabilecekleri olarak düşünülmüştür. Bu düşüncede olmalarından dolayı içlerine girmek ve güvenlerini kazanmak zaman almış ve zor olmuştur.

Araştırmanın sağlıklı yürütülmesi için onlarla yakınlık kurma, nikâhlarına katılma, söz kesimlerinde bulunma ve düğünlerine katılmak gerekmiştir. Araştırmanın saha çalışması kısmında, tek olmam çalışmanın sonlandırılması esnasında hem zaman almış hem de yorucu olmuştur. Ayrıca çalışma sırasında anketör kullanılmaması, çalışma süresini çok daha uzatan bir faktör olmuştur.

Çingeneler üzerine Türkiye’de fazla kaynağın olmamasının yanında, Kocaeli Çingenelerle ilgili hiç bir çalışmanın olmaması, araştırma sonuçlarını farklı çalışmalarla karşılaştırma olanağını kısıtlamıştır.

0.2. ARAŞTIRMA ALANININ TANITILMASI

0.2.1.KOCAELİ İLİ

0.2.1.1. TARİHİ

Yapılan araştırmalar sonucunda, dünyanın en önemli kavşak noktası durumunda olan İzmit'te M.Ö. 3000'li yıllardan beri insanoğlunun yaşadığı bilinmektedir. Günümüze kadar devamlı iskân edilmiş olan İzmit'e ait ilk deliller M.Ö.12.y.y' a kadar dayanmaktadır. Bu tarihte Frigler bölgeyi ellerinde tutmuş, ardından Yunanistan'ın Megara şehrinden kendilerine yeni bir yer aramak için yola çıkan göçmen bir grup, şimdiki Başiskele mevkie Astakoz adını verdikleri şehri kurmuşlardır.

Trakia kralı Lysimakhos'un Astakoz'u tahrip etmesiyle bugünkü İzmit'inde üzerinde bulunduğu yamaçlara Nikomedia adında yeni bir şehir kurulur. M.Ö. 262 yılında şehri inşa ettiren Büyük İskender'in Anadolu'yu fet etmekle görevli kralı Nikomedes, şehre eşinin ismini vermiştir. Giderek yükselen Bitinya Krallığı'nın merkezi Nikomedia, büyük Helenistik şehir olur. M.Ö.91-94 yıllarında Romalılara bağlanır. M.S. 284 yılında İmparator Diokletionus Nikomedia'yı yeniden başkent yapar. Onun zamanında Nikomedia; Roma, Antakya, İskenderiye'den sonra dünyanın dördüncü büyük şehri oldu.

11.yy.'ın son çeyreğinde Nikomedia, Selçuklular tarafından ele geçirilir. I. Haçlı Seferi'nde geri alan Nikomedia, bir süre Latinlerin işgalinde kaldıktan sonra tekrar Selçuklulara geçer. Orhan Gazi zamanında, Adapazarı ve Hendek yöreleri valisi Akçakoca, kenti alınca şehir Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girer. Başlangıçta İznik'in yan komşusu anlamında İznikmid olan bu şehrin adı, zamanla İzmit'e dönüşür.

İzmit 20 Kasım 1918'de İngiliz işgaline uğramıştır. 27 Ekim 1920'de Yunanlılara devredilen kent, 27 Haziran 1921'de işgalden kurtulmuş Türk kuvvetlerinin eline geçmiştir.

0.2.1.2. KONUMU VE COĞRAFYASI

Kocaeli ili Marmara Bölgesi'nin doğusunda, İzmit Körfezinin kuzey ve güneyindeki alanlara yayılmıştır. Kocaeli Marmara Bölgesi'nin Çatalca- Kocaeli Bölümü'nde, 29 22- 30 -21 doğu boyları, 40 31- 41 13 kuzey enlemi arasında yer alır. Kuzeyinde Karadeniz, doğuda ve güneydoğuda Sakarya, güneyde Bursa, batıda Yalova ve İstanbul illeri yer alır. İl merkezi İzmit'in doğusundan geçen 30 doğu boyları Türkiye saati için esas kabul edilir.

Kocaeli ilinin yüzölçümü 3.505 km²'dir. Asya ile Avrupa'yı birleştiren önemli yol kavşağında bulunmaktadır. Doğal bir liman olan İzmit Körfezi işlek bir deniz yoludur.

Kocaeli; Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan Marmara Denizi'nin ve Marmara Bölgesi'nin doğusunda yer alan bir ildir. Merkez ilçe İzmit, Gebze, Körfez, Karamürsel, Gölcük, Kandıra, Derince olmak üzere toplam yedi ilçeden oluşur.

0.2.1.3. NÜFUS

İzmit (Eski isim: **Nikomedya**) Kocaeli ilinin merkez ilçesidir. Marmara Bölgesi'nin Çatalca-Kocaeli Bölümü'nde yer almaktadır. Nüfusu 2007 itibarıyla 1.437 926 kişidir.

Kuzeyinde Karadeniz, doğuda ve güneydoğuda Sakarya, güneyde Bursa, batıda Yalova ve İstanbul illeri yer alır. Türkiye'nin en küçük altıncı ilidir. Kocaeli'nin yüz ölçümü 3.505 km²'dir.

İzmit; Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan Marmara Denizi'nin ve Marmara Bölgesinin doğusunda yer alan bir şehirdir. Kuzeyde Karadeniz, doğuda Sakarya, güneyde Bursa, batıda Yalova ve İstanbul illeri yer almaktadır. 2007 nüfus sayımına göre 1.437.926 kişi, km²'ye düşen nüfus sayısı 398 kişidir. Kara, demir, deniz ve hava

yolu ulaşımları ile Türkiye'nin en önemli geçiş noktalarından biridir. İzmit'in doğusundan geçen 30° doğu boylamı Türkiye saati (UTC+2) için esas kabul edilir.

Büyük sanayi kuruluşlarının bulunduğu endüstri ve ticaret merkezi konumunda olan İzmit'in nüfusu, merkez 202.003 kişi, belde ve köylerde 441.763 kişi olmak üzere toplam 643.766 kişidir. 17 Ağustos 1999'da meydana gelen deprem nedeniyle önemli nüfus hareketleri yaşanmıştır. Kocaeli'nin yüzölçümü 3626 km²'dir. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin sınırları ilin tamamını kapsar ve 1 milyon 226 bin nüfusa sahiptir.1955–1960'lerden sonra artan sanayileşme sonucu hızlı bir nüfus artışına sahne olmuştur.⁴

2007 yılında yapılan adrese dayalı nüfus sayıma sonuçlarına göre Kocaeli'nde 1.437.926 kişi yaşamaktadır. Son yıllardaki turizm atağı ve iş imkânları dolayısıyla Kocaeli'nde gece gündüz arası nüfusunda büyük farklılıklar vardır.⁵

İLÇELER İTİBARIYLA NÜFUS VE NÜFUS YOğUNLUKLARI

İLÇESİ	YÜZÖLÇÜMÜ (Km ²)	TOPLAM NÜFUS	NÜFUS YOğUNLUğU	YILLIK NÜFUS ARTIş HIZI (Binde)
İZMİT	974	373.034	383	19.26
MRK				
DERİNCE	223	97.283	436	33.64
GEBZE	604	421.932	699	49.53
GÖLCÜK	199	107.615	541	-3.46
KANDIRA	933	52.418	56	4.77

⁴ YILLIK- 2001,Kocaeli Valiliği, Altan Matbaası, İstanbul 2001.

⁵ <http://www.kocaeli.bel.tr/content.asp?categoryID=318&contentID=9406>

K.MÜRSEL	258	48.508	188	18.91
KÖRFEZ	314	105.295	335	22.00
TOPLAM	3.505	1.206.085	344	27.04

İLÇELER İTİBARIYLA ŞEHİR VE KÖY NÜFUSLARI

İLÇESİ	TOPLAM NÜFUS	ŞEHİR NÜFUSU	ORANI (%)	KÖY NÜFUSU	ORANI (%)
İZMİT MRK.	373.034	195.699	52,46	177.335	47,53
DERİNCE	97.283	93.997	96,62	3.286	03,37
GEBZE	421.932	253.487	60,07	168.445	39,92
GÖLCÜK	107.615	55.790	51,84	51.825	48,15
KANDIRA	52.418	12.641	24,11	39.777	75,88
K.MÜRSEL	48.508	29.353	60,51	19.155	39,48
KÖRFEZ	105.295	81.938	77,81	23.357	22,18
TOPLAM	1.206.085	722.905	59,93	483.180	40,06

0.2.2. SAHA ÇALIŞMASI YAPILAN MAHALLELER VE MAHALLELERDE YAŞAYAN ÇİNGENELERİN NÜFUS ÖZELLİKLERİ

Alan araştırmamızı yaptığımız Kocaeli Çingenelele, Kocaeli ilinde dağınık bir şekilde yaşamlarını sürdürmektedirler. Genelde yerleşik bir yaşam şekilleri vardır. Şehrin farklı mahallelerine yerleşmişler ve yaşamlarını devam ettirmişlerdir. *Tavşantepe, Kozluk, 28 Haziran, Gültepe, Serdar Mahallesi, Turgut ve Yenidoğan Mahallelele'nde* yerleşik şekilde yaşamlarını devam ettirmektedirler. Yerleşik yaşamlarının yanında yarı göçebe şekilde yaşamlarını devam ettiren Çingenelele de vardır. Bunlar daha çok Kandıra ilçesine bağı Akçakayran ve Cezaevi civarında yer almaktadırlar.

0.2.2.1. TAVŞANTEPE (KİREÇOCAKLARI) MAHALLESİ TARİHİ, NÜFUSU, SOSYAL HAYATI

Kocaeli ilinde merkeze bağlı bir mahalledir. Çingene bu mahallede 70 ile 100 yıldır yaşamlarını sürdürmektedirler. Cumhuriyetin ilanından önce ve Cumhuriyetin ilanından sonra Selanik'ten göç ederek Trakya üzerinden Kocaeli'ye yerleşmeye başlamışlardır. Göç yoğunluğu Cumhuriyetten sonra yapılan nüfus mübadelesiyle olmuştur. Selanik'te **demircilikle** uğraşan bu mahallenin ataları, **çadırlarda** yaşamlarını devam ettirmişler ve mevsime göre göç etmişlerdir. Kocaeli'ye yerleştikten sonra demirciliği bırakıp **bohçacılık, toplayıcılık, servisçilikle** uğraşmaya başlamışlardır. Bu mahallede oturan Çingeneler hâlâ mevsimlere göre göç geleneğini devam ettirmektedirler. Yaz dönemi Adana, Mersin civarına pamuk işçiliği yapmak için göç etmektedirler. Tavşantepe- Kireçocakları Mahallesi'nde 150'ye yakın hane bulunmakta ve 800 civarında Çingene yaşamaktadır. Okuryazar sayısı çok azdır. Üniversite okuyan öğrenci yokken lise okuyan öğrenci sayısı ise çok azdır. Konuştuğumuz on aile içinde altı gencin lise eğitimini aldığını ya da bitirdiğini gözlemledik. Bu mahallede Çingene vatandaşların en büyük sorunu düşük eğitim ve ekonomi düzeyidir. Geçimini eskiden bohçacılıkla yapan Çingeneler şimdilerde servisçilik ve toplayıcılığa yönelmişlerdir. Alevi Çingeneleri de Kocaeli'de bu mahallede yaşamaktadırlar.

0.2.2.2. 28 HAZİRAN MAHALLESİ TARİHİ, NÜFUSU, SOSYAL HAYATI

Merkeze bağılı mahallelerden biridir. 1930 ve 1935’li yıllarda Romanya’dan Türkiye’ye ve Kocaeli’ye göç etmişlerdir. Bu göç nüfus mübadelesi sonrası gerçekleşmiştir. Göç haritası Romanya, Trakya, İstanbul, Şile, Ağva, Kandıra ve Kocaeli merkez olmuştur. Bu mahallede oturan Çingenelerin hâlâ akrabaları Romanya’da yaşamaktadırlar. Romanya’ya geliş gidiş, akrabalarla görüşme yapmaktadırlar. Mahallede 200’e yakın hane bulunmaktadır ve tahmini nüfus 1000 ile 1200 arasındadır. Geçim kaynakları toplayıcılık üzerinedir. Yerel yönetimler tarafından gerçekleşen Kentsel Dönüşüm Projesi bu mahallede uygulanmaktadır. Eğitim düzeyi çok düşüktür. Üniversite okuyan öğrenci yokken lise okuyan öğrenci sayısı ise altıdır.

Kentsel Dönüşüm Projesi Nedeniyle Yıkılan Çingene Evleri

Toplayıcılıkla Uğraşan 28 Haziran Mahallesi'nden Bir Görüntü

0.2.2.3. SERDAR MAHALLESİ TARİHİ, NÜFUSU, SOSYAL HAYATI

Merkeze bağlı Çingenelerin oturduğu mahallelerden birdir. 1925’li yıllarda Selanik ve Drama - Yunanistan’dan yapılan göçlerle mahalleye yerleşmişlerdir. Burada oturan Çingeneler kendilerine verilen isimler arasından “Roman”ı kullanmaktadırlar. Mesleki grup olarak pazarcılığı yapmaktadırlar. Mahallede yapılan çalışmada az da olsa kamuda çalışan, kendi özel işyeri olan kişilerin de olduğu saptanmıştır. Kocaeli’de Çingenenin en fazla bulunduğu mahalledir. 1500 haneye yakın ev ve 3600’e yakın oturan kişi vardır. Yaptığımız çalışma sırasında ve Çingene mahallelerinin karşılaştırılması esnasında gelir seviyesi bakımından en yüksek mahalle olduğu dikkat çekmiştir. Eğiti durumu olarak ise, dört yıllık üniversite okuyan öğrenci yokken iki yıllık üniversite okuyan öğrenci sayısı ise on ikidir. Genel olarak lise ve ortaokul mezunu olduğu belirlenmiştir.

Serdar Mahallesi'nde Bir Çingene Sokağı

Serdar Mahallesinde İşportacılık Yapan Bir Çingene

0.2.2.4. KANDIRA İLÇESİ AKÇAKAYRAN MAHALLESİ VE CEZAEVİ MAHALLESİ TERİHİ, NÜFUSU, SOSYAL HAYATI

Kocaeli ilinin kuzey doğusunda yer alan ve Karadeniz'e kıyısı olan Kandıra, doğal güzelliklere ve zengin bir kültüre sahip olan bir ilçedir. Kocaeli'nin Karadeniz'e açılan kapısıdır. Yerli halkına manav denmektedir. Kandıra nüfus bakımından Kocaeli ilinin en kalabalık ilçelerinden biridir. Geçimlerini yerli halk fındıkçılık, tarım ve hayvancılıkla yapmaktadır. Manavların yanında yarı göçebe durumunda olan Çingenerler de bu ilçede yaşamlarını sürdürmektedirler. İlçe sınırları içinde Akçakayran – Akçakayalar ve Cezaevi Mahallerinde yaşamaktadırlar. Nüfuslarına baktığımızda iki

mahallede 110'a yakın hane bulunmakta ve 250'ye yakın Çingene yaşamaktadır. Bu Çingenelerin 1930'lu yıllarda Bulgaristan'dan göç ettiklerini söylenmektedir. İş olarak mevsimlik işçilik, bohçacılık ve dilencilik yapmaktadırlar.

Kandira'da Yarı Göçebe Olarak Yaşayan Çingenelerin Çadırları

Göçebe Olarak Yaşayan Bahçe Ersoy ve Ailesi

0.2.2.5. KOCAELİ MAHALLELERİNDE YAŞAYAN ÇİNGENELERİN NÜFUS ÖZELLİKLERİ

Sosyodemografik Özellikler	Kişi Sayısı (n=47)
Mahalle Adı (n,%)	
Kireçocakları Mah.	11 (%23.4)
28 Haziran Mah.	6 (%12.8)
Akçakayran Mah.	12 (%25.5)
Serdar Mah.	15 (%31.9)
Kozluk Mah.	3 (%6.4)
Cinsiyet (n,%)	
Kadın	10 (%21.3)
Erkek	37 (%78.7)
Yaş (n,%)	
0-20 yas	6 (%12.8)
21-25 yas	2 (%4.3)
26-30 yas	3 (%6.4)
31-35 yas	6 (%12.8)
36-40 yas	1 (%2.1)
41-45 yas	11 (%23.4)
46-50 yas	3 (%6.4)
51-55 yas	3 (%6.4)
55 üzeri	12 (%25.5)
Yaş Ortalaması	44.1
Medeni Durum (n,%)	
Evli	33 (%70.2)
Bekar	9 (%19.1)
Dul	5 (%10.6)
Eğitim Düzeyi (n,%)	
Okuma-yazma bilmiyor	11 (%23.4)
İlkokul	29 (%61.7)
Ortaokul	1 (%2.1)
Lise	5 (%10.6)
Üniversite	1 (%2.1)
Doğum Yeri (n,%)	
Kocaeli	41 (%87.2)
Edirne	5 (%10.6)
Gaziantep	1 (%2.1)
Sahip Olunan Çocuk Sayısı Ortalaması	4.04

Tablo 1. Çalışma için Bireysel Olarak Görüşülen 47 Çingenenin Nüfus Özellikleri

5 farklı mahalleden kişilerin oluşturduğu 47 Çingene'nin demografik özelliklerine göre; 37 kişi (%78.7) erkek ve 10 kişi (%21.3) kadındır. Yaş dağılımlarına

baktığımızda; kişilerin en fazla 41-45 yaş arası (11 kişi, %23.4) ve 55 yaş üzeri (12 kişi, %25.5) oldukları dikkat çekmektedir. 47 kişinin yaş ortalaması $\bar{X}=44.1$ 'dir.

Medeni durumlarına göre; 33 kişi (%70.2) evli, 9 kişi (%19.1) bekar ve 5 kişi (%10.6) duludur. Sahip olunan çocuk sayısı ortalaması $\bar{X}=4.04$ 'dür. 29 kişi ile %61.7'lik gibi büyük bir kısım ilkokul mezunudur. Bu sonucu 11 kişi ile (%23.4) okuma yazma bilmeyen kısım takip ederken, ortaokul, lise ve üniversite mezunu olan yalnızca 7 kişi (%14.8) vardır. 47 kişinin tamamına yakını ise (41 kişi, %87.2) Kocaeli doğumludur ve burada yaşamına devam etmektedir.

1.BÖLÜM

ÇİNGENE KAVRAMI- KÖKEN- İMGE -GÖÇ- NÜFUS- DİL

Çalışmanın bu bölümünde Çingene adı, kimliği, kökeni, göç yolları, nüfusu ve dil kavramları üzerinde durup, bugüne kadar bu konularla ilgili genel görüşleri inceleyip Kocaeli ve çevresinde bulunan Çingenelerle kıyaslama yapılmaya çalışılacaktır.

1.1.ÇİNGENE ADI VE İMGESİ

J.Fichter “Toplum, insanların basit bir matematiksel toplamı değildir. Fertler neden, niçin bir araya geldiklerini hissedebilmeleriyle devam eder” der.⁶ Çingeneler bu tanımlamaya tam olarak uyan bir sosyal kimliği oluşturmaktadır. Onların birlikte yaşaması ve kendi içlerinde yaşamlarını devam ettirmesi, birbirleriyle evlenmeleri içinde yaşadıkları toplumda var olmalarına ve yaşamlarına devam ettirmelerine neden olmuştur.

Sürekli göç etmeleri ve farklı toplumlarla karşılaşmaları onlara verilen isimlerin sayısını arttırmıştır. Araştırmacılar Çingene adının nereden geldiğiyle ilgili farklı kaynaklar ileri sürmüşlerdir. Angus Fraser, “Çingene sözcüğü başkaları tarafından onlara verilmiş birçok isimden biridir der. Terminolojide yaşanan karışıklık özellikle yirminci yüzyılda belirgin hale gelmiştir: Çingene kelimesi esasen ırksal bir anlam çağrıştırmaktadır. The Oxford English Dictionary’de Çingenelerle ilgili tanım şu şekildedir: gipsy, gypsy (Çingene) İngiltere’ye ilk olarak 16.yy. başlarında gelen, o dönemde Mısırlı oldukları düşünülen, Hint kökenli gezgin bir ırk üyesi (kendilerine Roman derler)”⁷

Zeki Eyüboğlu, Çingene sözcüğünün etimolojisini şu şekilde yapar: “Çingene, Fars. Çengiyân (çeng çalanlar) dan Çengâne- çingene, Hindistan’dan çıkıp başka

⁶ Joseph Fichter, **Sosyoloji Nedir**, 7.b., Ankara: Anı Yayınları, 2004, s. 22.

⁷ Angus Fraser, **Avrupa Hakları Çingeneler**, İstanbul: Homer Kitapevi, 2005, s. 11.

ülkelere dağıldığı söylenen, genellikle çalgı çalıp oynayarak geçimini sağlayan topluluk. Çenk (çalgı) çalmaları nedeniyle kendilerine çalgıcılar anlamında çengiyan denilmiş, sonra ağız ayrılıkları yüzünden çingân, çingene biçimine girmiş”⁸

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğünde Çingene, Hindistan’dan çıktıkları söylenen, dünyanın çeşitli yörelerinde göçebe olarak yaşayan bir topluluk veya bir topluluktan olan kimse olarak tanımlanır.⁹

Ali Püsküllüoğlu’nun yazmış olduğu Türkçe Sözlükte Çingeneleri, “1.Hindistan’dan çıktıkları sanılan genellikle çalgıcılık, ızgara, masa, sepet gibi ufak tefek şeyler yaparak geçinen dünyanın birçok yerinde genellikle göçebe olarak yaşayan bir topluluk. 2. bu topluluğun soyundan gelen, bu topluluktan olan kimse.” şeklinde açıklar.¹⁰

Misallî Büyük Türkçe Sözlük’te “Çingene: i.(çingâne) 1. Menşeleri kesin olarak bilinmeyip Hindistan’tan çıktıkları sanılan, çalgıcılık, falcılık, ayakkabı boyacılığı yapmak ve elek, ızgara, masa, çiçek gibi şeyleri satmakla geçinen, bütün Avrupa’ya yayılmış çoğu göçebe topluluk, Kıptî, roman, 2. Bu topluluğa mensup olan kimse, 3. Arsız aç gözlü, 4. Haris, cimri” anlamlarındadır.¹¹

Ötüken Türkçe Sözlük’te ise Çingene: “-- Hind. Çangar (indus kıyısında eski bir kabile) >Far. Çingene / Yun. Tsinganos -- is. 1. Hint asıllı olduğu söylenen on üçüncü yüzyıldan itibaren Avrupa’ya yayılmış, genellikle sepetçilik, kuyumculuk, çalgıcılık, falcılık, at cambazlığı, arabacılık ve bohçacılık gibi işlerle geçimini sağlayan çoğu göçebe topluluktan olan kimse, 2. sf. Mecaz. Arsız; yüz­süz, 3. mecaz, cimri” sözleriyle açıklanır.¹²

⁸ İsmet Zeki Eyuboğlu, **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**, 4.b., İstanbul: Sosyal Yayınları, 1998.

⁹ **Türkçe Sözlük**, Ankara: TDK Yayınları, 1988.

¹⁰ Ali Püsküllüoğlu, **Türkçe Sözlük**, Ankara: Arkadaş Yayınları, 2003.

¹¹ **Misallî Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul: Kubbealtı, 2005.

¹² **Ötüken Türkçe Sözlük**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007.

İsmail Parlatır'ın yazmış olduğu Osmanlıca Türkçesi Sözlüğü'nde "Çingene şöyle anlatılmaktadır: 1. Kıpti, 2. mec. Arsız, hoyrat, hasis, alçak. Çingenelik: Çingene cinsiyeti, hayâsızlık, arsızlık, tamahkârlık"¹³ olarak tanımlanmıştır.

Son zamanlarda yapılan çalışmalarla hem kişisel hem de derneksel olarak, Çingene ismi için değişmeceli olarak kullanılan tanımların sözlüklerden çıkartılması sağlanmıştır. Buna örnek olarak Millî Eğitim Bakanlığı'nın İslam Ansiklopedisi ve Türk Ansiklopedisi'nde "hayvan ve çocuk satarlar, göçebe olarak yaşarlar, hırsızlık yaparlar, inançsızdırlar, nikâha ve sünnete itibar etmezler, buçuk millet olarak bilinirler." ifadeleri kaldırılmış; aynı şekilde, Türk Dil Kurumu'nun sözlüğündeki Çingenelerle ilgili kötü ifadeler de 2003 yılında değiştirilmiştir. Buna rağmen Kültür Bakanlığının katkılarıyla çıkartılan Türkiye Çingeneleri adlı kitapta Çingenelerle ilgili olarak, "derme çatma evlerde ve çadırlarda yaşarlar, çokeşli, çok çocuklu olurlar, kavgacıdırlar, dilencilik, vurgunculuk, gaspçılık, fuhuş yaparlar, karıları da kocalarını aldatır" ifadeleri hala düzeltilmemiştir¹⁴. Kocaeli içinde yaptığımız alan araştırmasında birçok Çingenenin bu tanımlamalardan rahatsız olduğunu gözlemledik

Çingene adını etimolojik açıdan kitaplarda ve ansiklopedilerde bu şekilde görürken, Çingene kelimesinin nereden geldiğiyle ilgili birçok araştırma yapılmış ve bu konuyla ilgili farklı kaynaklarda değişik bilgiler verilmiştir. Bu çalışmalarda verilen bazı bilgileri şu şekilde görebiliriz.

Bakker ve Kyuchukov'a göre "Çingene olmayanlarca kullanılan Gypsies (Çingeneler) kelimesinin iki kökü vardır. Bunlardan bir tanesi, Egyptian diğeri ise Athinganoi veya Asingar'dır. İngilizce'deki Gypsy, Fransa'daki Gitan, İspanya'da Gitano Egyptian kökenlidir. Ayrıca bu tanımla çok eskidir. Çingeneler Avrupa'ya ulaştıklarında 'Mısır' veya 'Küçük Mısırdan' geldikleri iddia edilmiştir. Çingeneleri tanımlamak için kullanılan diğer kelime Hollanda, İskandinavya ve Almanya'daki Zigeuner, Fransa'da Tsigane, Romanya'da Tigan, Türkiye'de Çingene, İtalya'da Zingaro veya Zigano, Portekiz'de Cigano ve diğer Slav dilleri ve Çekoslovakya'da

¹³ İsmail Parlatır, **Osmanlıca Türkçesi Sözlüğü**, Çingene maddesi, I. basım, Yargı Yayınevi, Ankara, 2006, s. 299.

¹⁴ Thomas Acton ve Adrian Marsh, **Roman Olmak**, İstanbul, Vatandaş Matbaacılık, 2008, s.18

Cigan'dır. Bu kelimenin – Cigan- orjini hakkında iki teori vardır. Bazıları bunun çoğu Çingene gruplarında erkeklerin yaptığı iş olan demircilik, demir ticareti için İran'dan alınan bir kelime Kürtçe (Farsça) demirci 'Asingar' olduğu belirtilmektedir. İkincisi ise Güneydoğu Avrupa Ortodoks kilisesi tarafından doktrinlere aykırı olarak düşünülen (heretic) insanları yanılmamada kullanılan terim olan Athingani'den geldiğidir" diyerek farklı olan iki yaklaşımı belirtmiştir.¹⁵

A.F.Poot ve Franz Miklosich, "Çingene isminin Hint kast sisteminin en alt tabakasının müzisyen ve şarkıcı olan "Doma" veya "Domba" lardan geldiği görüşündedirler."¹⁶

Çingene adıyla ilgili araştırma yapan Honcook'a göre "Çingene (Gypsy) adının iki kökü vardır. Bunlar; Astingani ve Egyptian'dan gelmektedir. Başlangıçta bazı Avrupalılar, Çingenelerin Türk olduğunu düşünmüş ve bu ismi kullanmıştır. Bazıları da Fransız ve Almanların Çingeneler için kullandığı Saracen ismini daha sonra da ilk Alman tanımlama olan Haiden'i (heathens) kullanılmıştır. Diğer tanımlamalar; Tsingani ve Egyptian'dır. Bunlardan Tsingani, Grekçe Atsingani'den dokunulmaz anlamında – gelen veya sonra Çingene, Zigeuner, Cigan ve Cingano olarak değişik formlarda üretilen isimdir. Diğer adlandırma Egytian ise daha yaygın şekilde Gypsy olarak kullanılmaktadır ve Sipsiwn, Ijito, Gjupci, Gitano, Yiftos, Gitan' da aynı köktendir. Avrupalı bilim adamları Çingenelerin (yani biz'lerin) Rom'lar olduğunu ancak uzun bir süre sonra öğrenebildi" demektedir.¹⁷

Honcook, Çingene isminin yazımıyla ilgili şu saptamalarda bulunmuştur: "Gips veya Gypsy ismi, 16. ve 17. yüzyıllarda değişik şekillerde yazılmıştır; Egipcian, Egypcian, Gipcian, Gypcian ve Egyptian'dan gelir. Günümüzde Gipsy ismi nadiren kullanılırken, 1888'de kullanılan Gypsy Lore Society 'Gypsy' ismi yerine, tüm dünya Çingenelerini tanımlama için 'Roma' veya 'Romani' adının kullanılmasını savunmaktadır. Honcook'a göre 'Romani' adının kullanılmasının iki temel nedeni

¹⁵ P. Bakker ve H. Kyuchukov, **What is the Romani Language?**, Hatfield: University of Hertfordshire Press, 2000, s. 58-59.

¹⁶ Ali Rafet Özkan, **Türkiye Çingeneleri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s. 3.

¹⁷ Ian Hancock, **We are the Romani People**, Hatfield: University of Hertfordshire Press, 2000, s. 1.

vardır. Birincisi Çingeneler Mısırlı (Egyptians) değildir ve Gypsism diğeri tarafından yaratılmış bir isimdir. İkincisi, ismin taşıdığı olumsuz imajdır. Romani ismi, bizim insanlarımızın kullandığı üst bir kimlik, tanımlama olarak” diye söylemiştir.¹⁸

“ ‘Cigani’ kavramıyla ilgili bir diğeri bir kanaate göre; Çingeneler Farsça ve Türkçede kullanılan - â hen- ger- (âhen= demir, ger= yapan) kelimesiyle ifade edilen nalbantlıktır. “Âhen-ger” sözü de, daha sonra “Athinganoi” isimli gnostik mezheple münasebet kurmuş ve iki kelimenin karışımından da Çingene ismi doğmuştur.¹⁹

Angus Fraser, Avrupa Hakları- Çingeneler adlı eserinde, Çingene ismiyle ilgili şunları söyler: “Çingene kelimesi günümüzde ayırım yapılmaksızın serseri olmadığı belli olan, seyyar özelliklere sahip herkes için kullanılmaktadır. 1967’de Yüksek Mahkeme’de Çingene kelimesi ‘sadece göçebe bir hayat süren, sabit bir işe ve ikametgâha sahip olamayan kişi’ anlamında kullanılmıştır. Çingene Kampları’nın yasalarını belirle amacıyla, Karavan Siteleri Yasası’nın 1968’de yürürlüğe konmasıyla; Çingenler, “Kökenleri ve ırkları ne olursa olsun göçebe bir hayat süren kişiler” olarak tanımlanmış, gezgin sirklerdeki kişiler ya da göstericilerden ayrı tutulmuştu. Böylece birinin çingene sayılıp sayılmayacağı kültürel ya da etnik kökene göre değil, bilhassa yaşam tarzına göre belirlenecekti.”²⁰

“ ‘Rom’ kelimesi Sanskritçe **“adam ve koca”** gibi manalara gelmektedir. Bu kelime Sanskritçe “dom” kelimesinden türetilmiştir. İspanyol Çingenelerince kullanılan “kola” kelimesi ise tıpkı Hintçede olduğu gibi “siyah” anlamına gelmektedir. Çingeneler ana vatanlarının diline sadık kalarak kendilerine Roman tabirini kullanmaktadırlar. Aynı şekilde bunlar Avrupa’da “Roman” genel adı altında anılmaktadırlar.²¹ Kocaeli Serdar Mahallesi Çingeneleri kendilerine *Çingene* yerine *Roman* demeyi tercih etmektedirler. Bunun altında yatan ana sebep ise; Çingene sözcüğünün aşağılık anlamına gelmesidir.

¹⁸ Hancock, a.g.e., XVIII.

¹⁹ Özkan, a.g.e., s. 7.

²⁰ Fraser, a.g.e., s. 12-13.

²¹ Özkan, a.g.e., s. 5.

Romanlar hayata bakışları ve farklı yaşam biçimleriyle birçok kültüre ev sahipliği yapmışlardır. Kimi zaman dünyayı gezmelerinden dolayı o kültür içinde kaybolmuşlar ya da karışıkları toplumun hayatına zenginlik katmışlardır. Kültür bireylerin içine öyle yerleşir ki artık yaşam içindeki davranışlar, alışkanlık haline gelir. Çingenelere verilen adlar da bu durumdan bağımsız değildir. Dünden bugüne, Çingeneler her geçtikleri yer ve bölgede farklı adlar almışlardır. Bu adları çoğunlukla kendileri değil, yaşadıkları coğrafyadaki insanlar vermiş ve tanımlanmışlardır. Bu tanımlamalarda kimi zaman kendileri kimi zaman da onların dışındakilerin görüşü ya da algılayışları etkili olmuştur. Son zamanlarda Çingeneler, kendilerine verilen ad ve tanımlamaları belli bir standarda sokmak istemektedirler; çünkü ad, onlar için, nasıl algılandıklarının göstergesidir. Yapılan çalışmalar doğrultusunda genel olarak “Çingene” adını kullanmayı istemektedirler. Bu, bizim tezimizde konu aldığımız Kocaeli Çingenelerini kapsamamaktadır. Kocaeli’de yaşayan Çingeneler kendilerine “Roman” demektedirler.

Çingene imgesinin oluşumundaki en önemli faktör, onların hayatı algılayışları ve hayata bakışlarıdır. “Bir Çingene ne geçmişe göndermeler yaparak kendisini anlatmaya ne de geçmişi bilerek geleceğe ışık tutmaya ihtiyat duyar. Onun yanında dün ve yarın somut bakımından olduğu gibi soyut bakımdan da hiçbir mana ifade etmez yalnızca bugün vardır. Bugünün bütünüyle yoğun yaşanması gerekir. Tarihin ne kendisi ne de ortaya koyacağı veriler, ne yaşamı kolaylaştıracak ne de anlamlandıracak veriler değildir. Önceden yaşanmış sıkıntıları dert edip bugünü daha da sıkıntı ve çekilmez hale getirmek, geleceğe yatırım yapıp günlük zevklerden mahrum kalmak gereksiz ve anlamsızdır.”²² Bu görüş doğrultusunda Çingene imgesinin oluşumunda giyim tarzları, müzikleri, mesleki uğraşları ve inanışları önemli bir etken olmuştur. Kocaeli Çingenelerinin yaşam biçimleri ve davranışlarında bu özellikleri rahat bir şekilde gözlemlemekteyiz. Dünyü geçirdiklerini, yarını daha yaşamadıklarını asıl olanın bugün olduğunu ve bugünü en dolu şekilde yaşamayı istemektedirler.

Çingeneler, içinde yaşadıkları toplumlar tarafından hep farklı görülmüş ve olumsuz algılanışlarından dolayı kimi zaman zor durumlara düşmüşlerdir. Çingene

²² Melih Duygulu, **Türkiye Çingeneleri Müziği**, İstanbul: Pan Yayıncılık, 2006, s. 16.

imgesinin taşıdığı bu olumsuzluk çeşitli kitaplar ve ansiklopedilere de yansımıştır: “1911 yılında yayımlanan *Britannica Ansiklopedisinde* Çingeneler, zevksiz, aşırı süslü, gösterişe düşkün, palavracı, kibirli ve batıl inançlı, 1958 basımında ise; çocuk aklına sahip, hiçbir şeyi başaramayan, kavgacı, çabuk öfkelenen veya gülen zalim olarak tanımlanmışlardır. *Oxford İngilizce Sözlüğü* Çingeneleri; kurnaz, hilekâr ve kararsız olarak belirtmiştir. *Amerikan Uluslararası Ansiklopedisinde* 1953 basımında Çingeneler; eğitimsiz, çocukları tembel, hırsız ve dolandırıcı olarak yetiştirenler olarak tanımlanmıştır. Grolier Derneğinin 1952 yılında yayımladığı *Bilginin Kitabında* Çingeneler, tüm doğal yaşamda canlı, yüksek derecede batıl inançlı, ilkbaharın ilk işaretleriyle yola koyulan, parlak, siyah saçlı ve inci dişli, zeki, siyah gözü, kadın ve erkekleri zeytin gözlü, genellikle esmer renkli ve erken yaşta ölenler olarak nitelendirilmiştir”²³

Türkiye’de de Çingenelerle ilgili yazılan kitaplarda da bu olumsuz düşüncüyü görebilmekteyiz. Osman Cemal Kaygılı’nın *Çingeneler adlı kitabı*, Metin Kaçan’ın *Ağır Roman* (1999 Can Yayınları) kitabı bunlara örnek olarak verilebilir. Bunların dışında Ahmet Mithat Efendi’nin *Çingene Letaif-i Rivayat*, (1991 Çağrı Yayınları), Melih Cevdet Anday’ın *Raziye* (1992, Adam Yayınları) kitabında da olumsuz örnekleri görebilmekteyiz.

Çeşitli eserlerde geçen bu tanımlamaların dışında Çingenelere içinde yaşadıkları toplumların da benzer anlayışla Çingenelere çeşitli adlar taktıkları görülür: *İyi huylu Vahşi, Mevsimsizler, Köksüz insanlar, Yabani, Esmer vatandaş* vb.

Çingenelerin bu kadar farklı algılanmasının en önemli nedenlerinden biri de, fiziksel görünüşleri olabilir. Göç ettikleri coğrafyalardaki insanlardan görünüş olarak farklı olmaları, ister istemez farkı algılanılmalarına neden olmuştur. Asıl neden ise kuşkusuz, insanların Çingeneler hakkında yeterince bilgi sahibi olmamasıdır. Kocaeli Çingeneleri için de bu çok önemlidir. Tanınmama onların belki de ön önemli sorunlarından biridir.

²³ Suat Kolukıncı, “Aramızdaki Yabancı: Çingeneler”, (Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004), s. 31.

Görünüşleri açıdan Çingeneler farklı kaynaklarda şöyle anlatılmaktadır. Angus Fraser Çingeneleri; esmer tenli, siyah saçlıdırlar diye tanımlar: “Fiziksel antropoloji uzmanı Prof. Eugène Pittard tarafından Çingeneler üzerine yapılmış en kapsamlı Antropometri araştırmasının sonuçları 1932’de yayımlanmıştır. Çingene halkının, bedenine göre oldukça uzun bacaklarıyla, ortalama Avrupa halklarından biraz daha uzun olduğu sonucuna varmıştır; başları büyük ölçüde dolikosefal (“uzun kafalı”, yani oldukça uzun ve dar) bir yapıda olma eğilimindedir; siyah saçlara, küçükçe kulaklara, koyu renkli geniş gözlere ve uzun dar, düz burunlara sahiptir”²⁴

Ali Rafet Özkan da yaptığı çalışmada, Çingene görünüşlerini şu şekilde açıklar: “Çingeneler, bütün dünyaya yayılmış olmalarına rağmen yaşadıkları her yerde dışlanan, horlanan marjinal bir grup olmaktan kurtulamamışlardır. Onları diğer insanlardan ayıran en bariz özellikleri, yaşayışlarının farklılığının yanı sıra, ten renklerinin diğer insanlardan daha koyu ve esmer oluşlarıdır. Genel Çingene tipolojisi; çoğunluğu orta boylu, çevik yapılı, iri koyu siyah, bazen elâ ve mavi gözlü, kalın ve uzun kirpikli ve erkekleri pala bıyıklıdır. Ağızları ince ve zarif, dişleri beyaz ve düzgün, çeneleri yuvarlaktır. Alın şakakları dar, kafaları ise küçüktür. Saçları kıvrıkcık siyah renkli, uzun ve kalındır. Deri renkleri koyu esmerdir. Orta yaşın üzerindeki kadınlar geniş kalçalı ve şişmandırlar. Gençleri düzgün, fiziki yapılı, sert adaleli ve kuvvetlidir”²⁵

Cep Üniversitesi’nden çıkan Çingeneler adlı çalışmada ise bu Çingene tipini daha farklı yönlerden irdelenir: “Yaşamlarındaki renk cümbüşü Çingenelerin algılanmasını da değiştirmiştir ve yaşadıkları yere ve döneme göre farklı imgeler yüklenmiştir onlara. ‘Rüya gibi güzel, kâbus gibi korkunç türünden imgeler’ onların yaşadığı toplumdan uzaklaşmasına neden olmuştur. “yoksullukları, serserilikleri, Batı’da özgürlük anlamına gelecek, kültürlerinin yokluğu, kendisini kıskançlıkla saklayan gizemli bir bilime, eski yırtık giysileri ise döneme göre, Doğu’ya, Orta ve Güney Avrupa’yı çağrıştıran aslında zaman ve uzam içinde tarihlendirilmesi olanaksız ulusal giysilere dönüşecektir. Fiziksel özelliklerine, hatta tenlerinin renklerine varıncaya dek, kendilerine yakıştırılan imgeye uygun bir biçime bürünmeye çalışacaklardır”²⁶

²⁴ Fraser, a.g.e., s. 29.

²⁵ Özkan, a.g.e., s. 2.

²⁶ Nicole Martinez, **Çingeneler**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s. 11.

Osman Cemal Kaygılı Çingeneler adlı kitabında, Çingeneleri tipini şöyle çizmiştir. “Çingene, insanın tabiatına en yakın kalan cinstir. Zannedilir ki, bu tunç yüzlü ve fağfur dişli kır sakinleri, beşeri şekle istihale etmiş bir takım yeşil ağaçlardır. Çingene bizzat bahardır. Çocukluğumda gördüğüm bahardan bugün hatırımda kalan hayal; yeşil, kırmızı, sarı şalvarlar giymiş, şarkı söyleyen ve el çırpın bir alay genç ki içinde tahta zurna çalıp bu musikinin vahşi kahkahaları ardından müşabih akisleriyle vadileri inin inin inletemen genç bir Çingenedir.”²⁷

İmge dendiğinde sadece fiziksel bir bakış açısı yetmez; bunun yanında giyim kuşam ve meslek kolları da bu konu kapsamı içinde değerlendirilir. Çingenelerin meslek kollarına bakıldığında, düzenli işlerden çok geçici ve bağımsız diyebileceğimiz iş kollarını benimseyip tercih ettikleri görülür. Bu biraz da onların hayat anlayışlarıyla ilgili bir durumdur. S. Kolukırık tezinde, Çingenelerin Avrupa’da yaptığı meslekleri şöyle sıralamıştır. “Çingeneler, altın yıkayıcı, tencere yapıcı, çiçekçi, sepetçi, falcı, kalburcu, nalbant, terzi, inşaatçı, işkenceci, balıkçı, ayı oynatıcı, kaşıkçı, demirci, badanacı, bıçak ustası, kılıç ustası, şerbetçi, çamaşırcı, ayakkabıcı ve cellât” gibi meslek kollarını yapmışlardır.”²⁸

İnsanların yaşam pratikleri, onların toplum tarafından algılanışlarını da ortaya çıkarmaktadır. Çingene sözcüğüne yüklenen anlamalar onların isimlerini de etkilemiştir. Gittikleri, göç ettikleri her yerde farklı algılanılmışlar ve farklı isimler yüklenmiştir Çingenelere. Bu Çingene isimlerini dünyada ve Türkiye’de farklı şekillerde görmekteyiz.

Çalışmamızda Kocaeli’de yaşayan Çingenelerin mahallelere göre iş kollarının ayrıldığını ve yaşam düzeylerinin farklılık gösterdiğini söyleyebiliriz. 28 Haziran Mahallesi Çingeneleri çöp toplayıcılığıyla uğraşmaları hayat standartlarının düşük olmasına sebep olmuştur. Serdar Mahallesi Çingeneleri ise pazarcılıkla uğraşmaktadır. Tavşantepe Mahallesi Çingeneleri Kocaeli’de yaşam şartları olarak en iyi durumda olanlardır. Servisçilik ve mevsimlik işçi olarak çalışmaktadırlar. Kandıra’da yaşayan Çingeneler ise yarı göçebe yaşamlarını sürdürmektedirler.

²⁷ Osman Cemal Kaygılı, Çingeneler, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1972, s. 5.

²⁸ Kolukırık, a.g.e., s. 38.

1.2. DÜNYADAKİ ÇİNGENE ADLARI

Çingene ismine bu tür kavramlar yüklenirken dünya ve Türkiye’de farklı adla anılmaktadırlar:“Farsça’da Çingene için “kevlî” kelimesi kullanılmaktadır. Bu kevlî kelimesi; Behram Gur (420- 438) zamanında Hindistan’dan İran’a gelmiş olan bir grup veya taife anlamına gelmektedir. Ermenistan’da “Lom”, İspanya’da insan ve kara anlamına gelen “Kalo” (çoğulu Kale), İtalya ve Almanya’da ise “Sinto” (çoğulu Sinti) şeklinde ifade edilmektedir. Ülkemizde bunlar yerli halk tarafından “Çingene” genel adıyla anılmaktadır.”²⁹

Suat Kolukırık tezinde, Çingenelerle ilgili adları ülkelere göre şöyle sıralamıştır: “Almanya’da Zigeuner, Fransa’da Bohemian, Romanya’da Tigane, Macaristan’da Cigany, İtalya’da Zingari, Litvanya’da Cigonas, Hollanda’da Heiden, Danimarka ve İsveç’te Tartars, Türkiye’de Tchinghane, İspanya’da Zincali veya Gitonos, Güneybatı Pakistan ve İran arasında Luri, İran’da Karaki, Afkanitan’da Kauli ve Bizans’ta Atsincanoi.”³⁰

1.3. TÜRKİYE’DEKİ ÇİNGENE ADLARI

Çingene, Asya içlerinden başlayarak, Kafkaslar, Ortadoğu, Avrupa, Kuzey Afrika ve Amerika’da yaşayan bir topluluğun Türkiye’deki genel adıdır. Ülkenin hemen her yerinde dağınık olarak yaşayan Çingeneler genelde Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde yaşamaktadırlar. Bu bölgeleri Karadeniz, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri takip etmektedir.

Çingenelere yakıştırılan isimler genelde Çingene olmayanlar tarafından verilmektedir. Çingeneler Türkiye’nin batı kesiminden başlayarak Avrupa’nın hemen her yerinde kendilerine ortak bir isim olarak, Rom, Roma, Roman veya Romni demeyi tercih ederler. Türkiye’de yaşayan Çingenelerin bulundukları yörelere göre değişen

²⁹ Özkan, a.g.e., s. 3.

³⁰ Kolukırık, a.g.e., s. 10-11.

adlarını Melih Duygulu Çingenelerde Müzik adlı eserinde aşağıdaki şekilde sınıflandırmıştır:

- **Anadolu’da ve Ege sahillerinde Yaşayanlara:** Cingân, Cingâne, Manuş, Mıtrıp, Poşa, Karaçi, Beyzade, Elekçi, Gengel, Cono, Gurbet, Abdal,
- **İstanbul ve Çevresinde Yaşayanlara:** Kıptî, Roman, Pırpır, Karağlan, Todi, Mongo gibi isimler aldıkları görülür.

Anadolu’nun hemen her yerinde Çingene olmayanların Çingenelere “Çingen” (=Cingân, Cüngân, Çingen, Çingan ve Esmer Vatandaş) tır. Güney Anadolu’da yaşayanlar kendilerine Mıtrıp dedikleri halde yerli halk Kalaycı veya Cingân demeyi tercih ederler. Doğu ve Kuzey Anadolu’da da benzer bir durum vardır. Yerli halkın “Çingen” dediği topluluk üyeleri kendilerine “Poşa” olarak adlandırırlar. Türkiye’nin batı bölgesinde yaşayan Çingenelere “Roman” ismi verilmektedir.³¹ Bu adlandırma Kocaeli Çingeneleri içinde geçerlidir. Bazı mahallelerde Çingene adı yerine Roman adı kullanılmaktadır.

Ali Rafet Özkan da Çingeneler adlı çalışmasında yörelere göre Çingene adlarını şöyle vermiştir:

“Roman” Batı Anadolu ve Trakya,

“Mutrib” Van ve Ardahan civarı,

“Elekçi” Orta Anadolu,

“Poşa” Erzurum, Erzincan, Artvin, Bayburt ve Sivas,

“Esmer Vatandaş- Göçer Arabacı” Anadolu’nun pek çok yerinde,

“Cono” Adana’daki Çingeneleri ifade etmek üzere kullanılır. Ayrıca Kıptî kelimesi de sıkça kullanılır. “Kıpti” Mısırlı manasına gelmektedir. Osmanlı döneminde “Çingene” şeklinde ifade edilen Çingeneler, Mısırlı oldukları zannıyla, Kıptî adıyla anılmış ve bu tabir günümüze kadar gelmiştir. Ancak Ege ve Marmara bölgelerinde

³¹ Duygulu, a.g.e., s. 14.

yoğun bir şekilde bulunan ve Akdeniz Bölgesi'nde yayılmış olan Çingenerler kendilerini “Roman” kelimesiyle ifade etmektedirler.³²

1.4. ÇİNGENE TARİHİ VE KİMLİĞİ

Çingenerler göçlerle birlikte Avrupa'da büyük bir nüfus yoğunluğuna sahip olmuşlardır. Kökleri Hindistan'a dayanan Çingenerler göç ettikleri Avrupa'dan sürekli dışlanmalarına rağmen ayakta kalmayı başarmışlardır. Avrupa'da en düşük eğitime, en yüksek işsizliğe sahip olan Çingenerler bazıları tarafından büyük bir azınlık olarak görülmektedir.

Çingenerler, tarihi tespitlere göre; Miladi V. yüzyıldan itibaren göçebe olarak yaşayan bir topluluktur. “Çingenerlerin üzerine araştırma yapan bilim adamlarınca, Çingenerlerin Hindistan kökenli oldukları ileri sürülmektedir. Bilim adamlarını bu sava götüren sebep, 200 yılı aşkın bir zamandan beri Çingenerler üzerine yapılan dil karşılaştırmalarının onların büyük ölçüde Hintçe ağırlıklı dillerinin olduğunu göstermesidir. Günümüzde ise antropolojik, etnolojik ve filolojik araştırmaların ışığında Çingenerlerin Hindistan kökenli oldukları kesin bir şekilde ileri sürülmektedir. Çingenerlerin tipolojik ve dil yapılarından hareketle Hintli olduklarına hükmedilmesinin yanı sıra antropolojik olarak da onların Ariler öncesi Hindistan'ın yerlileri olduğu kanaatine varılmaktadır.”³³

“Çingenerlerin ‘Hindistan’la ilk bağlantısı, 1760 yılında başlamıştır. Leiden Üniversitesinde Teoloji öğrencisi Valyi Stefan, Hintli öğrenci Malabar ile eski Hint dili Sanskritçe üzerine tartışırken Çingene diliyle benzerlik bulunduğunu görmüş ve 16 yıl sonra 1776'da Viyana gazetesinde yayımlanmıştır. Böylelikle Çingene çalışmaları başlamıştır”. Buna benzer anlatımda şudur: “Çingenerlerin Hindistan kökenli olduğu, 18.yüzyılın sonlarına doğru, Leiden Üniversitesi öğrencilerinden; Valyi, Rudiger ve Grellman'ın yaptığı çalışma sonucu ileri sürmüştür. Bu çalışmada, Mısır Çingenerleriyle Hindistan Çingenerlerinin dilleri arasında şaşırtıcı bir benzerlik bulmuştur. Hintli

³² Özkan, a.g.e., s. 4.

³³ Duygulu, a.g.e., s. 10.

öğrencilerden derlenen 1000 kelimelik bir sözlük, Macar Çingenelere okumuş ve bu okunan kelimeler anlaşılmıştır.”³⁴

Suat Kolukırık tezinde, Clebert’in Çingeneleri üç grupta inceler:

1. **Kaldera Çingeneleri:** Yalnızca kendilerinin gerçek Çingene olduklarını ifade etmektedirler. Çoğu kazancılıkla uğraşmaktadırlar. Önce balkan yarım adasından çıkmışlar, sonra Orta Avrupa’dan Fransa’ya geçip beş kola ayrılmışlardır:

a) **Lovariler:** Macaristan’da uzun süre yaşadıklarından, Fransa’da ‘Macar’ adıyla çağrılırlar.

b) **Boyholalar:** Transilvanya’dan gelmişlerdir. Evcilleştirilmiş hayvanlarla gösteri yapan Çingenelerdir.

c) **Luri ya da Luliler:** Firdevsi’nin anmış olduğu Hint kavminin adını taşımaktadır.

d) **Çurariler:** Diğer Kaldera Çingenelerinden ayrı olarak yaşamaktadırlar. Geçmiş dönemlerde at alıp satan Çurariler, bugün kullanılmış araba alım satımıyla uğraşmaktadırlar.

e) **Türko-Amerkalılar:** Avrupa’ya gelmeden önce, Türkiye’den Amerika Birleşik devletlerine göç etmiş oldukları için kendilerine bu isim verilmektedir.

2. **Gitanolar:** Kendilerine yalnızca İspanya, Portekiz, Kuzey Afrika ve Güney Fransa’da rastlamak mümkündür. Dış görünüşleri, lehçeleri ve gelenekleriyle Kalderalardan ayrılır. Kendi içlerinde İspanyol ve Endülüslüler ve Katolonyalılar diye ayrılmaktadırlar.

3. **Manuşlar:** İsimlerinin anlamı Sanskritçe’de ‘doğru adam’ anlamındadır. Sinti olarak adlandırılırlar. Muhtemelen İndus kıyılarından geldikleri ve Hint kökenli oldukları için, kendilerine Sinti denmektedir. Üç alt gruba ayrılır:

a. **Valsikanlar ya da Fransız Sintileri:** Pazarcılık yapar sirklerde çalışırlar.

³⁴ Kolukırık, a.g.e., s. 14.

b. Gaygikanlar ya da Alman (Alsatian) Sintileri: Çoğu kez, Çingene olmayan, ancak aynı gelenek ve göreneklere göre yaşayan Avrupalı göçebelerle karıştırılmaktadır.

c. Piemonstesiler ya da İtalyan Sintileri

Bu üç grubun dışında İngiltere, İrlanda ve İskoçya’da yaşayan çingeneler Kaldera, Manuş ve Tinkerler’a benzemektedirler. Bunlar gezgin kazancılarıdır ve Çingene asıllı olup olmadıkları da kesin değildir.³⁵

Yukarıdaki saptamalardan anlaşıldığı gibi Çingeneler dünyanın hemen hemen her yerinde yaşamaktadırlar.

1.5. ÇİNGENELER VE GÖÇ

Toplumlar tarih boyunca, çeşitli nedenlerden dolayı yaşadıkları toprakları terk edip farklı coğrafyalara göç etmişlerdir. Bu göçlerin, Fichter’in deyimiyle, ya gönüllü ya da zorla gerçekleştiği görülür: “Kişilerin bir coğrafi alandan diğerine gönüllü devinimlerini belirleyen sayısız faktör vardır. Özgür devinimler olduğu için kişiler arasındaki etkileri de zorla yapılan göçlerin etkilerinden daha farklı olmaktadır. Bu iki tip devinimin çeşitli formlarda olabilir: İstenmeyen kişilerin sürgün edilmesi, kişilerin toplama ve rezervasyon kamplarına konması, köleleştirilmesi, kişi ve grup taşınması gibi.”³⁶

Çingeneler de tarih boyunca göç olgusuyla iç içe yaşamış bir topluluk olarak karşımıza çıkar. Hindistan’dan başlayarak Avrupa’nın içlerine kadar uzanan bu göçlerin, Fichter’in belirttiği “gönüllülük” ve “zoraki” tanımlamasının her ikisine de uyduğu görülür. Fakat çoğu toplumda olduğu gibi Çingenelerin yaptıkları göçlerin altında da ekonomik sıkıntıların yattığı anlaşılır. Bunun yanında baskı ve zorlamalar da, en az ekonomik nedenler kadar etkilidir.

³⁵ Kolukırık, a.g.e., s. 18.

³⁶ Fichter, a.g.e., s. 181.

Göç hem göç eden hem de göçe maruz kalanları karşılıklı olarak etkileyen bir olgudur. Göçün sonucu olarak ortaya çıkan iletişim sonucu karşılıklı kültürel alışveriş başlar; böylece kültürel zenginleşme ve yenilikler ortaya çıkar. Göç kavramının bu kadar olumlu örneği yanında, bu süreç de kimi zaman karşı karşıya gelen toplumların barışçıl görünimleri değişebilmektedir. Süreç içinde toplumlarda kültürel yozlaşmalar, kültürel şoklar ve kültürel değişimler gerçekleşmektedir. Çingeneler, bu göçler sonucunda hem kendi kültürlerini zenginleştirmiş hem de karşılaştıkları toplumların kültürlerine farklılıklar katmışlardır. Tarih sahnesine bakıldığında neredeyse en barışçıl diyebileceğimiz topluluklardan biridir Çingeneler. Bu özelliklerinden dolayı kimi zaman büyük baskı altında kalmışlar, hatta Hitler Almanya'sında büyük zulümlere maruz kalmışlardır.

Almanların yapmış olduğu soykırım sırasında 125 bin ile 500 bin arasında Roman ve Sintinin (genelde 'Çingeneler' olarak anılırlar) topluca katledildiğiyle ilgili neredeyse hiçbir kitapta bahsedilmemiştir. "1933 Almanya'sında yaşayan 35.000 Roman ve Sinti, yaklaşık 65 milyonluk Alman nüfusunun ancak % 0,05'ini oluştursa da, çoğunluğu oluşturan toplum tarafından toplumsal olarak marjinal, ekonomik açıdan verimsiz, suç işleme açısından 'suça yatkın' ve ırk açısından ikinci sınıf bir azınlık damgası yemişlerdir. Almanlar ikinci sınıf olarak gördükleri kişilerin üremelerinin engellenmesi gerektiğini savunundular ve ırk temizliğinin avukatı olarak soy kırma yönelik entelektüel bir alt yapı oluşturdular ve Nuremberg yasalarını hazırlayıp 1935'de yürürlüğe koyup sınır dışılara başladılar. Alman etnolog Martin Block 1936'daki *Zigeuner: ihr Leben und ihre Sele* adlı çalışmasında ... ırk olarak tanımladığı Çingeneleri yabancı insan, taş devri insanı, ilkel ırk olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamalardan sonra Almanya'da yaşayan tüm Romanların kayıt edilmesi için parmak izleri alındı ve adresleri kaydedildi. Bu çalışmalar 1938 ve 1939' da Nazi kadrolarının Yahudilere uyguladığı kampanya kadar sert ve saldırgan olmuştur. 1939 ve 1940 yıllarda tehcir başlamış ve birçok Çingene bu sırada ölmüştür. Tehcir edilenlerin mal mülk ve servetlerine el koyuldu.³⁷

³⁷ Sybil H. Milton, "Nazi Almanyası'nın Toplumdan Dışlanmışları: Çingeneler",

Bu baskı ortamı içinde 500 binden daha fazla diyebileceğimiz Çingene ölmüştür. Saf Alman ırkını tehdit eden Çingeneler ve başka gruplar bu dönem içinde büyük sıkıntı yaşamışlar ve öldürülmüşlerdir.

Hindistan'dan kitleler halinde yapılan göçün birçok sebebi olduğunu söyleyebiliriz. Melih Duygulu Türkiye'de Çingene Müziği adlı kitabında, bu göç dalgasının şu şekilde gerçekleştiğini söyler:

1. Göç, kitle halinde olmamış, aksine farklı zamanlarda küçük gruplar halinde olmuştur.

2. Göç olayında savaşlar, tehcir, takip ve tarımsal gibi dış sebepler mevzubahistir.

3. Küçük grupların göçü, ilk olarak M.S. V. ve VII. Yüzyıllar arasında Hindistan ve İran arasında ilk göç hareketinin muhtevâsından dolayı vuku bulmuştur ve daha sonraki ise Müslümanların İran ve Hindistan'ı fethettiği VII. ve XIII. yüzyıllarda Gazneli Mahmut ve onların halefleri döneminde olmuştur.

4. Avrupa'ya Çingenelerin göçü; İran, Ermenistan, Anadolu, Yunanistan ve Güney Slovak Bölgesi üzerinden gerçekleşmiş olması mümkündür. Çünkü bütün Avrupa Çingenelerinin lehçelerinde Ermenice, Türkçe, Yunanca ve Slovakça'dan alınmış kelimeler bulunmaktadır.

5. İran'dan göçün zamanı, İran'ın VII. yüzyılda Müslümanlar (Araplar) tarafından fethedilmesinden kısa bir müddet önce veya sonra vuku bulan olmalıdır. Çünkü Avrupa Çingenelerinin lehçelerinde Arapça kelimeler de mevcuttur.³⁸

Bu göç içinde Avrupa'ya varışları sırasında izledikleri rota iki kol şeklindedir: Birinci hareket noktası Ermenistan ve Anadolu üzerinden doğu yolu, ikinci yol ise Mısır olan batı yoludur. Geçtikleri güzergâhlar şu şekildedir: İlki Afganistan, İran, Türkiye(Anadolu) ve Balkanlar; ikincisi Afganistan, İran, Ermenistan, Rusya ve Balkanlar

³⁸ Duygulu, a.g.e., s. 12-13.

üzerinden; üçüncüsü ise Afganistan, İran, Suriye, Filistin, Kuzey Afrika ve İspanya üzerinden olmuştur.³⁹

Göç yollarının izleyen Çingeneler farklı zamanlarda Avrupa içlerine kadar gelmişlerdir. Donald Kenrich Avrupa'ya yapılan göçlerle Çingenelerin göç tarihlerini şu zaman dilimleri arasında vermektedir. Bu yapılan zamandizim, Çingenelerin Avrupa'ya doğudan geldiği ve batıya yavaş yavaş göç ettiği savını da destekler.

TABLO 2: ÇİNGENELERİN GÖÇ TARİHLERİ VE YERLERİ

1348	Prizren (Sırbistan)
1362	Dubrovnik (Hırvatistan)
1378	Rila Manastırı (Bulgaristan)
1378	Zagep (Hırvatistan)
1384	Modon (Yunanistan)
1397	Nauplia (Yunanistan)
1407	Hildesheim (Almanca)
1414	Basel (İsviçre)
1415	Perpignan (Fransa)
1419	Antwerp (Belçika)
1420	Deventer (Hollanda)
1422	Bolonya (İtalya)
1425	Zaragoza (İspanya)

“Listede verilen adlar günümüz ülkelerine aittir ve siyasal değişimi yansıtır. Bu dönemde birçok prenslik de bulunuyordu ve Fransa, güneybatısı büyük ölçüde İngiliz idaresi altında olmak üzere bölünmüştür.”⁴⁰

³⁹ Duygulu, a.g.e., s. 19.

⁴⁰ Donald Kenrick, **The Gypsies During the Second World War**, Hatfield: University of Hertfordshire Press, 1999, s. 50.

Çingeneler ve göç kavramı o kadar iç içe geçmiştir ki, bu olgu edebi anlatılara bile yansımıştır. Örneğin Firdevsi'nin Şehname'si (Krallar Kitabı-1010), Çingenelerin göçlerini şu şekilde anlatır: “Behram Gur tarafından Hint Kralı Shangul’a müzisyensiz içiyor, zenginler bu durumu tasvip etmiyor. Lütfen Luriler arasından, lavta çalacak on bin kadın ve erkek seçip bana gönderin.” Behram Gur, tarımla uğraşıp fakirlere müzik yapsınlar diye Lurilere buğday, sığır, eşek verdikten sonra onları krallığının çeşitli vilayetlerine göndermiştir. Bir yıl içinde Luriler hem buğdaylarını hem de sığırlarını tüketmişti. Hükümdar bu müsrifliklerinden dolayı onları azarladı sonra da huzurundan kovdu, ama kovarken kesin bir dille eşeklerini alıp bütün eşyalarını bu eşeklere yüklemelerini, şarkıları ve çalgılarıyla geçinmelerini ve her yıl ülkeyi boydan boya gezip, zenginlerle fakirlerin gönüllerini coşturacak şarkılar söylemelerini buyurdu. Luriler, şimdi bu fermana uygun olarak dünyayı dolaşıp iş ararlar. Bazen köpekler ve kutlarla arkadaşlık eder ve gece gündüz yollarda hırsızlık yaparlar.”⁴¹

Bazı kaynaklarda Çingenelerin Bohemyalı veya Mısırlı olabileceği savunulmaktadır. Özellikle Mısırdan geldikleri ve oranın büyücülük, falcılık gibi mesleklerini Avrupa’da icra ettiklerini, dönemin Avrupa kaynaklarında bulmak mümkündür. 18. yüzyılın Aydınlanma anlayışının doğurduğu yeni fikir hareketleri, bu kanaatten vazgeçilmesine ve gözlerin kısa zamanda egzotizmin vatani Hindistan’a çevrilmesine neden olmuştur.

İki bin yıllık süreç göz önüne alındığında, Çingenelerin Hindistan’dan göç etmeleri sadece bir sebep üzerine dayandırılmaz. Bu göçün nasıl ve ne şekilde yapıldığı konusu henüz tam olarak aydınlatılamamıştır. Bu göçlerin nedenlerini şöyle sıralayabiliriz: Olanaksızlık, toplumsal diyebileceğimiz her türlü sorun, doğal felaketler, Avrupa’da gerçekleşen yenileşme ve sanayileşme akımı vb. Bunun dışında Çingene toplumunun hayat vazgeçilmezlerinden biri olan göçebelik geleneği de onları farklı yerlere ve farklı coğrafyalara sürüklemiştir. Ama bu göçlerin sonucu Çingenelere her zaman iyi şekilde yansımamıştır. Gittikleri coğrafyaların insanları tarafından kimi zaman bir *hacı*, kimi zaman bir *köle*, kimi zaman da bir *ajan* olarak algılanmışlar, bu

⁴¹ Fraser, a.g.e., s. 38-39.

yüzden sürekli büyük zorluklar içinde yaşamışlardır. Bu baskıcı ortam içinde kimileri de benliklerini kaybetmiş ve toplum içerisinde eriyip gitmişlerdir.

1.6. TÜRKİYE VE KOCAELİ ÇİNGENELERİNDE GÖÇ

V. yüzyıldan itibaren dünyanın hemen her yerine göç eden Çingenelerin önemli duraklarından biri Türkiye’dir. Türkiye’de *Roman* adıyla bilinen Çingenelerin, Türkiye sınırlarına Avrupa’dan geldikleri bilinmektedir. Diğer ülkelerdeki Çingenelere uygulanan baskı ve şiddete bakıldığı zaman Türkiye’de yaşayan Çingenelerin çok daha rahat ve özgür bir ortamda yaşamlarını sürdürdüklerini görebilmekteyiz. Bu yüzden, denilebilir ki, Türkiye’de yaşayan Çingeneler hem yaşayış şekilleri hem de yaşama bakışlarıyla diğer Çingene gruplarından farklı özellikler gösterirler.

1877 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası Balkanlar’dan Anadolu’ya yapılan zorunlu göç dalgasından Çingenelerin de etkilenmiş olması muhtemeldir; ancak asıl göçler Cumhuriyet’ten sonra gerçekleşmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra Mustafa Kemal Atatürk, ülke sınırları dışında yaşayan ve kendilerini Türk hisseden azınlıkları mübadele yoluyla Türkiye’ye çağırmış, Çingeneler de bu mübadele sonucunda Avrupa’dan gelip Trakya üzerinden Anadolu’ya yayılmışlardır.

Cumhuriyet döneminde Lozan Antlaşması çerçevesinde Yunanistan’dan gelen ve sayıları tam olarak belli olmayan Çingene nüfusunun varlığı söz konusudur. Özkan’a göre “*Lozan Antlaşması çerçevesinde Yunanistan ile yapılan ‘Nüfus Mübadelesi’ uyarınca göç eden Türk göçmenlerle birlikte büyük bir Çingene nüfusu Türkiye’ye gelmiştir. Bunu Bulgaristan ve Yugoslavya’dan gönüllü göçmen statüsünde gelen Çingeneler takip etmiştir.*”⁴²

Çingenelerin göç ettikleri ülkeler ve Türkiye’deki dağılımlarına bakıldığında; Bulgaristan’dan gelenlerin Osmaniye, Çorum, Sakarya, Tekirdağ illerinde, Yunanistan ve Yugoslavya’dan gelenlerin ise çoğunlukla Ege ve Marmara Bölgesi’nde yaşadıkları

⁴² Suat Kolukıncı, “Sosyolojik Perspektiften Türk(İye) Çingeneleri: İzmir Çingeneleri Üzerine Bir Araştırma”, *Uluslar Arası İnsan Bilimler Dergisi*, c. 3, sayı 1, 2006, s. 3.

görülür.⁴³ Günümüzde Çingenelerin Türkiye’de sayısal olarak bölge sıralaması şu şekildedir: Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi, Akdeniz, İç Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi gelmektedir.

Türkiye’de Çingeneler yerleşik ve göçebe olarak ikiye ayrılırlar: Yerleşik Çingeneler şehirlerde, kasabalarda ve köylerde, genellikle de “varoş” dediğimiz kesimlerinde yaşarlar. Göçebe özelliklerini koruyanların bir kısmı sürekli göç halindeyken bir kısmı ise yarı göçebe halinde yaşamlarını devam ettirirler.

Türkiye’de yaşayan bazı Çingene kökenli vatandaşlar mevsimlere göre göç etmektedirler. Mevsimsel işçilik olması ve ılıman iklim özelliklerinden dolayı genellikle Güney bölgeleri, özellikle de Adana, Osmaniye, Hatay, Mersin ve Antalya gibi illeri tercih ederler: “Türkiye’deki bütün göçebe Çingenelerin göç takvimi aynıdır. Nisan ayının başında göç etmeye başlamaktadırlar. Her Çingene grubunu tercih ettiği göç mekân ve güzergâhları farklıdır. Mesela Osmaniye ve Adana civarındaki yarı yerleşik durumunda olan “Manuş”lar, Niğde, Kayseri, Yozgat ve Sivas göç güzergâhını tercih etmektedir. Sürekli göçebe olarak yaşayan ve kendilerini “Melikli Aşireti” olarak ifade edenleri ise daha serbest hareket etmekle birlikte Malatya, Sivas, Erzincan, Erzurum, Ağrı, Kars ve Iğdır gibi iller arasında göçmeyi tercih etmektedirler. Sakarya, İzmit gibi illerde yarı yerleşik olarak yaşayan Çingeneler ise Konya, Niğde, Aksaray, Mersin gibi göç yollarına kullanılmaktadırlar. Gaziantep, Kahramanmaraş, Elazığ ve Malatya gibi illerde yarı göçebe olarak yaşayan Çingenelerde genellikle Kayseri, Sivas, Erzincan, Erzurum ve Doğu Anadolu illerinde dolaşmaktadırlar. Hatta bunlardan bazılarının Nahcivan’a geçtiklerine de şahit olduk. Artvin, Erzincan, Erzurum, Bayburt, illeri de yarı göçebe olarak yaşayan “Poşalar” ise daha ziyade kendi illeri civarında göç etmekte ve özellikle seyyar satıcılık ve bohçacılık yapmaktadırlar.”⁴⁴

Göçebe olarak yaşayan Çingeneler, bu yolları izlerken eskiden at ve kağnıları kullanmaktaydılar. Zamanla bu göç olayında arabalar, minibüsler ve otomobiller kullanılmış ve göç bu araçlarla yapılmaya devam etmiştir.

⁴³ Duygulu, a.g.e., s. 22-23.

⁴⁴ Özkan, a.g.e., s. 61.

Sanayi sektörü ve İstanbul gibi büyük bir şehre yakınlığından dolayı Türkiye'nin en fazla göç alan illerinden bir olan Kocaeli de, Çingenelerin önemli göç duraklarından biridir. Burada yaşayan Çingeneler, 1930'dan 1950'li yıllara kadar Romanya, Yunanistan ve Bulgaristan'dan göç ederek Kocaeli'ye gelmişlerdir. Yerleşik halde yaşayanların yanında hem göçebe hem de yarı göçebe olarak yaşamını sürdüren Çingeneler de vardır. İl içinde dağınık olarak yaşayan Çingenelerin yarı göçebe olanları, mevsimci işçilik yapmak üzere yaz aylarında Güney bölgelerine göç etmeye başlarlar. Özellikle Adana ve civarına pamuk toplayıcısı olarak giden bu yarı göçebe Çingeneler, göçlerini otomobil ve minibüslerle gerçekleştirirler. Bir kısmının da Karadeniz'e fındık toplamak için göç ettiği görülebilir.

Kocaeli Çingenelerinde de mevsimlik göç yaşanmaktadır. Örnek olarak Kireç Ocakları (Tavşantepe) Mahallesi'ni verebiliriz, göçebelik anlayışı biraz da ticarete dayanır. Özellikle komşu şehirler seçilir ve belli zamanlarda o şehirlere kendi özel minibüs ve otomobilleriyle ticaret amaçlı göçler yapılır. Göçebe olanlar ise Kocaeli'nin kıyı şeridini kullanmaktadırlar. Genelde Trakya'dan başlayan bu göç silsilesi İstanbul, Şile, Ağva ve Kocaeli kıyı şeridindeki Kerpe, Kefken sahilini izleyip Sakarya- Düzce istikametine doğrudur.

Kocaeli'de yapılan alan araştırmasında göçebe olanlar ile yerleşik Çingeneler arasında kopukluk olduğunu rahat bir şekilde görmekteyiz. Yerleşik şekilde yaşayan Çingeneler kendilerini **“Asil Çingene”** olarak görmektedirler. Göçebe olan Çingeneler ise aynı düşüncüyü kendileri için savunmaktadırlar; çünkü yerleşen ve yaşam biçimini değiştiren Çingenenin bozulacağını ve değişeceğini düşünürler (K1, 3, 4, 12, 46,49).

1.7. TÜRKİYE'DE ÇİNGENE NÜFUSU

Melih Duygulu Çingenelerle ilgili yazdığı kitabında Avrupalıların, Türkiye’de 500.000 civarında Çingene yaşadığını söylediklerini aktarmaktadır. Duygulu ise bu sayıyı tahmini olarak 2,5 milyon civarında vermektedir.

Günlük bir gazetenin yorumuna göre ise bu sayı 2 milyon civarındadır: “Türkiye’de Çingenelerin nüfusu Osmanlı’nın son dönemiyle ve Cumhuriyet’in erken dönemleri tahminiyle: 1831–1935 dönemleri arasında sayımlar sonucunda genel nüfusun yüzde birini Çingeneler oluşturuyor. Bunu ana dil sorusundan anlıyoruz. Bugün hâlâ yüzde biri Çingeneyse, 700 bin Çingene var demektir. Ancak Osmanlı nüfus sayımlarında kadınlar ve çocuklar sayılmıyordu. Bulgaristan ve diğer Balkan ülkelerinde son yapılan sayımlarda da Çingenelerin eski kayıtlarda ancak üçte biri oranında sayıldıkları doğrulandı. Bu durumda bugünkü Çingene nüfusu yaklaşık 2 milyon olduğu tahmin ediyoruz.”⁴⁵

Türkiye’de yapılan genel nüfus sayımlarında, insanlar etnik özellikleri bakımından ayrıştırılıp sayılmadığı için Çingenelerin genel nüfus sayısı bilinmemektedir. Melih Duygulu’nun Türkiye’de Çingene Müziği adlı kitabında, illere göre Çingenelerin genel nüfus sayıları şöyledir:

TABLO 3. Türkiye Çingenelerin Genel Nüfus Sayıları

İstanbul	: 92.000	Kayseri	: 3.000
Tekirdağ	: 27.000	Kırşehir	: 600
Kırklareli	: 6.000	Sivas	: 2.000
Edirne	: 50.300	Hatay	: 1.400
Çanakkale	: 5.800	Osmaniye	: 3.000
Balıkesir	: 14.500	Adana	: 8.000
Bursa	: 25.820	Antalya	: 9.000

⁴⁵ <http://www.veborsiv.hurriyet.com.tr/2005.05.08.639714.asp>

Adapazarı	: 6.000	Çorum	: 2.000
İzmit	: 3.000	Tokat	: 1.400
İzmir	: 45.000	Samsun	: 5.000
Manisa	: 3.000	Zonguldak	: 5.000
Denizli	: 500	Ordu	: 620
Aydın	: 5.400	Trabzon	: 1.000
Muğla	:12.550	Artvin	: 1.700
Ankara	:13.700	Bayburt	: 200
Konya	: 5.600	Erzurum	: 7.400
Çankırı	: 2.000	Erzincan	: 2.000
Eskişehir	: 20.000	Van	: 2.000
Malatya	: 2.500	Elazığ	: 1.000
Kahramanmaraş	: 3.000	Gaziantep	: 2.500

1.8. KOCAELİ'DE ÇİNGENE NÜFUSU

Türkiye genelinde yapılan genel nüfus sayımlarında insanların etnik yapıları belirlenmediği için, Çingene nüfusunu araştırırken mahalle muhtarları ve yerel yönetimlerden yardım aldık.

Çingeneler Kocaeli’de dağınık şekilde yaşamaktadırlar. Aşağıdaki şemada hem merkeze bağlı mahalleler hem de ilçelerde bulunan Çingene nüfusuyla ilgili olarak genel bilgiler verilmektedir. Bu veriler mahalle muhtarlıkları ve yerel yönetimlerden alınan tahmini rakamlara göredir.

TABLO 4. Kocaeli Çingenelerin Genel Nüfus Sayıları

Mahalle	Hane	N.Sayısı
Serdar Mahallesi	: 1500	3200-3600
Kozluk Mahallesi	: 300	1200-1500
28 Haziran Mahallesi	: 200	1000-1200
Tavşantepe Mahallesi	: 150	700-800

Turgut Mahallesi	:	50	250- 300
Topçular Mahallesi	:	50	200-250
Yenidoğan Mahallesi	:	12	60-80
Gültepe Mahallesi	:	15	50-60
Toplam	:	2270	6660-7790

Kocaeli iline bağlı Kandıra ilçesinde de Çingene kökenli vatandaşlarımız ikamet etmektedir. Bu yörede yaşayan Çingeneler hem cezaevinin bulunduğu yerde hem de Akçakayran–Akçakayalar denilen mahallede oturmaktadırlar. Bu bölge Çingeneleri hala konargöçerlik anlayışını sürdürmektedir.

Mahalle	Hane	N.Sayısı
Cezaevi Mahallesi	: 60	100-150
Akçakayran – Akçakayalar Mah.	: 50	50-7
Toplam	: 110	150-220

Bu veriler ışığında Kocaeli bölgesini genel bir değerlendirmesini yaparsak, 8000’e yakın Çingene kökenli insanımızın bu ilde yaşadığını söyleyebiliriz. Bu sayıya, bu mahallelerde oturduğu halde nüfus kaydı olmayan ve kayıtlarda gözükmeyen Çingeneler dâhil edilmemiştir. Ayrıca yıl içinde Trakya bölgesinden gelip İstanbul kıyı şeridinden başlayarak Şile, Ağva, Kerpe, Kefken ve Kandıra yolunu izleyip Düzce-Sakarya istikametine göç eden Çingene gruplarının olduğu da bilinmektedir.

1.9. ÇİNGENE DİLİ - TÜRKİYE VE KOCAELİ ÇİNGENELERİNDE DİL

Toplumların dili, kökenlerinden bağımsız değildir. Günümüzde toplumların dili üzerinde çalışan araştırmacılar köken biliminden yararlanmak zorundadır. Bilindiği gibi Çingenelerin bugün yaşadıkları coğrafyalara nereden ve nasıl geldikleriyle ilgili birçok varsayım vardır. Fakat artık Çingenelerin kökeninin Hindistan’a dayandığı kabul edilmekte, bu da onların dili üzerine çalışan araştırmacıların işini oldukça

kolaylaştırmaktadır. Böylece Çingene dili üzerine yapılan çalışmaların Hint dili üzerinde yoğunlaştığı görülür. “Dil bilimi çalışmalarının ortaya çıkarttığı bulgular Çingenecenin Kuzey Hint dillerinden 11. yüzyılda ayrıldığını düşündürür. Slovenyalı dilbilimci Fransız von Miklosich Çingenecenin bütün dünyada konuşulan çağdaş lehçelerini Avrupa kökenlerine göre 13’e ayırır. Bunlar Yunan, Romen, Macar, Almanya, Leh, Rus, Fin, İskandinav, İtalyan, Sırp- Hırvat, Gal ve İspanyol lehçeleridir. Bu lehçe farklılıkları, Avrupa’ya yerleşen Çingenelerin dilinin, çeşitli Avrupa dillerinde etkilenmesi sonucu oluştu. Çingenece bu dillerden birçok sözcük aldı. Ayrıca sesbilgisi ve dilbilgisi yapıları da etkiledi. Çingenecenin zenginliği, onların uzun göçleri sırasında geçtikleri yörelerin dillerinden aldıkları kelimelerle açıklanabilir. Bu ‘kokteyl’ dilin içinde Arapça, Farsça, Ermenice ve Türkçe sözcükler de bulunmaktadır.”⁴⁶

Çingene dili üzerine yapılan çalışmalar on sekizinci yüzyıla kadar uzanır: “Etnik kökenin belirlenmesi ve bunun bir toplulukla ilişkilendirilmesi esasına dayanan dilbilim çalışmalarının başladığı 18. yüzyıl, Çingene diline ilişkin eserlerin de yavaş yavaş ortaya çıktığı bir dönemdir. Ancak Çingene dilinin özelliklerini ortaya koymaya yönelik bilimsel nitelikli çalışmaların 19. yüzyılın ikinci yarısında başladığını söyleyebiliriz. Bunun en önemlilerinden biri, Alexandre G. Paspatis’in ‘Etudes sur les Tsinghianèsou Bohèmmiens de L’empire Ottoman’ adlı başyapıttır. Bu monografi/ sözlük Çingenelerin batı Rom/ Roman kolu hakkında yapılmış en kapsamlı dilbilgisi araştırmalarından biridir.”⁴⁷

Çingene dili konusunda ilk Çingene grameri ve sözlüğü Alman dilbilimci August Poot tarafından iki cilt halinde 1844-1845’te yayımlanmıştır. Pott, Çingenecenin tüm lehçelerinin Hint, İran, Ermeni ve Grek orijinli olarak tanımlamıştır.⁴⁸ Rus dilbilimciler Bakker ve Kyuchukov, Alman bilim adamları Johann Rüdiger ve Heinrich Grellman, İngiliz araştırmacı William Mars’dan gibi isimler Çingenelerin diliyle ilgili çalışan diğer araştırmacılardan birkaçıdır.

⁴⁶ Nazım Alpman, Başka Dünyanın İnsanları, İstanbul: Ozan Yayınları, 1993, s. 133.

⁴⁷ Duygulu, a.g.e., s. 17.

⁴⁸ P. Bakker ve H. Kyuchukov, a.g.e. s.13

Çingenelerin hayat felsefelerindeki göç ögesi onların yapılarıyla birlikte dillerini de etkilemiştir. Gittikleri hemen hemen her yere kendi yaşayışlarıyla birlikte dillerini de götürmüşlerdir. İçine girdikleri toplumun genel özelliklerini almaları dillerini de etkilemiş ve dillerinde bozulmalar ve değişmeler gerçekleşmiştir. Dildeki bu değişmeler, Çingenelerin bu zamana kadar hangi göç yollarını izlediği konusunda da bilgi vermektedir. İngiliz araştırmacı Williams bu durumu şu şekilde açıklamıştır: “Çingene dili onların seyahatleri boyunca kaldıkları bölgelerin dillerinden etkilenmişlerdir ve bugünkü Çingenece, Çingenelerin atalarının göç yolları hakkında bilgi vermektedir. Çingene lehçelerindeki farklılık, Çingenelerini göç yollarının farklılığını da yansıtmıştır.”⁴⁹

Çingene lehçeleriyle ilgili birçok görüş vardır. Melih Duygulu kitabında Çingenelerin üç ana lehçeleri olduğunu söyler. “Avrupa, Ermeni ve Asya (Ermenice’nin dışında kalan lehçeler) bunlar Rom, Lom ve Dom şeklinde isimlendirilir. Romani, Lomavren ve Domari adlarıyla da bilinen bu lehçeler iki temel farklılıkla kendini gösterir ki bunlar da, Ben (Romani ile Lomavren) ve Phen (Domari) grubu olarak tanımlanır. Böylelikle, Çingenelerin göçleri sırasında üzerinde yaşadıkları coğrafyada bulunan halklarla temasları sonucunda dil yapılarının değiştiği, ancak her ne olursa olsun bazı temel dilsel kalıntıların tüm lehçelerde yer aldığı genel kabul gören bir tezdır”⁵⁰ Suat Kolukırık Çingenelerle ilgili yapmış olduğu tezde, Soravia’nın Çingene lehçesiyle ilgili yaptığı sekiz bölümden oluşan gruplandırmasını verir:

TABLO 5.

1. Grup	: Danubian grubu (Kalderash, Lovara, Curara)
2. Grup	: Batı Balkan grubu (Istrians, Slovenes, Havatas, Arlije)
3. Grup	: Sinti Grubu (Eftava Garja, Kranarja, Krasarja, Slovak)
4. Grup	: Merkez Rom grupları ve Güney İtalya
5. Grup	: İngiltere(Galler, İngiliz ve Çingene karışımı)
6. Grup	: Fince

⁴⁹ Patrick Williams, “The European Odyssey of The Gypsies on the Road”, **Unesco Courier**, vol, s.47, issue 11, 1994, s. 1.

⁵⁰ Duygulu, a.g.e. s. 18

7. Grup	: Yunanca – Türkçe
8. Grup	: İberyan (Kolalar tarafından kullanılmaktadır)

Bu sınıflandırmaya Bakker ve Kyuchukoc Soravia’ya katılmamaktadır. Onlara göre “Çingene dilinin lehçeleriyle hakkında tam olarak sayı vermek zordur.”⁵¹

Fraser Çingene dilinin lehçeler arası ilişkisini araştırırken bir tablo ortaya çıkartmıştır. Suat Kolukırık’ın tezinde kullandığı bu tablodan, Kocaeli ilinde bulunan Serdar Mahallesi temel alınarak tezimizde de yararlanılmıştır.

Çingene Dilinin Kullanımına İlişkin Örnekler

Tablo 6.

Sözcükler	Sanskritçe	Hint	Galler	Yunan	SerdarMahallesi
Büyük	: Vadra	Bara	Baro	Baro	Baro
E.kardeş	:Bhratr	Bhai	Phal	Pral,Plal	Mobral
İçmek	: Pibati	Pi-	Pi-	Pi-	Piyala
Baba	: Tata	Tat	Dad	Dat,Dad	Dado
Saç	: Vala	Bal	Bal	Bal	Bala
Baş-Kafa	:Siras	Sir	Sero	Sero,Sero	Şora
Sıcak	: Tapta	Tatta	Tato	Tatto	Tatu
Ben	: Maya	Main	Me	Me	Moyİsino
Adam	: Manuşa	Manuşya	Manus	Manus	Gaco
Burun	: Nakka	Nak	Nakh	Nak	Rutili
Bizim	: Asmaka	Hamara	Amaro	Amoro	Moy
Bak-mak	:Drkşati	Dekh	Dikh	Dik	Dikala
K.kardeş	:Bhagini	Bahn	Phen	-	KurdoProlo
Uyumak	:Svapati	Sona	Sov	-	Pasulo
Güneş	: Gharma	Gham	Kham	Kam	Tato
Su	: Paniya	Pani	Pani	Pani	Pani
Sen	: Tuvam	Tu	Tu	Tu	Moyisuno

⁵¹ ⁵¹ P. Bakker ve H. Kyuchukov, a.g.e., s. 71.

Fraser Çingene dilinin lehçelerini sözcüklerle bu şekilde karşılaştırması içinde Kocaeli Serdar Mahallesi Çingeneleri arasında yaptığımız dil çalışması sırasında bu mahalleye göçlerin Yunanistan'dan olması ve birbirlerine yakın olmaları onların kullandığı sözcüklere de yansımıştır. Örnek olarak 'su, saç, büyük, içmek, sıcak, baba' gibi sözcüklerde bunları rahat bir şekilde görebilmekteyiz.

Sanskritçe ve Hint dillerinde ise karşılaştırma esnasında Serdar Mahallesi Çingenelerinin kullandığı dille yakınlığının uzak olduğunu söyleyebiliriz. Tezimin sonunda Serdar Mahallesi'nin kullandığı Çingene diliyle ilgili örnekleri vereceğiz.

Çingeneler gittikleri ülkenin genel kültürel özelliklerini çok rahat bir şekilde yaşayan ve kabul eden topluluklardan biridir. Dünya üzerinde olduğu gibi Türkiye'de de bu özelliklerini çok açık bir şekilde görmektediriz. Türkiye'de resmî olarak kabul edilen dilin yanında farklı etnik grupların dilleri de vardır. Bu gruplara mensup insanların, kendi konuşma dillerini kullandıklarını rahat bir şekilde gözlemliyoruz.

Her ne kadar Çingeneler dışarıdan azınlık gibi algılsalar da Türkiye'de bir azınlık grubu sayılmazlar. Etnik yapıları ve göçlerinden dolayı birçok kültürü yaşamışlar ve farklı dilleri konuşmuşlardır. Coğrafi yapı olarak yedi bölgeden oluşan Türkiye'de dağınık olarak yaşayan Çingeneler de bulundukları bölgelere göre değişen ağızlarıyla Çingene dilini kullanmaktadırlar. *“Çingenelerin kendi aralarında kullandıkları “Romani”, “Romanca”, “Romnice” veya “Mangosar” adı verilen bir dilleri vardır. Yalnız bu dil tüm Türkiye Çingeneleri tarafından bilinen ortak dil olmaktan çok, Batı Roman kolu tarafından konuşulan ve daha çok yerel dillerle bütünleşmiş bir dildir. İstanbul merkez olmak üzere, Trakya ve Marmara bölgesinin çeşitli yerlerinde konuşulan bu dil, aşiretler arasında farklılıklar gösteren bir yapıya sahiptir. İzmir ve çevresinde konuşulan lehçe de Trakya'daki lehçeleri andırmaktadır. Çingenece de denilen bu özel dili bilen Çingene topluluklar daha çok göçerlerdir. Anadolu Çingeneleri arasında konuşulan öze diller ise Romanca ile kısmen bir benzerlik gösterse de ayrı bir karakter taşır. Yerli halk arasında, Karaçi ağzı, Poşa*

*ağız, Abdal ağız, Teber ağız gibi isimler yer alan Anadolu Çingenesi, son derece karmaşık bir dil özelliğine sahiptir.*⁵²

Kocaeli Üniversitesi Öğretim Üyesi Meryem Şen'in Kocaeli'de yaptığı araştırmada, Kocaeli'ye göç eden farklı etnik gruplar içine giren Laz, Gürcü ve Romanlar üzerine yaptığı dilbilimsel çalışmada, Romanların, Kocaeli yaşadıkları toplumla sosyal bütünleşmeyi sağlayamadığını; fakat Romanların dilsel açıdan bu toplumun dilsel özelliklerini benimsediklerini belirtmiştir.⁵³ Kendi dillerini en az bilen etnik grup olan Romanların iletişim açısından yaşadıkları toplumun dillerinin benimsediklerini görmekteyiz.

Araştırmalarımız sırasındaki izlenimlerimize göre, araştırma alanımızda yaşayan Çingeneler arasında '**Romanca**' denilen dil pek kullanılmamaktadır. Yaş seviyesi altmış üstü olanlar arasında '**Romanca**' bilinmekte; fakat pek kullanılmamaktadır. 28 Haziran ve Kireç Ocakları Mahalleleri dikkate alınırsa, aralarında dilsel açıdan pek çok farklılık olduğu görülmektedir. 28 Haziran Mahallesi'nde yaşayan Çingeneler Romanya'dan göç ettikleri için, dilleri de Kireç Ocakları Mahallesi'nde yaşayan Selanik göçmeni Çingenelerin dilinden farklıdır. Türkiye Çingeneleri üzerine çalışan ve Kocaeli Çingenelerindeki kentsel dönüşüm projesini araştırmak üzere Kocaeli'ye gelen İngiliz Sosyolog Adrian Marsh'la⁵⁴ Çingene mahallelerindeki yaptığımız gözlemlerimizde, Kireç Ocakları Mahallesi'nde kullanılan dilin İsveç ve İngiltere de kullanılan Çingene diliyle benzerlik gösterdiğini söylemiştir. Serdar Mahallesi'nde kullanılan dilin örneklerine rastladık. Örneğin, Büyük-Baro, Saç-Bala, Anne-Miday, Gelin-Bori, Adam-Manuş, Güneş- Tato, Ekmek-Mara, Para-Paris.

Serdar Mahallesi oturan Çingeneler Selanik göçmenidirler. 28 Haziran Mahallesinde oturan Çingeneler ise Romanya'dan buraya göç etmelerine rağmen kullandıkları dillerde benzerlikleri görmekteyiz.

⁵² Duygulu, a.g.e., s. 27-28.

⁵³ Meryem Şen, Social and Linguistic and (Re-) construction of Linguistic Identity, Kocaeli Üniversitesi, <http://fef.kocaeli.edu.tr/yonetim/hocadosya/7fdb10cfd9e8fee5c2444f73d0226857.doc>.

⁵⁴ Bilgi Üniversitesi Öğretim Üyesi Sosyolog Dr. Adrian Marsh'la 15 Temmuz 2007 tarihinde yaptığımız alan çalışmasının kayıtları ÖzgürUçum'un özel arşivinde mevcuttur.

Çalışma yaptığımız Serdar Mahallesi’nde kullanılan “Roman Dili”ne özgü sözcük örneklerini şöyle verebiliriz:

GENEL SÖZCÜKLER

Büyük	:	<i>Baro</i>
Erk. Kardeş	:	<i>Mobral</i>
İçmek	:	<i>Piyala</i>
Baba	:	<i>Dado(Dade)</i>
Saç	:	<i>Bala</i>
Baş-Kafa	:	<i>Şora(Şora)</i>
Sıcak	:	<i>Tatu</i>
Ben	:	<i>Moy-isino</i>
Adam	:	<i>Manuş</i>
Burun	:	<i>Rutili</i>
Bizim	:	<i>Moy</i>
Bak-mak	:	<i>Dikala</i>

AKRABALIKLA İLGİ SÖZCÜKLER

Adam	:	<i>Manuş</i>
Anne	:	<i>Miday</i>
Dul	:	<i>Pirli</i>
Düğün	:	<i>Bavaya</i>
Evlenmek	:	<i>Bav</i>
Gelin	:	<i>Bori</i>
Genç	:	<i>Kurdo</i>
İhtiyar	:	<i>Puri</i>
Kayın peder	:	<i>Mi-kayınçoş</i>
Kaynana	:	<i>Dayo</i>
Kız	:	<i>Çare</i>
Kız kardeş	:	<i>Pene</i>

K. Kardeş	:	<i>Kurdo prolo</i>	Torun	:	<i>Milorini</i>
Uyumak	:	<i>Pasulo</i>			
Güneş	:	<i>Tato</i>			
Su	:	<i>Pani</i>			
Sen	:	<i>Moyisuno</i>			
Sarhoş	:	<i>Mato</i>			
Yemek	:	<i>Kala</i>			
Böğütlen	:	<i>Mamuşka</i>			
Ekmek	:	<i>Mara</i>			

İKLİM VE METOROLOJİYLE İLGİ SÖZCÜKLER

Gece	:	<i>Rato</i>
Güneş	:	<i>Avastabula</i>
Kış	:	<i>Siroynom</i>
Yaz	:	<i>Avastobulo</i>
Sıcak	:	<i>Tato</i>

Soğuk : *Şiloylon- Budşudro*

Yağmur : *Bişrlim*

BEDENLE İLGİLİ SÖZCÜKLER

Ayak : *Miçonga*

Baş- Kafa : *Şoro*

Dudak : *Vuşta*

El : *Minay*

Göz : *Yaka*

Kulak : *Mikana*

Saç : *Bala*

Sakal : *Çora*

Yanak : *Minyona (Muy)*

GIYİMLE İLGİLİ SÖZCÜKLER

HAYVANLARLA İLGİLİ SÖZCÜKLER

Ayakkabı	:	<i>Traka</i>	At	:	<i>Grosni</i>
Ceket	:	<i>Kapa</i>	İnek	:	<i>Gruvani</i>
Don	:	<i>Midoston</i>	Tavuk	:	<i>Koynı</i>
Pantolon	:	<i>Midoston</i>	Kuş	:	<i>Çilikli</i>
Şapka	:	<i>Domongo</i>	Horoz	:	<i>Başno</i>
Terlik	:	<i>Trak</i>			

RENKLERLE İLGİLİ SÖZCÜKLER

SAYILAR

Beyaz	:	<i>Parni</i>	Bir	:	<i>Yek</i>
Kırmızı	:	<i>Lolo</i>	İki	:	<i>Duy</i>
Siyah	:	<i>Kalo</i>	Üç	:	<i>Trim</i>

DÜĞÜNLE İLGİLİ SÖZCÜKLER

Gelinlik	:	<i>Borikani</i>
Düğün	:	<i>Bav - Biyar</i>
Kız alma	:	<i>Çay amlız - Çiya gamangas</i>

Kız verme : Çay mangala - Çiya gadas

Çeyiz : Çeyiz - Kakara miçayagi

Başlık parası : Lovo - Pares

Gelin : Bori

Damat : Camitro

Anne : Dayo - Miday

Baba : Dado - Modad

Para : Lova - Paris

Yarın düğünümüz var hepinizi bekleriz. = *Yavine amara biyavisi alen tobiyal.*

Hanım hamile = *Miravni kavni*⁵⁵

Sonuç olarak dil, canlı bir varlık olduğu için kullanım bulduğunda süreklilik sağlar ve yaşamaya devam eder; fakat Kocaeli’de yaşayan Çingene nüfusunun büyük çoğunluğunda ‘**Romanca**’ pek kullanılmamış ve unutulmaya yüz tutmuştur.

⁵⁵ Serdar Mahallesinde Kullanılan Roman Diline Özgü Sözcük Örneklerini; “Erol Tural, Yaver Miralay, Kadir Korkut, Arif Yalın, İsmail Tural, Yalçın Aktaş” edinilmiştir.

2. BÖLÜM

KOCAELİ ÇİNGENELERİNDE EVLENME GELENEĞİ

2.1. EVLENME GELENEĞİ

“İnsan hayatının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar; doğum, evlenme ve ölümdür. Her biri kendi bünyesi içinde bir takım alt bölümlere ve basamaklara ayrılır. Bu önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, ayin dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı bulundukları kültürlerin beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Geçiş dönemlerinde kümelenen âdetler, gelenekler, törenler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluşturur.⁵⁶ Çalışmada geçiş dönemleri içinde evlenme konusu işlenip, sıra dışı bir toplumsal grup olan Kocaeli Çingenelerinin evlenme törenleri irdelenmiştir.

Erman Artun geçiş dönemleriyle ilgili şu saptamayı yapmıştır: “Halk kültüründe geçiş dönemleriyle ilgili inanç, âdet ve pratiklerin eski Türk kültürüyle bağlılıkları vardır.”⁵⁷ Araştırma yapılan Çingeneler de hem göç ettikleri Hindistan’dan hem de Müslüman Türklerden çok şey almışlar ve bu aldıklarını da uygulamışlardır.

⁵⁶ Artun, a.g.e. s.125

⁵⁷ Artun, a.g.e., s. 125.

Evlenme aile kurmanın yasallaşmasıdır. Evlilik törenlerinin birçok amacı vardır. Bozkurt Güvenç, “Evlilik, doğuma izin veren bir geçiştir.” der. Bu düşünce doğrultusunda evliliği toplum tarafından bireyin kabul görmesi ve yer edinmesi için bir süreç olarak görebiliriz.⁵⁸

Marksist görüş, evlilik kavramını eleştirisel bir bakış açısıyla ele almıştır. Eğer evlilik dialektik olarak “Aşkı içinde barındırmıyorsa ona evlilik diyemeyiz” demiştir. Marks’a göre evlilik: “Bir kavram değil, toplumsal bir olaydır. Aşksız bir evlilik, ancak arkasında hiçbir şey bulunmayan duvarı temsil eder.” demiştir. Tarihi materyalizme göre, insanların yaşayışlarında resmî evlenme diye bir şey olmayıp, aile sonradan ortaya çıkmış bir yeniliktir. Hürriyet duygusunu kayıt altına alan bu müessese aynı zamanda insan topluluğunu da engellemektedir. O halde mutlu olabilmek için aile hayatını kaldırmak icap eder.⁵⁹

İnsan hayatında, geçiş denilen evrelerin belki de en renklisini ‘Evlenme’ aşaması oluşturmaktadır. Soyun devamı ve toplum tarafından kabul görme, evlenme olgusunun yaşanmasıyla gerçekleşir. Evlilik her toplumda farklı şekilde algılanır ve farklı gelenekler içinde yaşanır.

Birleşmiş Milletler Nüfus Komisyonu’na göre “ Erkek ve kadının kanuni birleşmesinden doğan müesseseye evlilik” denir.⁶⁰ Evlilik insan gruplarının yaşantıları boyunca uyguladıkları ve geliştirdikleri sosyal örgütlerin değişik kültürler içinde oluşması ve farklı değer yargılarıyla yüklü olmasıyla açıklanır. Toplumlar kimin kiminle, kaç eşle ve hangi koşullar altında evleneceğine dair bir takım kurallar koymuştur. Evlilik, erkek ve kadın arasında yaşatılan bir ilişki türünü karakterize etmektedir. İlişkinin belirli kalıplar içinde gerçekleşmesi de evliliğin sosyal bir kurum olarak ele alınıp incelenmesine olanak vermektedir. Aile birliği, sürekliliğini evlilik

⁵⁸ Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Kültür**, İstanbul, Remzi kitapevi,2005, s.243.

⁵⁹ Emel Öztan, **Sosyolojik Alan - Evlilik kadın ilişkisi**,(İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Yüksek Lisans Tezi). İstanbul, 1997, s.5.

⁶⁰ SERPER, Özer: **1945 – 1960 Devresinde Türkiye’de Evlenmeler**. Ankara 1991, ikinci baskı, ss. 149–181 T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları, Aile Yazıları 4, Evlilik Kurumu ve İlişkileri.

kurumuyla sağlar. Başka bir deyişle evlenme olgusu, aileyi oluşturan toplumsal ilişkileri belirli kalıplar içine yerleştiren bir sözleşmedir.

Erman Artun “Evlenme” olgusu üzerine şunları söyler: “Evlenme iki gencin hayatını birleştirmesiyle gerçekleşir. Kadına ve erkeğe yeni bir rol kazandıran evlilik ile aile olabilmenin ilk adımı atılmış olur. Evlilikle gelin ve damat artık eş ve karı koca, evli barklı olmuş; anne ve baba olmak için toplumun ilk olarak ileri sürdüğü şartı yerine getirmişlerdir. Yeni akraba bağları da kurulmuştur”⁶¹

İnsan yaşamının önemli bir aşaması olan evlilik aynı zamanda evrensel boyutta benimsenip kabul gören toplumsal bir kurumdur. Evlilik birlikte yaşamaya karar veren kadın ve erkeğin birlikteliğinin topluma ilan edilmesi ve toplum tarafından onaylanması anlamına gelmektedir.

Bertrant Russell, evlilik ve ahlâk kavramlarını işlemiş ve evliliği sadece kadın erkek arasındaki bağ olarak görmemiştir. Evlilik ona göre kanuni bir kuruluş olmasının yanı sıra, aynı zamanda dinî bir kurumdur. Yaptırımlar, kurallar toplum içindeki insanı ve aileyi baskı altına almıştır. Bu baskı, aile içindeki bireylerin davranışlarına etki etmiştir ve ahlâk düşüncesinin en iyi şekilde yaşanmasını sağlamıştır.⁶²

Düğünler, evlilik törenleri tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de insanların neşesini ve mutluluğunu yansıtan törenlerdir. Bu törenlerde yaşananlar bireysellikten çıkıp toplumsallığa atılan yeni bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Evlenmenin gerçekleşmesi için birtakım hazırlık ve aşamaların yapıp izlenmesi gerekir. Evlenme aşamaları da dinsel ve büyüsel özlü işlemleri içermektedir. Her aşamada zengin töre, gelenek, görenek ve adetlerin uygulanması zorunlu hale gelmiş, âdeta evlenmeyi bunlar yönetir ve yönlendirir olmuştur”⁶³

⁶¹ Erman Artun, **Türk Halkbilimi**, İstanbul: Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 89.

⁶² Bertrand Russell, **Evlilik ve Ahlak**, Cem Yayınevi, I. Baskı, İstanbul, 2005. s.91.

⁶³ Meltem E. (Cingöz) Santur, “**Anadolu’nun Bazı Yörelerinde Gerdek Sabahı Gelinle İlgili Adet ve Uygulamalar Üzerine Bir Atlas Denemesi**”, Türk Halk Kültürü Araştırmaları, TCKB Yayınları, Ankara 1998.

Ülkemizde kız isteme, söz kesme, nişan, düğün, başlık parası gibi uygulamalardan sonra kurulan evliliğin her aşamasında farklı uygulamalar göze carpmaktadır. Ailelerin kuruluşu esnasında bu törenler de çeşitli ritüellere göre olur.

“Evlilikte törenin asıl amacı evlenmiş kadının doğuracağı çocukların babasını önceden bilmek, çocuğun bakımını tüzel bir kişiye bağlamaktır. Öyleyse evlilik, doğuma izin veren bir geçiştir. Yani evlilik, toplumsal kabul gören cinsel ilişkinin saptanmasıyla ilgili normlar ve kurallardır. Sümerlerde, yeni bulunan son tabletlerin ortaya koyduğu gerçeklerin ışığında, **“kutsal evlenme törenleri ve ideal annenin belirlenmeleri”** biricik toplum çekirdeğinin karı koca evliliğine dayalı aile tipi olduğunu kanıtlamaktadır.”⁶⁴

Evlilik; aile kurmanın, soyun devamı için en önemli geçiş anıdır. “Aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün sürekliliğini sağlayan, toplumsallaştırma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağladığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal yönleri bulunan toplumsal bir birimdir.”⁶⁵

Evlenme, belli kurallar dâhilinde aile kurmanın ilk koşuludur. Toplumun kuralları, örfleri, gelenekleri ve görenekleri ailenin kurulmasında belirleyicidir. “Aile birtakım temel işlevleri yerine getiren bir kurumdur ve bu işlevlerden birkaçı şöyle sıralanabilir:

- Kendini meydana getiren kadın ve erkeğe gereksinim duyguları farklı rolleri vermek,
- Çocukların bakım ve yetiştirilmesini sağlamak,
- Kültürün kuşaklar arasında aktarılmasını sağlamak,
- Karı koca arasındaki cinsel ilişkiyi toplum tarafından kabul edilir kılmak.”⁶⁶

⁶⁴ Işıl Altun, **Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm**, Yayıncı Yayınları: Kocaeli, 2004, s. 89.

⁶⁵ Tezcan, a.g.e., s. 13-14.

⁶⁶ Artun, a.g.e., s. 90.

Evliliğin bu işlevlerinden dolayı her toplum daha rahat ve daha düzenli yaşam için aile kurma bilincine girerler.

Toplumun içinde ailenin önemli işlevleri vardır; aile nüfusu yenilemede, millî kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, ekonominin dengelenmesi açısından çok önemlidir. Anayasada aileyle ilgili maddeler de bulunmaktadır. “ Anayasamızın 41. maddesine göre, Türk toplumunun temeli ailedir. Aile bir vasıta olduğu için değil, tabii ve gaye olduğu için ferdin mutluluğunun, üzüntülerinin paylaşıldığı birim olduğu için temelidir.”⁶⁷

Sanayinin ilerlemesi, toplumların gelişmesiyle aile tipleri de değişmiştir. İlk olarak geniş ataerkil aile tipi görülmüştür. Geniş aile kavramı, çeşitli kuşaklarla birlikte oturmak, aynı kazandan yemek ve ortak mülkiyet özelliklerini taşır. Daha sonra hem zamanın ilerlemesi hem de ekonomik etkenler ailelerin küçülmesine neden olmuştur. Bu da küçük aile tiplerini meydana getirmiştir. Endüstriyel ve demokratikleşme çabaları içinde Modern Demokratik Aile tipleri doğmuştur.⁶⁸

Kocaeli Çingenelerinde aile kavramı önemlidir. Aileyi bağlılık ve bütünlük olarak görmektedirler. Kocaeli Çingenelerinde aile kurmak, evlenmek toplum içinde var olmak anlamına gelmektedir. Kahvedeki gençlerin evlilerin olduğu masaya oturabilmeleri için onların evli olmaları gerekmektedir (K.4, 9, 12, 52, 70).

Kocaeli Çingenelerin yaşayış şekillerine bakıldığında, ataerkil bir aile sistemi ve geniş bir aile düşüncesini hâlâ yaşadıklarını ve yaşattıklarını görülmektedir. Bunun nedenini ise, toplum içinde kaybolmama düşüncesi olarak söylerler. Fakat yerleşik hayata geçenlerle hâlâ gezgin olan Çingeneler arasında aile tipleri açısından farklılıkların görüldüğünü söylenebilir. Son zamanlarda Kocaeli’de evlilikten sonra gelinlerin ayrı eve çıkma isteğinden dolayı ailelerde çekirdek aile yapısı oluşmaktadır.

⁶⁷ Erkal, a.g.e., s. 88.

⁶⁸ Tuna Atak, **Türkiye’de Evlilik ve Aile Yapısı 1935 Yılı Sonrası Sosyo Demografik Yapıya Bir Bakış**, (Yüksek Lisans Tezi Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi), Ankara, 1981.,s.12.

Bunun değişmesindeki sebep yerleşik hayat düzenini benimsemeleri ve ekonomik olarak kendilerini geçindirebilecek düzeye gelmeleridir.

2.2. TÜRKİYEDEKİ ÇİNGENELERDE EVLENME

Türkiye’de yaşayan ingenelerin evlilik törenleriyle ilgili özel bir çalışma yapılmamıştır. Kültür Bakanlığının desteğiyle Ali Rafet zkan, Türkiye ingeneleri adlı kitabında Çingenelerde evlenme konusuna değinmiştir.

ingeneler için gelenekler çok önemlidir. Doğumdan ölümlerine kadar yaşamlarında geleneklerin izleri rahat bir şekilde görülmektedir. Geleneklerine bağlılıkları onların özelliklerini yitirmemesine neden olmuştur: “Yüzlerce yıl devam eden seyahatlerine rağmen ingeneler, kendi inanç ve geleneklerini muhafaza etmiştir. Bu da grup içi evlilik sayesinde olmuştur. Bütün dünyadaki Çingenelerde olduğu gibi Türkiye’deki ingeneler de küçük yaşlarda evlenmektedir ve bu evlilikler büyük ölçüde yakın akrabalar arasında olmaktadır. Erken yaşta evlenme ve yakın akrabalarla evlenme ingene geleneğidir. Çingene olmayan biriyle evlilik ise ingenelikten ihraç anlamına gelmektedir. Bu gelenek, kendini koruma amacının bir yansımasıdır. Zira ingeneler sürekli kendi aralarında evlenmeseler, geleneklerini muhafaza etmeleri mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla grup içi evlilik, geleneğin en iyi muhafızı olmaktadır.”⁶⁹

Ahlk kavramı bugüne kadar çok tartışılmıştır ve bu konuyla ilgili birçok düşünce ortaya atılmıştır. Tezin giriş bölümünde yer alan ingene imgesi anlatılırken ingenelerin ahlâk konusunda kötü bir imaja sahip olduklarından söz edilmiişti; fakat Çingenelerde ahlâk konusu katı kurallarla belirlenmiştir. Her ingene topluluğunun kendi kuralları vardır ve bu kurallara çok önem verilmektedir. Seksüel konularda da bu önem ve zen katlanarak artmaktadır. Ali Rıza Balaman seksüel konunun denetlenmesiyle ilgili şu rneği vermektedir: ‘Ergen kızları ve erkekleri fiziki olarak ayırırlar. Hindistan’daki Dravidienler’de erkek çocuklar ayrı bir kulübede, kız çocukları da bir başkasında yaşlı birer kadın deneticisinin gözetiminde evlenecekleri güne kadar

⁶⁹ Duygulu, a..g.e., s. 89.

yaşarlar.⁷⁰ Bu verilen örnek belki de Çingenelerin asıl vatanındaki yaşantıyı yansıttığından dolayı çok önemlidir.

Evlilikte ilk aşama eş seçimidir. Aslında bu seçim dünyadaki diğer toplumlardan pek farklı değildir. Çingenelerdeki evlilik biçimleri şu şekilde sıralanabilir: Tercihli evlilik, söz alma- söz verme, birebir anlaşma, kaçma, kaçırma yoluyla evlenme.

Çingenelerde gelin seçmenin bazı özellikleri vardır. Birçok Çingene topluluğunda evlenme işinde gençlerden çok aileler rol almaktadır. Son raddeye geldiğinde aileler gelin olacak kız ve damat olacak erkeğe danışır kararını ona göre alırlar. Damadın ailesi için eş seçimi önemlidir. Erkek tarafı gelini seçerken tüm çevreyi göz önünde bulundurulur ve gelinin hem ailesini hem de bireysel özelliklerini dikkate alarak gelin adayını belirler.

Gelin olacak kızla, damat olacak erkeğin, evlenmeden bir araya gelmeleri sorun yarattığı için buluşmalarda genelde üçüncü bir kişi de bulunmaktadır. Bu kişi ya kız tarafından ya da erkek tarafından olmaktadır. Kimi zaman bu iki tarafında tanıdığı yakın bir arkadaş da olabilir. Bu tanışmalarda her şey yolunda giderse iş resmîyete taşınır ve aileler bir araya gelerek isteme ve değer biçme merasimi yapılır.

Kocaeli ilinde yaşayan Çingeneler de hem Türkiye'deki hem de dünyadaki Çingeneler gibi gelenek ve göreneklerine bağlı kalmışlar ve evlilik törenlerini bu geleneklerine göre sürdürmüşlerdir. Burada yaşayan Çingeneler farklı ülkeler ve bölgelerden geldikleri için mahalleler arasında evlilik aşaması sırasında uygulanan davranışlar değişiklik göstermektedir.

⁷⁰ Ali Rıza Balaman, **Evlilik Akrabalık Türleri**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s. 27.

2.3. KOCAELİ ÇİNGENELERİNDE EVLENME GELENEĞİ

Toplumsal yaşamda bireyler ve topluluklar arasındaki ilişkileri düzenleyen yasal ve dinsel yaptırımlardan başka bir de sosyal yaptırımlar vardır. Bunlar, toplum yaşamında varlıklarını sürdüren, yazılı olmayan, ancak o toplumda yaşayan bireylerce uyulması gereken kısaca gelenekler ve görenekler diye de adlandırabileceğimiz örf, âdet, teamül, anane, gelenek, görenek ve modadan oluşan sosyal normlardır. Bunlar, yaptırım güçleriyle, kimi zaman zorlayıcı ve kınayıcı kimi zaman da özendirici ve ödüllendirici tepkileri ile toplumda bireyler üzerinde baskı kurarlar. Birey içinde yaşadığı toplumda bunlara uyduğunda çevresi tarafından onaylanacağını, uymadığında ise kınanacağını veya cezalandırılacağını bilir.⁷¹

Kocaeli Çingene mahallelerinde yaptığımız çalışmada Çingenelerin evlenme nedenleri şöyle sıralanabilir:

Evlilik adam olmanın, söz sahibi olmanın şartıdır (K. 56, 63, 68).

Soyun devamı için evlenmek gerekir (K3, 16, 17, 52).

Ailenin büyümesi, genişlemesi için evleniriz (K.1, 3, 18, 47, 52)

Gelirin artması için evleniliriz (K.16, 52, 53, 58).

Yaşadığımız toplumda yok olmamak için evleniriz, çoğalırız (K.16, 42, 53, 65).

Çalıştığımız Kocaeli Çingeneleri için evlenme, birey olmayı ve aile kurmayı sağlayan yasal bir olaydır. Evlenmeyi bir eğlence olarak görürler ve büyük bir şölen içinde kutlarlar. Çingeneler de evliliği tam ve üretken bir birey olmaya geçiş olarak görürler. Kocaeli merkeze bağlı Serdar ve Kozluk Mahallesi de oturan Çingeneler de

⁷¹ Örnek, Sedat Veyis, **Türk Halkbilimi**, Kültür Bakanlığı Yay. 1629, 1995, Ankara.

evlenmeyi ve evlilik törenlerini büyük bir heyecanla beklerler (K.16, 17, 44).

2.3.1. EVLENME BİÇİMLERİ

İnsan yaşamının en önemli evrelerinden biri olan evlenme aynı zamanda toplumun temel birimi olan ailenin oluşmasını sağlar. “İlk etapta aynı şekilde oluyormuş izlenimini veren evlenmenin tüm toplumlarda farklı şekillerde yaşandığı bilinmektedir. Biçimsel farklılıklar da kültürel değişiminden payını alarak günümüze kadar ulaşmıştır. Toplumumuzda da eskiden varolan bazı evlenme biçimleri şu anda yapılmazken, bazıları da değişerek sürdürülmektedir.”⁷² Toplamların yaşama bakışları, ekonomileri, üretim kaynakları, gelenek ve görenekleri evlenme şekillerini değiştirebilir. Toplamlar devamlılığını sağlarken kendi yapılarına uygun evlenme şeklini de benimserler. Bu kimi zaman bu evlenme biçimleri halk tarafından kabul görürken kimi zaman da anlayış olarak topluma ters düşme gerçekleşebilir.

Toplamlarda yaşanan değişimler sanayileşmeyle hızlanmış ve kentleşme olgusunu ön plana çıkartmıştır. Bu düşünce, geleneksel olarak yaşanan evlenme düşüncesini de etkilemiş ve farklı şekilde yaşanmasına sebep olmuştur. Geleneklerine bağlı kalan bölgelerde ise geçiş dönemlerindeki evlenme aynı şekilde sürmüştür.

2.3.1.1. GÖRÜCÜ USULÜYLE EVLENME

Türkiye’de en fazla görülen evlenme şekillerinden biri “**Görücü Usûlü**” ile evlenme geleneğidir. Geleneklerin ağır bastığı toplamlarda görülen bir evlenme şeklidir. “Büyük kent ve köylerin dışında kasaba türü, ne köylü ne de kentli olan yaşam biçimlerinde, kültürlerinde görücü yoluyla evlilik, yaygın eş bulma tekniğidir. Görücü, çoğunluk tarafından bilinen, tanınan, sözüne güvenilen, orta yaşlı, yüzü gülen ve emeğini esirgemeyen, ağzı söz yapan, en önemlisi de sır tutabilen bir hanımdır.”⁷³

⁷² Akman, a.g.e., s. 2.

⁷³ Balaman, a.g.e., s. 59.

Kocaeli Çingenelerinde gelin seçimi, gelinin beğenilmesi, kız isteme ailenin büyükleri tarafından yapılmaktadır. Bu büyükler genelde anne, baba ve ailenin ileri gelenleridir.

Kocaeli Çingenelerinde görücü usulü evlenmede, gençlerin birbirlerini beğenmeleri yetmemektedir. Aile büyüklerinin de onayını almadan görüşmeleri bile sorun olarak kabul edilmektedir. Kızın beğenilmesinde ise ailenin rolü çok önemlidir. Ailenin sosyo-ekonomik yapısı belirleyici etkenlerdendir. Seçilen kızda ise iyi ahlâk, huy, güzellik, maharet önemlidir. Evlenme için erkek ailesi tarafından seçilen ‘**görücü**’ denilen bir kadın grubu oluşturulur ve kız evine yollanılır. Görücülerin içine erkeğin annesi, mahallede sözü geçen komşular ve yakın akrabalar girmektedir.

Kocaeli Çingene Mahallelerinde belirlenmiş bir kız varsa o kızın evine gidilir ve kıza bakılır. Eğer belirlenmiş bir kız yoksa mahallede veya yakın çevrede kız bakılır. Bu kız belirlemede dikkat edilen ilk özellik, kızın ailesinin de Çingene kökenli olmasıdır. Eğer kız beğenilirse gizlice etrafa ve yakınlarına kız sorulur ve bilgi alınılır. Daha sonra kızın ailesine haber verilir ve ziyaret gerçekleşir.

Kocaeli Çingenelerini ele alarak yaptığımız alan araştırmasında, evlenme biçimleri içinde en fazla tercih edilen evlenme şekli görücü usulüdür. Çingenelerde evlenme dıştan yapılmadığı için aynı mahalle içinde görücü usulüyle tanışma yapılır ve evlenme gerçekleşir.

2.3.1.2. KAÇMA/KAÇIRMA YOLU İLE EVLENME

Kocaeli Çingenelerinde başka bir evlenme şekli ise “**Kız Kaçırma**”dır. Kız kaçırma ailelerin, yapılacak evliliği istemediği zamanlarda gerçekleşen hadisedir. Kaçırma eylemi-karşılıklı istek ve anlaşma dışında- zorlamaya, zorbalığa

dayandığından; özellikle de “aile namusu” kavramıyla eş değerde tutulduğu için kimi yörelerde cinayete neden olur. “Zordur almak bizden kızı” özdeyişinde olduğu gibi, kız kaçırmak her türden riski göze almak demektir.⁷⁴

Kaçma/kaçırma yoluyla evlenmede, evlenecek gençlerin ekonomik durumları da önemlidir. Başlık parası vermemek için kız kaçırma yapılmaktadır. Çingeneler için bu özellik geçerli değildir. Kocaeli Çingenelerinde kız kaçırma vardır. Bu evlenme işini kolaylaştıracak düşüncesi akla gelse bile tam aksi yaşanmaktadır.

Kocaeli Çingenelerinde kaçırma yoluyla evlilik yapılıyorsa evlenme tarihiyle ilgi her zaman sorun yaşanmaktadır. Mahallelerde yaptığımız çalışma sırasında “*bu hafta düğün olabilir*” gibi söylemlerle karşılaştık. Tarihin tam belli olmadığını, haftanın herhangi bir gününde düğün yapılabileceği söylenmektedir. Bunun nedeni kızın kaçırılmasıdır (K.1, 3, 16, 17, 37, 46, 53, 61).

Kocaeli Çingenelerde başlık geleneği yaşatılmaktadır ve kız kaçırmada başlık nerdeyse iki katına çıkmaktadır(K.6, 33, 39).

Serdar Mahallesi’nden Yaver Miralay, Tavşantepe Mahallesi’nden Kasım Pekcan ve 28 Haziran Mahallesi’nden Yılmaz Coşkungil mahallerinde kız kaçırımlarının yaşandığını ve eğer kaçanlar yakalanırsa başlık parasının arttığını söylemektedirler.

Kocaeli Çingenelerinde eğer kız yakalanırsa başlık iki katına çıkar (K.2, 3,16, 34, 51).

Kız kaçırmayı eğer Çingene dışındaki birisi yapıp yakalanırsa başlık parasının daha da artacağını söylemektedir (K.3, 19, 34, 45). Bu düşünce tüm Çingene mahalleleri için geçerlidir.

⁷⁴ Balaman, a.g.e., s. 58.

Kandıra Akçakayran Mahallesi'nde oturan Ali Arabacı başlık parası nedeniyle hâla evlenemediğini söylemektedir (K.48).

Kocaeli Çingenelerinde evlenmede en büyük sorun başlık parasıdır. Bu âdetin devam etmesi nedeniyle hâlâ evlenemeyen birçok Çingene vardır. Ekonomik olarak durumu kötü olan Çingeneler kaçırma yoluyla evlenmeyi tercih etmektedirler.

2.3.1.3. BEŞİK KERTMESİ

“Tercihli evlenme türü olan beşik kertmesi, çoğunlukla aynı gün doğan, ayrı cinsten iki çocuğun aileleri tarafından evliliklerinin güvenceye alınması olgusudur. Çocukların aynı gün doğmaları, beşik kertmesi için kesin bir kural değildir. Bildik aileler, çocukları için beşik kertmesine karar verdiklerinde yalın bir tören düzenlenir. Bu törene kimi yörelerde köyün imamı da çağırılarak tören “yarım nikâh” şekline dönüşür. Şerbetler içilir, dualar edilir böylece bebekler adına büyükler ant içer, söz verirler.”⁷⁵

Yapılan alan araştırmasında Kocaeli’de yaşayan Çingenelerde “**Beşik Kertmesi**” âdeti görülmemektedir. Bunun en önemli sebebinin ise din olduğunu söylemektedirler. Bu düşünce genelde Serdar Mahallesi Çingeneleri tarafından dile getirilmektedir (K.15, 20, 37). Serdar Mahallesi’nde yaşayan Çingeneler kız alıp vermede akrabalığa, sütkardeşliğe ve dini açıdan uygunluğa bakmaktadırlar. Beşik kertmesinin de dini açıdan uygun olmadığını savunmaktadırlar. Bu düşünce Kozluk Mahallesi Çingeneleri içinde geçerlidir. Çingene derneği başkanı Demir Duygun, beşik kertmesinin Kozluk Mahallesi’nde hiç yaşanmadığını söylemektedir.

⁷⁵ Balaman, a.g.e., s. 41.

2.3.1.4. SEVEREK EVLENME

Kocaeli’de yapılan alan çalışmasında Çingenelerin yaşamlarında çok önemli bir yeri olan evlenme geleneğinde evlenme şekillerine bakıldığında daha önceden baba ve anneye sorarak evlenme düşüncesinde olan Çingeneler şimdi kendi kararlarını kendileri alarak evlenmektedirler. Buna “**Severek, Anlaşarak Evlenme**” denilebilir. Yaşanılan çağda toplumlarda değişimlerin olması kaçınılmazdır. Bu farklılaşma her şeyde görüldüğü gibi evlenme biçimlerinde de görülmüştür. Çingeneler daha önce de belirtildiği gibi girdikleri her toplumun kültürünü, dinini ve yaşam pratiklerini alırlar. Geleneklerine ne kadar bağlı kalsalar da değişimi yaşamışlardır. Mahallelerde yapılan çalışmalarda gençlerin artık “**konusarak**” evlenmeyi tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Bu yaklaşımı aileler de desteklemektedirler.

Konusarak, anlaşarak evlenmeye Kocaeli’de yaşayan Çingeneler severek evlenme demektedirler.

Kocaeli Çingenelerinde evlilik kararında, gençlerin öne çıkmasıyla ailelere düşen görevlerde de değişimler olmuştur. Çingeneler bu değişmeyi ne kadar yaşasa da gelenekleri, görenekleri doğrultusunda aileler düğünlerde ön plandadır.

2.3.1.5. DEĞİŞME YOLUYLA EVLENME

Kocaeli Çingenelerinde görülen evlenme biçimlerinden biri de “**Değişme**” yoludur. Bu evlilik yolunda kız tarafına para verilmemektedir. Evlenecek çocuğu olan aileler, kız almak için kendi kız çocuklarını diğer aileye verirler. Bu evlilik şekli diğerlerine göre pek tercih edilmemektedir.

Çingenelerde değişme yoluyla evlenme yapılmaktadır; ama bu değişme ‘berdel’ şeklinde değildir. Melih Duygulu bu konuda şu açıklamaları yapmıştır: “Mübadele

tarzındaki evlilikte, kız tarafına para verilmemekte bilakis evlenme çağındaki kızı (kampıçeol) ve oğlu (kapiçeol) olan aileler, karşı tarafa kız verip, karşıdan kız da almaktadır. Bu evlenmede para çıkmamakta onun yerine her iki taraf kendi düğün masraflarını karşılamakla yükümlüdürler.”⁷⁶

Tercihli bir evlilik türü olan **“Berdel”** evlenecek iki erkeğin, evlilik çağındaki kız kardeşlerini birbirleriyle değiştirme biçiminde gerçekleşir. Berdel- değişik- değişme- denişik hapsi aynı anlama gelmektedir. Kocaeli Çingenelerinde berdel şeklindeki evlilik görülmemektedir.

Kandıra Akçakayran Mahallesi’nde bazı Çingeneler, konargöçer halde yaşayan Çingenelerde değişme-değişik evlenme görülmektedir (K.34, 38, 40).

Saliha Ersoy, oğlunu evlendirme esnasında başlık parası vermemek için alacakları kızın ailesine kızını gelin olarak vermiştir (K.34).

Kocaeli merkeze bağlı mahallelerde ise değişme yoluyla evlenme şekli görülmemektedir. Bunun nedeni hem Çingene sayısının çok olması hem de başlık parası almak için değişme yoluyla evlenmeye gidilmemektedir.

2.3.1.6. SÖZ ALMA-SÖZ VERME YOLU İLE EVLENME

Birbirleriyle iyi anlaşılan aileler bu kurulmuş yakın ilişkinin kendi çocukları tarafından da sürdürülmesini istemeleri nedeniyle, çocuklarını ilerde evlenmek üzere, birbirlerinden söz alıp verirler.

Söz alma-Söz verme Kocaeli Çingenelerinde görülen evlenme şekillerindendir. Genelde Çingeneler içinde durumları iyi olanlar arasında yaygındır. Serdar Mahallesi ve Tavşantepe Mahallesi Çingenelerinde görülen bir evlenme şeklidir. Söz alma yalın bir

⁷⁶ Duygulu, a.g.e., s. 94.

törenle gerçekleştirilir. Oğlan tarafı kıza küçük bir altın takar ve bunun bir işaret olacağını söyler. Daha sonra duâlar edilir, oğlan ve kız çocuk yaşlarına karşın birbirlerinin sözlüsüdürler (K.16, 17,18, 20).

Tanımadığım bir ailenin kızıyla aynı evi paylaşmam, tanıdığım ailelerden kız alırız, kız veririz (K.2).

Ailenin dağılmaması için çocuklarımızı bildik insanlara veririz (K.21).

Kız kardeşimi tanımadığım bir aileye vermem. Söz aldığım ve iyi geçindiğim ailelere kardeşimi veririm (K.24).

2.3.1.7. AKRABA YOLUYLA EVLENME

Kocaeli Çingenelerinde görülen evlenme şekillerinden biri de “**Akraba Evliliği**”dir. Çingenelerde akraba evliliği çok görülür. Akraba evliliğinin en önemli sebebi, toplum içinde yok olmama düşüncesidir (K.3, 16, 48).

İncelenen yedi mahallede oturan Çingeneler, Türkiye’ye farklı ülkelerden gelmiş olmalarına rağmen hemen hemen hepsinde akraba evliliği yapılmaktadır. Bu evlilik şeklinde; kız beğenme, kız görme daha rahat yapılmakta ve evlilik için gençlerin tanışması daha kolay olmaktadır. Bu evlilik türünde her şeyden önce aileyi tanıma önemlidir. Dışarıdan soy içine birinin sokulmaması için evlilik aile içinde olur. Başka topluluklarda malın bölünmeme gayesi vardır; fakat Kocaeli Çingeneleri ekonomik açıdan kötü bir durumda oldukları için bu düşünce onlar için geçerli değildir.

Serdar Mahallesi’nde yaşayan Çingenelerde akraba evliliği görülmemektedir. Bunun altında yatan ana sebep ise dindir. Hanefi mezhebine bağlı olan Çingeneler akraba evliliğini yapmamaktadırlar (K.20,21).

Serdar, Tavşantepe, 28 Mahallelerinde konuştuğumuz Çingene kadınlar, dışardan evlenmeye olumlu bakmamaktadırlar. Çocuğumuz eğer bizden (Çingene olan) biriyle evlenirse, bizi anlar (hem dil olarak hem de düşünce olarak) ve bize bakar düşüncesindedirler (K.3, 7, 43).

Bedriye Davcı, benim dilimden anlayan gelinle daha iyi anlaşırım ve bana daha iyi bir gelin olur demektedir (K.3). Bu evlenmelerde amcaoğlu ve amcakızı, teyze oğlu teyze kızı, halaoğlu ve halakızı şeklinde yapılmaktadır.

Akraba evliliğiyle ilgili söylenebilecek en son şey İslam'daki incest (fücur) kuralı hatırlatılabilir. “ ‘Yabancı’ kavramı ‘güven-güvensizlik’ boyutu duygusu kızın verilip alınacağı çemberi belirlemekte ve daraltmaktadır. Öncelikle güven duyulan akrabadan olandır. Böylece soy içi kabile içi evlilik örüntüsü ortaya çıkmıştır.”⁷⁷

Kocaeli Serdar Mahallesi sakinlerinden Yaşar Urun, eş seçiminde akrabanın seçilemeyeceğini söylemektedir. Bunun sebebi ise dinsel düşüncedir (K.21).

Kocaeli Çingenelerinde bu düşüncenin yanında yaşadıkları toplum içinde sayı olarak azalmamak için de bu evlilik yolunu benimseyenler olmuştur.

Kocaeli Çingenelerinin oturduğu mahallelerde akraba evliliği yapanların bazıları şunlardır: Tavşantepe Mahallesi'nden Hasan Tonguç, 28 Haziran Mahallesi'nden Eyüphan Pala, Serdar Mahallesi'nden Erol Tural, Kandıra Akçakayran Mahallesi'nden Filiz Ersoy ve Kozluk Mahallesi'nden Ali Yazgı akraba evlilikleri yapmışlardır.

⁷⁷ Altuntek, a.g.e., s. 83.

2.3.1.8. İÇ GÜVEYLİK

Kocaeli Çingenelerinde “**İç Güveylik**” görülmez. Ataerkil bir anlayışa sahip olan Çingenelerde, iç güveylik ayıp olarak sayılmaktadır. “Evlenince hanımının evinde yahut çadırında yaşamaya başlayan kişiye ‘rom’ (adam) denilmemektedir. İç güveysi olan kişiye kendi aralarında aşağılayıcı ve çok büyük bir hakaret olan ‘**Ev Çingenesi**’ tabiri kullanılmaktadır.”⁷⁸

Kocaeli Çingenelerinde görülen evlenme biçimlerinden biri de kendi ırklarının dışında bulunan insanlarla evlenmedir. “**Dışardan Evlenme**” şekli Kocaeli Çingenelerinde pek fazla tercih edilmez. Çingeneler kendilerinin dışındaki bir insanla evlenme düşüncesinde değillerdir. Daha çok “**Grup İçi Evlilik**”ler görülmektedir. Dıştan evlenme kuralının tam zıttı olarak kişinin kendi grubundan birisiyle evlenmesi işidir. Grup içi evlilik kuralında bazı kurallar vardır. Evlenme genelde; akrabalık, sosyal sınıf, din, kast ve aynı milletten insanlarla yapılmaktadır. Bu evlilik biçimiyle yaşanan grubun korunacağı inancı vardır. Bu evleneme şekli Çingene topluluğu için söylenebilecek en güzel örnektir. Çingeneler de grup içi evlilikle sayılarını koruyabileceklerini ve kendilerini yaşadıkları toplumun içinde yaşatacaklarını düşündükleri için bu evlilik yolunu seçerler ve evliliği yaşarlar.

Çingeneler dışardan evliliklerin yaşanmasını istememektedirler. Kocaeli Çingeneleri Çingene grubu dışındaki evliliklere dışardan evlenme demektedirler. Bu evliliği onaylamamaktadır. Çünkü babanın Çingene olmaması, doğacak çocukların da Çingene olmamasına ve sayılarını azalması onların toplumdan silinmelerine sebep olacaktır (K2, 16, 48). Bu düşünce Kocaeli içindeki farklı mahallerde çok sık görülmektedir. Kocaeli Çingenelerinin oturduğu mahallelerde bir erkek, bir gocayla (Çingene olmayan bir kadın) evlenirse; toplum, evlenen kadını bir zaman sonra içlerine alır. Fakat Çingene bir kadının dışarıdan bir erkekle evlenmesi daha büyük bir bozulma ve dağılama olarak görülmektedir (K2, 16, 17, 25, 41, 52).

⁷⁸ Duygulu, ag.e., s. 90.

Kocaeli Çingenelerinde göze çarpan en önemli evlilik şekillerinden biri “**Tek Eşle Evlenme**”dir. Yaptığımız çalışmada Kocaeli Çingenelerinde en fazla görülen evlenme şeklidir tek eşle evlenmedir. Bunun en önemli sebebi zamanın değişmesi, geleneklerin zaman içinde farklılaşması ve birden fazla evliliğin ekonomik anlamda zor olmasıdır (K.16, 17, 45, 46, 61 68). Bunların yanında Çingenelerin birlikte yaşadığı topluma ayak uydurmasından dolayı tek eşle evlenme sıkça görülmektedir.

Kocaeli Çingenelerinde “**Çok Eşle Evlenme**” pek fazla görülmemektedir. Bunun altında yatan en önemli sebep ekonomik durumlarıdır. Burada yaşayan Çingeneler “**Resmî nikâhı**” önemsedikleri için tek eşle evlilik kavramı oturmuş durumdadır. “Çingenelerin çok eşle evlilik geleneği, Hinduların, çok evlilik geleneğini çağrıştırmaktadır. Hindularda; Çingeneler istedikleri kadar kadınla evlenebilmektedirler.” Türkiye Çingeneleri arasında çok evliliğin yaşandığı görülmektedir. Bunun en önemli sebebi gelenekleridir ve resmî nikâh anlayışının olmamasıdır.⁷⁹

Çok eşlilik tarihin başlangıcından beri görülmüştür. “Umay Günay, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren bütün kültürlerde çok eşliliğe (poligami) rastlandığını belirtir. Kur’an en doğru olan tek eşlilik olduğunu ancak şartlar gereği erkeklerin dört kadına kadar evlenebileceğini bildirmektedir. İslamiyet öncesi Türk hayatında da kumalık geleneğiyle çok eşlilik vardır.”⁸⁰

Kocaeli Çingeneleri hangi evlenme yolunu seçerlerse seçsinler büyük bir kısmı resmî nikâh yapmaktadır. Resmî nikâhın yanında yaşadıkları dinin içinde olan imam nikâhını da kıymaktadırlar.

⁷⁹ Duygulu, a.g.e., s. 91.

⁸⁰ Altun, a.g.e., s. 231.

2.3.2. SANAL AKRABALIK-SÜTKARDEŞLİK

Kocaeli Çingenelerinde evlenme, eş seçiminde sütkardeşliği önemlidir. Çalışma yaptığımız yedi mahallede de sütkardeşiyle evlenen kimse yoktur.

Ali Rıza Balaman, sütkardeşliği için şunu söylüyor: Karındaş olmadıkları halde birbirlerini kardeş sayarlar. Ayrı cinsten ise birbirleriyle evlenemezler. Sütannenin sütüyle beslediği bebekle olan sütanne – sütevlât ilişkisi ikinci kuşakta devam eder.⁸¹

Süt akrabalığı dinen, yaşı iki yılı aşmayan bir çocuğun midesine, insan sütünün ulaşmasına denir. *İnsan sütünün azı da çoğu da süt emme süresinde bir çocuğun midesine ulaşırsa süt akrabalığı, mahremlik, evlenme yasağı doğar. Fakat süt emme süresi dolduktan sonra mideye inen insan sütünden dolayı evlenme yasağı doğmaz. Kocanın midesine her nasılsa karısının sütü ulaşırsa zarar vermediği bilinir. Kur'an'da, süt hemşireniz (evlenemez) size haram edildi (Nisa, 23) buyrulmuştur. Bu nedenle süt emme çağında iken bir kadını emen, o kadının çocuklarıyla yani sütkardeşleriyle evlenemezler.*⁸² Çingenelerde de bu anlayış geçerlidir ve sanal bir akrabalık olan süt akrabalık Çingenelerde tarih boyunca görülen ve şimdi de özelliğini aynı şekilde koruyan bir akrabalık şeklidir.

“Sütkardeşliği veya sütanneliği Çingenelerde kutsallık aşamasında sayılan bir tür sanal akrabalıktır. Çingenelerdeki sütannelik anlayışının, toplumu birlikte tutmak için önemli bir bağ olduğu söylenmektedir. Aynı annenin sütünü alan bebekler büyüdüleri zaman da sütkardeşliği bozulmaz. Birbirleriyle kesinlikle evlenmezler. İzmit Çingenelerinde evlenecek kişilerde aranan özelliklerden biri de sütkardeş olmamalarıdır.”⁸³

Kozluk Mahallesi, 28 Haziran Mahallesi, Serdar Mahallesi, Tavşantepe Mahallesi ve Akçakayran Mahalleleri'nde sütkardeşliği sıkça gözlemlemekteyiz. Bu âdetin en önemli özelliği ise sütkardeşlerin birbirleriyle evlenmemeleridir. Kendi

⁸¹ Balaman, a.g.e., s. 83.

⁸² Cevat Aksit, **Mutlu Evlilik**, İstanbul: Gaye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004, s. 28.

⁸³ Barış Aksu, “İzmit Romanlarının Sosyo- Ekonomik ve Aile yapısının Kocaeli Kent kültüründeki Yeri, 2006, s.20

topluluklarının dışında inançlarına ne kadar bağlı algılanmasalar da bu âdetde İslamiyet'in kural ve kaidelerine uydukları gözlemlenmiştir.

2.3.3. KISMET AÇMA

Geleneksel yapıyı sürdüren toplumlarda evlenme düşüncesinde olan kişiler, eğer eş bulamadılarsa kismet açma düşüncesine girerler. Türkçe'de, “*Kismet açmak, kismet beklemek, kismet çıkma, kismet kapısı, kismet olursa, kismet açık, kismet ayağına kadar gelmek, kismet bağlanmak, kismet çıkmak, kismetine mâni olmak, kismet ayağı ile tepmek, kismetini bağlamak, kismetinde ne varsa kaşığında çıkmak*” gibi söyleyişleri bulunan “kismet” sözcüğü, dilimize Arapça'dan girmiştir. Talih, kader, nasip, baht, şans karşılıklarıyla, “Tanrının her insana uygun gördüğü varsayılan şey, yaşama durumu” anlamındadır.⁸⁴

Duâ, İnsanın kendisi ile içindeki yaşadığı cemiyetin maddî refah ve mânevî saâdetinde yardım ve merhametini, istemek üzere Tanrıya yaptığı bir hitap, bir sesleniştir.⁸⁵ Kismet açma âdeti de bir duâ etmeyle başlar ve devam eder.

Günümüzde yaşayan pek çok âdet ve inançta İslamiyet öncesi inanç sistemlerinin izleri görülür. Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra, o güne kadar etkisinde kaldıkları inanç sistemlerinin kalıntılarını girdikleri bu yeni dine de getirmişlerdir. Orta Asya'daki Türk kavimleri arasında yaygın olan ve çoğu kez hasta tedavi etmek için bir şaman tarafından özel ayinlerle yapılan büyüklük işlemler, kalıntılarını bugünkü toplumumuzda da sürdürmektedir. Büyü, üfürük, efsun gibi çeşitli adlarla anılan bu işlemler, kimi zaman tedavide kimi zaman insanları etki altına alma gibi türlü şekillerde uygulanmaktadır. Anadolu'nun pek çok yöresinde halk, kismet açmak, çocuk sahibi olmak vb. çeşitli nedenlerle büyüsel işlemlere başvurmaktadır. Bu, Anadolu'da yaşayan topluluklarda sıkça görülmektedir. Kimi zaman hocaya gitme kimi zaman adak adama şeklinde bu geleneği yaşamaktadırlar.⁸⁶ Bugün Anadolu'da en

⁸⁴ **Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, İstanbul: Milliyet Gazetecilik A.Ş., 1990.

⁸⁵ Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001. s.662.

⁸⁶ http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_3/bascetincelik.php

geçerli fal çeşitleri; suya bakma, aynaya bakma, kurşun- köz- tütsü, kürek kemiği, iskambil falı, bakla falıdır. Kahve falı bunların içinde en yaygın olanıdır.⁸⁷

Hıdrellezde baht açma törenleri de oldukça yaygın olarak uygulanan geleneklerimizdendir. Bu törene İstanbul ve çevresinde “baht açma”, Denizli ve çevresinde “bahtiyar”, Yörük ve Türkmenlerde “mantıfar”, Balıkesir ve çevresinde “dağara yüzük atma”, Edirne ve çevresinde “niyet çıkarma”, Erzurum’da “mani çekme” adı verilir. Törenler baharda doğanın ve tüm canlıların uyanmasıyla eş anlamlı olarak insanların da talihlerinin açılacağı inancıyla, şanslarını denemek için yapılır. Hıdrellezden bir gece önce bahtını denemek ve kismetlerinin açılmasını sağlamak isteyen genç kızlar yeşillik bir yerde veya bir su kenarında toplanırlar. İçinde su bulunan bir çömleğe kendilerine ait yüzük, küpe, bilezik gibi şeyler koyarak ağzını tülbentle bağladıktan sonra bir gül ağacının dibine bırakırlar. Sabah erkenden çömleğin yanına giderek sütlü kahve içip ağızlarının tadının bozulmaması için dua ederler. Ardından niyet çömleğinin açılmasına geçilir. Çömlekten içindekiler çıkarılırken bir yandan da maniler söylenir. Buna göre eşyanın sahibi hakkında yorumlar yapılır. Hıdrelleze özgü bu uygulama temelde bu şekilde yapılmakla birlikte, yörelere göre bazı farklılıklar da gösterebilmektedir. Son zamanlarda ise bu tören yalnızca evde kalmış kızların kismetini açmak amacıyla yapılmaktadır.⁸⁸

Kocaeli merkezde oturan Çingenelerde, kismet açmayla ilgili bazı örnekler şunlardır: Kireçoçağı Mahallesi’nde Sakine Davcı; “Bizim bu tür kismet açma törenleriyle işimiz yoktur. Çünkü bizim çocuklar on beş yaşına gelmeden evlenecek talipleri çıkar.”der. Bu da Çingenelerin böyle törenleri içlerinde yaşatmadıklarının bir göstergesidir (K2).

Kandıra Akçakayran Mahallesi’nde oturan Saliha Ersoy, “Hıdrellez kutlamalarında kismet açma, evlenme için güllerin dallarına çaput bağladıklarını söylemektedirler” (K.12, 34).

⁸⁷ Boratav,P.Nailli, **100 Soruda Türk Folklorü**, Gerçek Yayınevi,İstanbul 1984, s.101-103.

⁸⁸ <http://www.turkforum.gen.tr/vforum/turk-kulturu-bayramlar-torenler-kutlamalar-t189120.html>

Kocaeli Çingenelerinde Kısmet Açma Törenleri

2.3.3.1. Çömlek Oyunu

Kocaeli Çingeneleri Hıdrellez eğlencelerinde, “**Çömlek Oyunu**” oynamaktadırlar. Bu oyun esnasında, kısmet açma için bir âdet gelişmiştir. *Çömleğin içine kızlar ve erkekler isim yazıp atarlar. Akşam vakti dua edip ertesi gün çömleğin içinden isim çekerler ve kısmetine çıkan isim kendi yazdığı isimse bu yaza evleneceklerini düşünmeye başlarlar.* Bu, Kocaeli Çingenelerinin yaşadığı her mahallede yapılmaktadır (K.3, 12, 18, 34, 49).

2.3.3.2. Yol Ağzında Kilit Açma

Kocaeli Çingenelerinde evleneme çağına gelmiş olan kız, kısmet açmak için yol ağzında (*bu genelde mahallede düğün zamanı yapılmaktadır*) kilit açmaktadır. Açılan bu kilit gül dibine ya da bir ağaç önüne gömülmektedir. Kandıranın Akçakayran Mahallesi’nde ise kilit güllerin dallarına asılmaktadır (K.33, 34, 37, 38). Bu pratiğin yapılmasındaki sebep; en yakın zamanda evlenme isteğidir (K. 33, 34, 37, 38).

2.3.3.3. Yol Ağzına Ya Da Kapı Önüne Çeyiz Serme

Kocaeli Çingenelerinde evlenmek isteyen genç kız ailesine hem evlenmek isteğini belli etmek hem de kısmet açmak için çeyizini kapı önüne çıkarır. Mahalledeki komşularına ve çevredekilere evlenmek istediğini beyan eder (K.42).

2.3.3.4. Anahtar Taşıma

Kocaeli Çingenelerinde kısmet açmanın bir başka şekli de genç kızların üstlerinde anahtar taşımalarıdır. Hıdrellez zamanında bu anahtarlar ağaçların diplerine

ya da güllerin diplerine gömülmektedir. Bu âdet, Kocaeli Tavşantepe Mahallesi'nde sıkça görülmektedir (K.2, 3, 43).

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz, Kocaeli Çingenelerin yerleşik ya da göçebe olmaları onların yaşam pratikleri içinde kismet açma âdetini yaşamalarına sebep olmaktadır. Kandıra Çingeneleri yarı göçebe yaşamlarında kismet açma törenlerini yaşarken, İzmit merkeze bağlı Çingenelerin yerleşik şekilde yaşadığı mahallelerde kismet açma törenleri pek yapılmamaktadır. Bunun en önemli nedeni ise; kız erkek ilişkilerinin şehirlerde kırsala göre daha serbest olmasıdır. Gençlerin çok rahat bir şekilde eş bulma imkânları kismet açma törenlerinin yaşatılmamasına sebep olmuştur.

2.3.4. EVLENME ÇAĞI VE YAŞI

Evlenme çağı kronolojik olarak 15–25 yaşlar arasındadır. Bu yaşlar arası psikolojide '**Yetmenlik**', fizyolojide '**Son Ergenlik**', sosyolojide de '**Gençlik**' çağı daha doğrusu kısaca insan ömrünün altın çağıdır.⁸⁹

Anayasada evlilikle ilgili maddeler vardır. Medenî kanunun 124. maddesi şöyledir:

Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir. Maddenin ilk fıkrası hükmü açıkça evlenmek için 17 yaşının doldurulmasını şart koşturmuştur. Maddenin ikinci fıkrası ise olağan üstü evlenme yaşını düzenlemiştir. Bu hükme göre, hâkim **olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple** 16 yaşını doldurmuş erkek ve kadının evlenmesine izin verebilir. İzin verilirken ana baba veya vasi dinlenir(olanak varsa) ancak hâkim ana baba veya vasinin söylemleri yönünde karar vermek zorunda değildir. İkinci fıkrada yer olan olağanüstü sebepler belli

⁸⁹ Altun, a.g.e., s. 234.

değildir hâkimin takdirindedir. (Mesela kadının hamile kalması durumunda burda bir olağanüstülük söz konusudur. Ve evlenmeye izin verilmesi özellikle kadının yararınadır.) Erkek veya kadın 16 yaşından küçük olma durumunda hiçbir surette evlenemezler. 17 yaşını doldurmuş olsalar bile yasal temsilcilerinin rızası gerekmektedir. Yasal temsilciler haklı bir neden olmadan izin vermekten kaçınırsa hâkim küçüğün evlenmesine yine de izin verebilir Nikâh olmadan evlenmekten kastınız dini nikâhsa kanunen geçerliliği yoktur. Ve Ceza Kanunumuza göre suçtur. Nikâhı kıyan da kıydıranlar da suçlu duruma düşerler.⁹⁰

2.3.4.1. SIRA GÜTME

Kocaeli Çingenelerinde “*sıra gütme*” âdeti yoktur. Ergenlik yaşına gelmiş her genç eğer bir talibi varsa kız olsun erkek olsun evlendirilir. Aile içinde yaşa göre sıra bekleme geleneği yoktur.

Kocaeli Çingenelerinde evlenme çok erken yaşta yapılmaktadır. Kimi zaman yasal sorun yaşamamak için resmî nikâh yapmadıkları da görülmektedir. Kimi zaman da evlendirmek için çocukların yaşlarını da büyüttükleri görülmüştür.

Ergenlik dönemine giren kız ya da erkek, çevresine ister istemez farklı davranır. Bu davranışının altında yatan en önemli sebep kendisini tanıması ve fizyolojik olarak vücutsal değişiklikleridir. Genç kız bu değişikliklerinden dolayı eskiden rahat bir şekilde yapmış olduğu kimi davranışlarını bu çağı yaşaması nedeniyle kısıtlar. Bu kısıtlamayı hem kendisi hem de ailesi yapar. Genç kız, annesiyle daha fazla zaman geçirme yoluna gider ve evlenme düşüncesi içine girmesi nedeniyle çeyiz hazırlıklarına başlar. Erkek ise bu yapısal değişikliğinden dolayı daha asi daha saldırgan tavır ve davranışlar içine girer. Anadolu’da bu davranışları gösteren gençler evlenme isteklerini belirtmek için bazı davranışlar sergilerler. Bunlar “*terlik çevirme, mum yakma*” gibi

⁹⁰ Bilge Öztan,, **Türk Medeni Kanununun Yürürlülüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun**, Ankara: TMK Yayınları, Ankara, 2002, s. 131.

davranışlardır. Çingenelerde bu isteği belirtme geleneği yoktur. Kocaeli’de yapılan alan araştırmasında gençlerin böyle bir duruma düşmediğini gözlemledik. Kız olsun erkek olsun gençlerin erken yaşta evlendiklerini gözlemledik.

Kocaeli Çingenelerini içine alarak yapılan bu çalışmada evlenme yaşıyla ilgili dikkati çeken hususlardan biri, evlenecek gencin askerlik durumudur. Onlar için askerlik, evlenme aşamalarından biri haline gelmiştir. Bunun nedeni, ailenin erkek çocuğunun evlenip askere gitmesinden sonra, üstlerine düşen sorumluluğun artmasıdır. Bu da ailelerin çocuklarını geç evlendirmelerine sebep olmuştur (K.6, 11, 19, 39, 46).

Kocaeli Çingenelerinde bir genç kız ortalama 13–18 yaşları arasında evlendirilmekte, bu yaş sınırını geçirilmemesine dikkat edilmektedir.

Kocaeli Çingenelerinden Bahçe Ersoy, evlenme yaşını geçiren kız için şunu söylemektedir: “ *Kızın bir kusuru var ki evlenemedi*” (K.37). Bu diğer Çingene mahallesinde oturanlar için de geçerli bir düşüncedir (K.21, 34, 48).

Çingenelerde evlenme erken yaşta yapılır. Bugüne kadar Çingeneler üzerine yapılan araştırmalarda 13’le 18 yaşları arasında evliliklerin yapıldığını görmekteyiz. Kocaeli’de yapılan bu çalışmada mahallelerde yapılan anket sorularında Çingenelerde evlilik yaşıyla ilgi şu tablo ortaya çıkmıştır:

Tablo 7.

MAHALLE ADI	EVLENME YAŞI
28 Haziran Mahallesi	16-18
Tavşantepe Mahallesi	13-17
Kozluk Mahallesi	16-18
Serdar Mahallesi	17-18
Turgut Mahallesi	15-18
Yenidoğan Mahallesi	16-18

Kandıra ilçesine bağlı Akçakayalar ve Cezaevi Mahallesinde evlenme yaşı **13'le 18** yaşları arasında yapılmaktadır.

Yapılan bu anket sonucunda şunlar söylenebilir: Çingeneler yasal olmamasına rağmen çocuklarını erken yaşlarda evlendirmektedir. Bunun asıl sebebi Çingene topluluğunun geleneksel yapısıdır. Kocaeli Çingenelerde on sekiz yaşına gelen kız, evde kalmış düşüncesi içine girer. Bu durumu hem gençler hem de aileler hissettikleri için erken evlenmeler yaşanır.

2.3.5. EVLENME ÖNCESİ

2.3.5.1. EŞ SEÇİMİ

Eş seçimi, evlenmenin en önemli kısmıdır. Eş seçimi yapılırken evlenecek olan çiftler sadece gönül bağına dikkate alarak evlenme düşüncesi içine girmezler. Eş seçimi yapılırken; karşılıklı öğrenim durumuna, maddiyata, din-millet ve yöre farklılıklarına ve dindarlığa bakılır. Erkek olanların iyi bir meslek sahibi olmasına, kadınların ise namusuna düşkün olmasının yanında becerikli ve çalışkan olmasına bakılmaktadır.

Yurdumuzda eş seçimiyle ilgili birçok uygulama vardır. Bunlardan bazıları şöyledir: “Anadolu’da kız görme, kız beğenmede karşımıza çıkan ilk husus, insanın temizliğe verdiği önemdir. Huy, tertip, düzen ve çalışkanlık, becerililik de önem verilen özelliklerdendir. Bu yüzden ev halkı ve komşu kadınlardan oluşan dünür geziciler, sabah erkenden görülecek kızın evine giderler. Erkence gitmenin sebebi, kızı sabahleyin ev işi yaparken görmek, böylece temiz, hamarat ve düzenli olduğunu anlamak içindir.”⁹¹

Kocaeli Çingenelerinde eş seçilirken bazı özellikler göz önünde bulundurulur.

⁹¹ Altun, a.g.e., s. 239.

Kocaeli Çingeneleri gelinlik kızda fiziksel güce dikkat etmektedirler. Ne kadar güçlü olursa ailesine ve evine o kadar iyi bakacağına inanırlar (K.2, 16, 25, 43).

Oğluna kız bakan aile, gelinde sağlık ve dayanaklılığa dikkat etmektedir. Sağlıklı olan kızın, sağlıklı çocuklar doğuracağına inanılır (K.1, 3, 16,48).

Seçilecek kızda huy, davranış özellikleri ve hamaratlığa bakılır. Anneye babaya gösterdiği saygı, büyüklerinin yanında çok konuşmaması, verilen işi yapması (K.16, 45, 57).

Geçimlerini bohçacılıkla sağlayan aileler, gelinlik kız bakarken iyi **bohça satıp**⁹² satmadığına bakarlar (K.1, 2, 3).

Kocaeli Çingenelerinde kız seçiminde asıl üstünde durulan konu kızın namusuna düşkün olması ve gelinin ailesinin özellikleridir (K3, 6, 24).

Eş seçimi yapılırken en önemli hususlardan biri de inanç sistemidir. Türkiye’de yaşayan halkın büyük bir kısmı İslamiyet’i benimseyip İslam dininin şartlarına göre yaşamakta ve eş seçimlerinde de bu konuya özen göstermektedirler. Kur’an-ı Kerim’de “Sizlere, analarınız, teyzeleriniz, kardeşlerinizin kızları, kız kardeşinizin kızları, sizi emziren sütanneniz, sütkardeşiniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle gerdeğe girdiğiniz kadınlarınızın yanında kalan üvey kızınız – ki onlarla gerdeğe girmemişseniz size bir engel yoktur-, öz oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi bir arada almak suretiyle evlenmek size haram kılındı.”⁹³ (Nisa Suresi, 23) gibi bir açıklamanın olması nedeniyle eş seçimi yapılırken bu düşünce içinde olan kişiler eş seçiminde daha dikkatli davranırlar. Kocaeli Serdar Mahallesi’nde yaşayan Çingeneler inançlarına bağlılık göstermektedir. Eş seçiminde Kur’an-ı Kerim’de yazılı olan kıstaslara uyulmaktadır (K.19, 21, 22, 25).

⁹² Kocaeli Çingenelerinin geçim kaynaklarından biri bohçacılıktır. Kapı kapı dolaşarak çeyizlik malzeme satmaktadırlar. Buna “bohça satmak” demektirler.

⁹³ **Kuran’ı Kerim Tefsiri**(Türkçe anlamı, çev.E.M.Hamdi Yazır) Ankara, 1992.

Çalışma yaptığımız Çingene mahallelerinde evlenme ve eş seçiminde görülen geleneksel yapı, etnik kimlikteki farklı olan insanlara göre daha değişiktir. Sosyo-ekonomik açıdan çok düşük bir düzeyde olan Çingeneler hemen hemen her şeyi kendi içlerinde yaşamaktadırlar. Bunun sebebi yaşadıkları toplum içinde onlara karşı gösterilen tavır ve davranışlardır. Dışlanmaları, yabancı olarak görülmelerinden dolayı içlerine çekilmişler ve birbirlerine daha çok bağlanmışlardır. Çingeneler kimlikleri ve yaşam şekillerinden dolayı toplum tarafından kötü alışkanlıklara sahip insanlar olarak algılanırlar bu da onların hem mahalle yapılarına etki etmiş hem de şehir merkezinde uzak yaşamalarına sebep olmuştur.

Kocaeli Çingeneleri yedi farklı mahallede ikâmet etmekte ve hemen hemen tüm Çingeneler birbirlerini tanımaktadırlar. Genelde kız beğenme bu düğün törenlerinde gerçekleşmektedir. Düğünlerin dışında kız beğenme dini bayramlarda yapılmaktadır. Dini bayramlarda eş dost gezileri esnasında, bekâr kızlara bakılır ve fikir sahibi olunur.

28 Haziran Mahallesi'nde oturan Çingenelerin göçü diğer mahallelerden farklı olarak Romanya'dan yapılmıştır. Farklı bir yere göç eden Çingeneyle evlenmeyi düşünmemişlerdir.

Kocaeli Çingenelerinde eskiden gelinlik kız seçiminde, erkek tarafının önde gelen kadınları görücülük sırasında beğendikleri kızı oğullarına söylerler ve o da kızı daha tanımadan evlilik düşüncesi içine girdikleri söylemektedir (K.2, 12, 13, 48). Günümüzde ise fazla tercih edilen bir evlenme şekli değildir. Gençler birbirlerini görüp beğenirler ve evlilik düşüncelerini büyüklerine açıklarlar. Bu görüş aile büyükleri tarafından kabul görürse aileler tanışır ve birliktelik gerçekleşir.

Kocaeli Çingenelerinde Gelin Olacak Kızda Aranılan Vasıflar:

1. Namus kavramı gelin olacak kızda aranan en önemli özelliktir (K.1,3, 16, 41,

56, 70).

2. Hamarat olmasının yanında elinin işe yatkın olmasına bakılır (K.1, 3, 8, 15, 16, 46,51).

3. Gelinin; kayınbabası, kaynanası ve damat ailesine karşı saygısı önemlidir (1, 6, 16, 17, 45, 46, 69).

4. Seçilecek kızda aranan özelliklerden biri de laf taşımaması, dedikodu yapmamasıdır (K. 3, 36, 48).

5. Çingeneler bohçacılık ve pazarcılık yaptıkları için gelinin elindeki mallarını iyi satması gelin almada, önemli bir faktördür (K.3, 17, 21).

Kocaeli Çingenelerinde kız seçilirken, nasıl bazı özelliklere bakılıyorsa, evlenecek erkekte de belli özelliklere bakılmaktadır:

Kocaeli Çingenelerinde Damat Olacak Erkekte Aranılan Vasıflar

1. İş sahibi olması beklenen özelliklerden biridir (K.1, 16, 17, 41, 46).

2. Damat adayının ağır başlı, ahlâklı ve cesur olması (K.3, 7, 8, 17, 35, 43).

3. Çingenelerde içki bolca tüketildiği için dikkat edilen hususlardan biri de evinin yolunu bilmesidir (K1, 8, 19, 43).

Araştırmanın sonucunda, eş seçmede Kocaeli Çingenelerinin eski alışkanlıklarını geride bıraktıklarını ve artık gençlerin eş seçimlerinde özgür oldukları gözlenmektedir. Fakat alışkanlıklar ve geleneklerden ayrılma bir anda yapılamadığı için

evlenme sırasında ailelere sorulmaktadır. Hangi öğrenim derecesinde olurlarsa olsunlar onlar için ilk dikkat ettikleri şey kişinin Çingene olmasıdır. Çünkü onların düşüncelerine göre bir Çingeneyi en iyi anlayan yine bir Çingenedir. Bu konunun yanında namuslu olması ve bir işe sahip olması da önemlidir.

2.3.5.2. GÖRÜCÜLÜK, DÜNÜRCÜLÜK, KIZ İSTEME

Eş seçimi, evlilik için ne kadar önemliyse seçilen kızın istenmesi, görücülüğe, dünürlüğe gidilmesi de o kadar önemlidir. Geleneksel yapıyı sürdüren bölgelerde çocuklarının evliliği için kız bakma, kız arama ve kız sorma hâlâ yaygınlığını korumaktadır. Bu konu için genelde yakın eş, dost ve akrabalarından yardım alınmaktadır.

Zamanın değişmesiyle geleneksel yapıda da değişmeler görülmektedir. “ Eski düğünlerin hareketli çağlarında, kız alıp vermek, tümü ile ebeveyne (aile büyüklerine) aitti. Özellikle kız evladın ne düşündüğü, isteği, reyi bahis konusu değildi. Anaya babaya daima saygılı, olura olmaza, etliye sütlüye karışamaz, ‘büyükler neylerse güzel eyler’ diyip boynunu büküp oturur, kadere razı olurdu.”⁹⁴ Şu anda ise gelir seviyelerinin yükselmesi ve kadının toplum içindeki rolünün değişmesiyle kadının isteklerine ve taleplerine de önem verilmektedir.

Kocaeli Çingenelerinde beğenilen kızı isteme esnasında gelen dünürlere ya da görücülere kız hemen verilmez. Sebepleri ise başlık parasını arttırmak, erkek ailesini tanımak ve zaman kazanmaktır (K3, 15, 37, 48).

Dünür gitme ve kız isteme gelenekleri yaşanan bölgeye göre değiştiği gibi şehir, kasaba ve köylere göre de değişmektedir. Zamanın ilerlemesi ister istemez kuşakların farklılaşmasına, geleneklerin ve göreneklerin kimi zaman unutulmasına neden olmaktadır. Köy yerlerinde kız beğenme düğünlerde, mevlitlerde, hamamlarda

⁹⁴ Sadi Yaver Ataman, **Eski Türk Düğünleri ve Rit’leri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s. 6.

yapılmaktayken, şehirlerde genelde aynı iş yerinde çalışma ya da komşu veya yakın akrabalarda ev gezmelerinde yapılmaktadır.

Çalışma konumuz olan Kocaeli Çingeneleri, hem yaşayışları bakımından hem de gelenekleri bakımından diğer topluluklardan farklıdır. Bulundukları her toplumla barışçıl bir şekilde yaşamışlar ve onlara uymaya çalışmışlardır. Fakat geleneklerine bağlı kalmak onlar için çok önemlidir. Eğer geleneklerinden ödün verirlerse yok olacaklarını da iyi bilmektedirler. Çingeneler için hayatlarının en önemli zamanlarından birini de evlenme oluşturmaktadır. Evlilik olgusunu yaşamadan önce diğer toplumlarda olduğu gibi dünürcülük ve kız isteme geleneğini de kendi içlerinde yaşamaktadırlar.

Kocaeli Çingenelerinde evlilik yapılmadan önce dünürcülük ve kız isteme önemlidir. Evlenecek yaşa gelmiş gençler, genelde kız beğenmeyi kendileri yaparlar. Delikanlılar kızları dini bayramlarda yaptıkları gezmelerde ve ziyaretlerde görüp beğenirler. Bunun yanında onlar için eğlenmenin en güzel yaşandığı düğünlerde de kızlar ve erkekler birbirlerini beğenirler. Eğer kendileri bu işi yapmak istemiyorlarsa büyüklerine evlenmek isteklerini söylerler ve uygun bir kız bulmalarını isterler. Bu isteği de gencin yakınlarına, komşularına iletirler.

Alan araştırmamız sırasında, eski düğünlerde kız beğenme, kız isteme, kız alıp vermenin tamamen aile büyüklerinin kontrolü ve düşüncesine göre yapıldığını öğrenmekteyiz. Fakat zamanın ilerlemesi ve toplum içindeki değişimler, bu geleneksel yapının da farklılaşmasına neden olmuştur. Her ne kadar değişim yaşansa bile aile büyüklerinin düşünceleri bugün de önemini korumaktadır.

Kocaeli Çingenelerinde erkek, kızı beğendikten sonra aile büyüklerine anne ya da baba söyler. İstek söylendikten sonra, kız yakın komşularına ve tanıdıklarına sorulur ve aileyle ilgili bilgiler alınır. Daha sonra ailesinin büyükleri ve o kızın ailesinin tanıdığı yakınlar bir araya gelerek kızın evine ziyarete giderler. Bu ziyaretteki asıl amaç kızı

görmek ve ev içindeki hüneri, büyüklerine karşı gösterdiği saygıya bakmaktır. Bu ziyaret yapılır ve kız beğenilirse şartlar sorulur. Çingenelerde başlık parası geleneği hâlâ özelliğini korumaktadır ve istenilmektedir. Başlık miktarı kararlaştırılır ve dünürçüler evden ayrılır.

Kocaeli Çingenelerinde görücüye akşam yemeğinden sonra gidilir. Kız evinde gelenlere çay veya kahve ikram edilir. Kızın gönlü varsa kahveyi kız getirir, gönlü yok ise evde bulunan bir başkası getirir. Dünürçüler de bu işin olup olamayacağı konusunda kanaatine varırlar. Konuşmalar cansız ve samimiyetsiz geçerse, hiçbir şey ikram edilmez, bir nevi kovulurlar (K2, 3, 24, 45). Bazı Çingene mahallelerinde kız, dünürçüleri beğenmiyorsa evden kaçmaktadır (K.2, 16, 46).

Çingenelerde kız görme ve kız beğenmede kadınlar ne kadar söz sahibiyse kız isteme ve almada da erkek o kadar etkindir. Çingeneler ataerkil bir sistemi her şeyiyle yaşamaktadırlar. Onlar için ailenin babası ve büyükleri çok önemlidir. Kız istemede baba ve ailenin ileri gelenleri kendi düşüncelerini söylemekte ve beğenilerini dile getirmektedirler.

Kocaeli Çingenelerinde, dünürçülüktten sonra kız isteme arasında pek fazla bir zaman yoktur. Bakılan kız beğenilirse, aileye bir ya da iki hafta içinde haber yollanılır ve kız istemeye gidilir.

Kız İsteme

Kocaeli Çingenelerinde kız isteme erkek tarafından seçilen bir heyetle yapılır. Bu heyetin içinde baba, ailenin ileri gelenleri ya da mahallede sözü geçen birileri olur. Görücü olarak giderken bir tepsi içine şeker koyulur ve klarnet çalınarak kız evine gidilir. Çingeneler hayatlarında klarnet vazgeçilmez bir çalgı unsurudur. Hem isteme esnasında hem de düğün esnasında kullanılan çalgı aletlerinden biridir. Tepsi içindeki verilen şeker için ise şunlar söylenebilir: Mutluluklarının daim olması ve

konusulacakların tatlı olması için şeker götürülür (K.1, 3, 16, 41, 46).

Kocaeli Çingenelerinde bir “**Erkek Babası**” bir de “**Kız Babası**” bulunur. Bunlar kız istemede ve değer biçmede önemli söz sahibi kişilerdir. Erkek babası ve kız babası seçilirken her şeyden önce ailelerin önem verdiği ve o toplumca önemli denilebilecek kişiler seçilir.

Kocaeli Çingenelerinde erkek babası ve kız babası sadece değer biçme ve isteme için seçilmez. Evlilik esnasında hem erkek tarafına hem de kız tarafına yardımcı olurlar. Düğünden önce gelen misafirleri konuk etme, onlara yardımcı olma ve düğün giderlerini karşılama, onların görevleri arasındadır.

Erkek tarafının bu ziyaretini daha önceden bilen kız tarafı da bir heyet seçer. Bu iki gurup yan yana geldikten sonra hal hatır sorma faslı başlar. İki gurup da birbirlerini tanır ve ne amaçla geldiklerini söylerler. Erkek babası klasik olarak söylenen: “ Allahın emri, peygamberin (S.A.V.) kavliyle, kızınızı oğlumuza istiyoruz” sözünü söylerler. Bu sözün her evlenme olayında olmasında, söylenmesinde şu düşünce önemlidir: “Evliliğin Allah tarafından istenen, peygamber tarafından da teşvik edilen bir olay olduğu vurgulanmakta, böylece bu işin hayırlı olarak gelişeceğine inanılmaktadır.”⁹⁵

Erkek babasının bu söylemlerinden sonra, kız babası bu sefer söze başlar. “*Hayırlıysa olsun ama bizim bazı taleplerimiz olacak. Bunlar gerçekleşirse kızımızı oğlunuza veririz*” derler. Çingenelerde başlık parası çok önemlidir ve bu gelenek hâlâ sürmektedir. Yaptığımız çalışmadan edindiğimiz bilgilere göre: Kız ailesinin saygınlığı, kızın değeri, bugüne kadar kıza yapılan masraflar ve erkek tarafının gücü bu paranın değerini belirler ve kıza ölçülen değer istenir. Erkek babası miktarı sorar ve kıyasıya bir pazarlık başlar eğer miktarda anlaşılamazsa kız verilmez ve “başka görücülerin kısımetiymiş kızımız” deyip gelenler uğurlanır. Eğer anlaşma sağlanırsa, istekler kabul

⁹⁵ Altun, a.g.e., s. 251.

edilirse hayırlı olsun denip kahveler istenir ve iş tatlıya bağlansın diye ya şerbet içilir ya da tatlı yenir (K.1, 3, 12, 16, 48).

28 Haziran Mahallesi'nde oturan Neslihan Tonguç, kız isteme törenini şöyle anlatmaktadır:

“ Beğenilen kızın evine gitmek için davul ve klarnet tutulur ve bir tepsi içine 1 kilo rakı, 2 şişe kola, 1 kilo çay, 1 kilo şeker ve çerez koyulur üstü bir eşarpla kapatılır. Çalgılar eşliğinde kız evine gidilir. Eve girilince 3 kez Allahın selamı verilir. Allah'ın emri Peygamberin kavliyle deyip söze girilir ve kız istenir. Daha sonra 3 kere “ Allah yazdıysa kul bozmaz, Alın emanetinizi, verin emanetimizi” dedikten sonra cevabı beklerler. Verilen cevap olumluysa getirilen tepsinin üstü açılır ve şerbetler içilip başlık parası için pazarlığa oturulur. Erkek tarafından şunlar istenir: 50 metre Ana kapaması (basma), Kız koyunu⁹⁶, 5 çift ayakkabı, 5 çift bilezik, 7 bin YTL. başlık parası” (K.5, 16, 19, 43, 48).

Türkiye dışında yaşayan Çingenelerde de kız beğenme, kız isteme gelenekleri ülkemizde yaşayan Çingenelerle benzerlikler göstermektedir. Fakat onların yaşadıkları bölge ve inanç sistemlerindeki farklılıklar ister istemez kutlama davranışlarının da farklı olmasına neden olmuştur. *“Avrupa'da yaşayan Çingenelerde kız isteme ve başlıkta anlaşılırsa, kız babası sembolik olarak bir şişe şarap açar ve içmeye başlar. Bu da damadın resmi olarak kabul edildiğinin göstergesidir. Bu görüşmeler sırasında genellikle müzik, dans ve şarkılar eşliğinde bir de buket çiçek olmaktadır. Bu görüşmeler bittikten sonra, pliashka / plotcka adlı bir kutlama yapılır. Bu kutlamaya gençlerin arkadaşları katılır. Bu eğlenceli kutlamanın sembolü damadın babası tarafından getirilen parlak renkli ipek bir mendile sarılmış bir şişe şarap ya da konyaktır. Geleneksel olarak şişeye altın kolye de takılır. Damadın babası bu kolyeyi oradan alır ve gelini olacak kıza takar ve ona sıkıca sarılır. Bu kolye kızın artık nişanlandığını ve artık başının bağlandığını gösterir. Damadın babası şişeden bir yudum alır ve misafirlere ikram eder. İçki bittiğinde düğünde kullanmak için şişeyi*

⁹⁶ Kız koyunu: Ramazan ayında kız evine gönderilecek kurbanlık.

yeniden şarapla veya konyakla doldururlar.”⁹⁷ Bu âdetin benzeri, 28 Haziran Mahallesi Çingenelerinde görülmektedir. “Avrupa’da içki olarak konyak getirilirken burada rakı getirilmektedir. Bu rakı bir örtüye sarılır. Tören bittikten sonra damadın babası ilk kadehi dünürüne, diğerini de kendine doldurur ve birlikte içerler”(K.11, 14).

Tavşantepe Mahallesi’nde bir kız isteme ve değer biçme esnasında şunlar istenmiştir:

Kız babası: 4 bilezik, 4 Cumhuriyet altını, 1 gramese altını, iki koyun, beş kasa bira, 10 kilo rakı, 200 ekmek, çalgıcı parası, ana kapaması (15- 20 metre), yüzük, küpe istenir. Gelinliği erkek babasının, damatlığı kız babasının alacağı ve bunların yanında varsa kardeşlere de giyim kuşam hediyeleri belirlenir. Bu istekler gelen herkese duyurulur ve anlaşma sağlandıktan sonra konuşmalar devam eder (K4).

Kimi zaman bazı aileler başlık parasında anlaşsa bile, kız evi naz evidir düşüncesi doğrultusunda tekrar gelmeleri istenebilir. Tavşantepe Mahallesi’nde oturan Hasan Tonguç, erkek tarafının ilk istenmede kızı almanın zor olduğunu söylemektedir. Onlara göre “Erkek tarafına bir paket tuzu yiyene kadar erkek tarafına çektirme” düşüncesi vardır. Bu düşünceye göre erkek tarafı, kız evine birçok kez gider.

Kız isteme hayırlısıyla tamamlandıktan sonra erkek tarafından biri, bu kişi ya baba olur ya da “erkek babası” olur, gelin kıza bir bilezik veya bir kolye takar. Bu resmî olmasa bile artık kızın kendi oğullarının eşi, olacağının göstergesidir. Bu gelenek yapının bu şekilde sonlanmasına doğru her iki taraf da kendileri üzerine düşen kısımları konuşur ve belli bir süre biçer. Bu süre içinde hem erkek tarafı hem de kız tarafı üstüne düşenleri yerine getirir.

⁹⁷ www.geocities.com/~Patrin/marriage.htm - 19k

2.3.5.2.1. TOY BEYİ-ERKEK BABASI-DAMAT BABASI

Evlenmede en önemli sosyo-kültürel bir unsur olan başlık-kalın konusunu konuşmak için ya belli bir gün tespit ederler ya da nişanda konuşurlar. Başlık-kalın kızın verildiği günden ayrı bir günde konuşulurken, genelde grup içinde statüleri gereği kızı isteyenler olur. Kız istenirken “toy beyi, sağdıç, kirve” bulunur; eğer bulunması mümkün değilse, onun adına mutlaka birisi olur.

Türkiye’de bazı bölgelerde evlenmede etkin rol oynayan “Toy Beyi” Kocaeli Çingenelerinde de görülmektedir. Burada Toy Beyinin yerine ‘**Damat Babası- Erkek Babası**’ seçilir. Bu damat babası ailenin ileri gelenlerinden ya da mahallede sözü geçen biri olur. Kız evine gidilir ve daha önce belirtildiği gibi bir başlık parası pazarlığı yapıldıktan sonra, oğlan tarafı içinde olanlar ekonomik durumlarının yettiği kadarıyla belli bir para verirler. Bu davranış kimi zaman tüm mahalle içinde oturan kişilere de uygulanır. Toplanan parayla başlık parası verilir. Geriye herhangi bir para kalırsa düğünün masrafları için ya da ev kurulmada kullanılır (K.2, 17, 23, 45,51).

Damat babası ya da Erkek babası dediğimiz bir nevi “sağdıçlık” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Damadın ihtiyaçlarını karşılaması, düğün esnasında konuklarla ilgilenmesi, düğün masraflarına yardımcı olması açısından sağdıçlığa benzemektedir

2.3.5.2.2. BAŞLIK PARASI

Başlık parasıyla ve başlık parasının nedenleriyle ilgi birçok yorum yapılmıştır. Bunlardan Bates, göçebe yaşam biçiminde kadının üretime katkısının önemli olduğunu, dolayısıyla başlık ile ailenin kaybettiği iş gücünün telafi edildiğini ileri sürmektedir. Bu paranın bir tazminat olarak değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Krader’in görüşü ise şöyledir, erkeğin ailesi kalın’ı (başlık) yalnızca kadının emeğinin ve

çeyizinin karşılığı olarak değil; fakat daha önemli olarak kocasının soyunu sürdürecektir bir erkek çocuğu doğurması karşılığı (yatırım) olarak vermektedir. (Kadının kısırlığı veya erkek çocuk doğurmadığı takdirde, kadının aile içindeki prestiji düşmekte ve üstüne gelen kumaya katlanmaktadır). Pierce ise, alınan başlığın ev eşyasına dönüştüğünü, diğer bir değişle, başlık parasıyla yeni kurulacak evin eşya ihtiyacının karşılandığını belirtmektedir.⁹⁸

Başlık uygulamasına, dünyanın ilkel bölgelerinde olduğu gibi, bir kısım gelişmiş ülkelerin kırsal kesimlerinde de rastlanmaktadır. Genellikle Afrika, İslam toplumları, Çin, Endonezya, Malezya, Burma vs. bölgelerinde yaygındır. Fakat evrensel değildir. Avrupa kültüründe, Avustralya ve Kuzey Amerika'da yoktur.⁹⁹

İlber Ortay'lı 'Osmanlı Toplumunda Aile' adlı kitabında, kırsal kesimlerdeki kadın; şehirdeki hem cinslerinin aksine bir aileden diğerine transfer edilen üretim unsuru konumundadır. Bu transfer karşılığı ödenen değer, başlık, kalın veya başka terimlerde adlandırılır ki, genel sayının tersine sadece Osmanlı- İslam toplumuna özgü bir uygulama değildir. Adeta üniversal bir olgudur.¹⁰⁰

Kocaeli Çingenelerde başlık parası geleneği sürmektedir. Bu verilen para damadın ailesi tarafından gelinin ailesine verilmektedir. Yapılan alan araştırmasının sonucunda Kocaeli Çingenelerinin başlık parasını yeni kurulacak evin ihtiyaçlarını karşılamak ve düğün masraflarını çıkartmak amacıyla yaptıkları görülmektedir. Burada verilen paranın miktarı hem kızın hem de kız babasının gücünü ve statüsünü ortaya çıkartmaktadır.

Kocaeli Çingenelerde başlık parası önemlidir. Gelinin değerini ve gelini yetiştiren ailenin gücünü göstermektedir. Aslında verilen ya da alınan bu para damat ailesinin geline iyi bakacaklarının bir göstergesidir. Miktar, damat ve gelin ailelerinin bir araya getirilip konuşmasıyla belirlenir. Bu esnada uzun tartışmalar yaşanmaktadır.

⁹⁸ N. Serpil Altuntek, **Van Yöresinde Akraba Evliliği**, Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültür Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 1993, s. 74.

⁹⁹ Mustafa Şenay Canoruç, **Başlık Geleneği ve Hukuki Niteliği** (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. 1993. s.4

¹⁰⁰ İlber Ortaylı, **Osmanlı Toplumunda Aile**, İstanbul: Pan Yayıncılık, 2000, s. 75.

Gelinin değerinin biçilmesi o kadar kolay bir Şey değildir. İstenilen değer kızın özelliklerine göre belirlenmektedir. Bunun yanında gelinin babası kızının doğumundan itibaren kendisine ne kadar mal olduğunu hesaplar ve değeri o Şekilde belirler. Kimi zaman gelinin bu özelliklerinin olduğunu kanıtlamak için yakın çevresi ve arkadaşları tanık olarak gösterilir. Bu tartişmaların ana sebebi ise gelinin potansiyel gücüdür. Kimi zaman miktarın fazla olmasının sebebi evlenme Şeklidir. rnek olarak Çingenelerde kaçarak evlenmelerde başlık parası daha da artmaktadır.

Kocaeli Çingenelerden Bedriye Davcı oturduğu mahalledeki başlık parası geleneğini Şöyle anlatmaktadır: *Kız belirlendikten sonra bir damat babası seçilir ve ailenin ileri gelenleri ya da mahallede sözü geçen yakınlarla kız evine ziyarete gidilir. Erkek tarafında olduğu gibi kız tarafında da “**Kız Babası**” seçilir. İki ailenin ileri gelenleri karşılıklı olarak oturur ve konuşma başlar. Bu konuşma sırasında ilk olarak kızın hünerleri, yaptığı işler sıralanır ve herhangi bir kusuru olup olmadığı (bedensel olarak) konuşulur. Bu konuşmalardan sonra kız tarafından seçilen kız babası, kıza biçilen miktarı söyler ve erkek tarafının fikri alınır. Erkek babası kıza istenilen miktarı damat olacak gencin babasına ve yakınlarına sorar ve fikrini beyan eder. Eğer biçilen miktar makul ise anlaşılır ancak miktar fazla bulunursa anlaşma yoluna gidilir ve pazarlık yapılır. Pazarlık sonucunda iki taraf da anlaşırsa evlilik akdi yapılır. ‘Hayırlı olsun’ dendikten sonra kız isteme için gün belirlenir ve isteme hazırlıkları başlar. Bu adet Kocaeli ingenelerinin oturduğu diğer mahallelerde de yaşanmaktadır (K3, 5, 11, 13, 17, 20, 32, 39, 45, 52, 64).*

Kocaeli’de gelin için biçilen miktar genelde ailelerin ekonomik durumuna göre belirlenir. Verilen para ise 5 bin YTL. ile 10 bin YTL. arasında değişmektedir. Çalışmalarımızda evlenme düşüncesi içinde bulunan gençler bu miktarın çok olmasından dolayı sıkıntı çektiklerini ve kimilerinin de sırf bu para için evlenemediklerini söylemektedirler (K5, 6,19).

2.3.5.3. SÖZ KESİMİ

Söz kesimi kız isteme aşamasından sonra gelmektedir. Dönürcülük yoluyla anlaşılan ailelerin, bu anlaşmalarına daha geniş bir çağrılı huzurunda yine sözle iyice pekiştirmelerine “söz kesimi” ya da “söz kesme”¹⁰¹ denmektedir.

Söz kesimi dönürcülük ve kız istenmeden sonra ailelerin düğün hazırlığı yapma sürecidir. Söz kesmede takılar, ev eşyası ve çeyizler, resmi nikâh tarihinin belirlenmesi konuları konuşulur. Kimi bölgelerde söz kesiminde başlık parası da konuşulmaktadır. Kocaeli Çingenelerinde başlık parası söz kesiminde değil de kız isteme esnasında konuşulmaktadır.

Kocaeli Çingenelerinde söz kesmeye “*Küçük Nişan*” denmektedir. Kızın verilmesi kesinleştikten sonra oğlan evinden getirilen bir başörtü ile yüzük kıza takılır. Kızın başı bağlanmış, sözü kesilmiş, etrafa böylece duyurulmuş olur. Söz günü oğlan evinin getirdiği lokum, bisküvi dağıtılır, şerbet içilir (K.2, 3, 17, 28, 45).

Söz kesimi geleneğinin en önemli sebeplerinden biri de evlenecek gençlerin bu düşüncelerini tüm mahalleliye ya da yakınlarına duyurma isteğidir. Bu aslında resmî olmamak kaydıyla iki gencin birleşmesini topluma ilan etme ve nişan, düğün hazırlıklarına başladığının göstergesidir (K.2,18, 24, 45).

Kocaeli Çingenelerinde, söz kesiminde evlenecek gençlerin aileleri kız istemeden bir hafta sonra bir araya gelirler ve söz kesimini yaparlar. Söz kesimine tanıdıklar, akraba ve mahallenin ileri gelenleri davet edilir. Kız evinde toplananlara ilk olarak ağızlar tatlansın diye şerbet ikram edilir. Bu, her şeyin yolunda gittiğinin ve kız tarafının erkek tarafından memnun olduğunun bir göstergesidir.

Çingenelerde kız isteme esnasında başlık parası konuşulduğu ve halledildiği için tekrar bir başlık pazarlığı yapılmamaktadır. Sadece isteme anına şahit olan misafirlerin

¹⁰¹ Dil Derneği,2005, **Türkçe Sözlük**, Dil Derneği Yayınları, Ankara. s.1742.

yanında kızın başlık miktarı söylenmekte ve böylece bu miktarın herkesçe bilinmesi sağlanmaktadır. Bunun nedeni ise, kızın değerinin ve ailelerin maddi gücünün herkese duyurulmasıdır.

Kocaeli Çingenelerinde genelde düğünün yapılması ve nikâhın kıyılması mayıs ayını içine alan ve yaz dönemini kapsayan tarihlerdir. Bunun en önemli nedenleri onların düğünlerini daha çok açık alanda yapmaları ve baharın gelişinin yeniden doğuşun, yenilenmenin başladığı düşüncesidir (K.1, 16, 33, 46, 55).

Nikâh tarihi belirlenip gelenlere de söylendikten sonra gençlerin tatlıları dağıtılır. Bu tatlı genelde baklavadır. Bunun sebebi ise *baklavanın tadı gibi her şeyin, nikâhın ve düğünün de böyle tatlı gitmesidir*. Bazı Çingene ailelerinde konuşmalar yapıldıktan sonra gençlere yüzük takıldığı söylenmektedir. Kimi Çingenelerde bunu yüzük takmayı nişan töreninde yapmaktadır (K.2, 3, 16, 41,54).

Kocaeli Çingenelerinin, Türkiye’de yaşayan diğer Çingeneler gibi ekonomik durumları iyi değildir. Bu yüzden söz kesimi sırasında, tarafların ne yapacağı tek tek belirlenir ve bu konuda anlaşmaya gidilir. Evin kurulması sırasında alınacak eşyalar, kıza verilecek çeyiz, takı olarak ne takılacağı kararlaştırılır. Bu konuda mahallede yaşayan diğer Çingeneler, yeni evlenecek çiftlere yardımcı olmakta ve bir dayanışma içinde gençlerin evinin kurulmasına katkı sağlamaktadırlar. Ekonomik durumları iyi olmasa da kız tarafı ve erkek tarafı evlilik sırasında üstüne düşen görevi yerine getirmede büyük çaba gösterirler. Böylece Çingeneler çevreye karşı güçlü ve birbirlerine bağlı olduklarını gösterirler.

2.3.5.4. NİŞAN – NİŞANLILIK

Nişan-nişanlılık, dünürcülük ve kız isteme aşamasından sonra gelen kısımdır. Yöreden yöreye değişse de, nişan genelde “*kız tarafının*” düğünü olarak bilinir. Kız evinin belirleyeceği bir yerde ve belirlediği bir zamanda nişan yapılmaktadır. Bu düğüne bir hazırlık, bir prova gibi görülmektedir.

“Eski devirlerde nişanlanma evlenme akdi için yasal bir söz olarak ve kız tarafından çeyiz, oğlan tarafından düğün giderlerine hazırlanmak için verilmiş bir zaman olarak kabul edilirdi. Her iki taraftan birisinin evlenme sözünü bozması halinde de yasal cezaları vardı.”¹⁰² Günümüzde nişanlanma gençler tarafından ömrünün büyük bir kısmını geçireceği kişiyi son kez inceleme ve gözlemlemek için verilen bir süredir. Bu, gençlerin birbirini tanınmasının yanında ailelerin de birbirini tanınması için önemli bir aşamadır.

Yasalarda nişanlanmanın kanuni herhangi bir yaptırımı yoktur; fakat toplum içinde belirlenmiş kurallara göre çevre ve ailenin yaptırımları ister istemez karşımıza çıkmaktadır. Toplumumuzda nişanlanma önemli bir aşama olduğu için ayrılma ya da nişanı bozmak pek görülmemektedir. Aileler nişanlanmayı bir saygınlık olarak görürler ve nişan bozmayı pek doğru bulmazlar.

N. Erdentuğ’a göre, bir seremoni ile birlikte ve çoğunlukla düğünün içinde takılan kıymetli eşyalara “**Nişan**” adı verilir. Nişan günleri, seremoni özellikleri ve gösterilen hediye ve takılar bölgenin her yerinde değişmektedir.¹⁰³

Nişanlılık, gençlerin birbirlerini anlama evresi olmakla birlikte evliliğe doğru atılmış adımlarda en önemlisidir. Bu aşama yurdumuzda farklı bölgelerde farklı diyebileceğimiz geleneksel yapı içinde yaşanmaktadır.

¹⁰² Şahinkaya, a.g.e., s. 64.

¹⁰³ Altun, a.g.e., s. 258.

Kocaeli’de yaşayan Çingenelerde nişanlılık önemlidir. Ne kadar ekonomik açıdan durumları kötü olsa da törende erkek tarafı hem gücünü göstermek hem de geline verdikleri değeri belirtmek için **“bohça”** hazırlarlar. Bu bohçada geline *“İç çamaşırı, havlu, çorap, terlik, elbiselik kumaş koyulur. Gelinlik kızın yanında eğer evde varsa evlenmemiş kız kardeşine ve evdeki yaşlılara da hediye koyulmaktadır.”* (K. 2, 11, 24, 45, 51).

Kız tarafının ekonomik durumu varsa erkek tarafına da bir bohça hazırlanır. *Bu bohça içine yine ekonomik durumlarına göre iç çamaşırı, çorap, tıraş takımı ve takım elbise koyulur. Erkek annesine ve varsa kız kardeşine başörtü, iç çamaşırı gibi hediyelik eşyalar koyulmaktadır* (K. 2, 11, 24, 45, 51).

Kocaeli Çingenelerinde nişan gününden önce kız alışverişe götürülmektedir. Bu alışverişte kızın her istediği alınmaya çalışılmaktadır. Beğendiği giyecekler, takılar, nişan yüzüğü gibi. Bu alınanlar erkek tarafından hazırlanan kız bohçasına konur.

Kocaeli Çingenelerinde nişanın en önemli özelliği, erkek tarafının tüm mahalleliyle kız evine bohçayı götürürken klarnet çalınması ve şeker dağıtılmasıdır. Klarnet çalınmasındaki en önemli sebep tüm mahallelinin duyması ve nişanın kız evine ulaştığını anlatmaktır. Şeker dağıtılması ise her şeyin tatlı başlayıp tatlı bitmesi anlamındadır (K. 2, 16, 17, 41, 43, 53).

Küçük düğün olarak görülen nişan geçmişte Kocaeli Çingenelerinde gerek kız tarafında gerek erkek tarafında farklı yerlerde kutlanılırdı. Bugün kimi yerlerde bu âdet unutulmaya başlamıştır. Nişan eğlencesine erkekler de katılmaktadır. Nişan eğlencesi evlerde yapılmaktadır. Eğlenilecek yer ise kız evidir. Erkek tarafının kadınları ve komşular kız evinde nişan kutlaması yaparlar. Kutlama esnasında kimi zaman ailenin önde gelen kadınları takı da takmaktadır.

Serdar Mahallesi'nde Nişan Eğlencesi

Serdar Mahallesi'nde Nişan Eğlencesi

Nişan eğlencesine erkek katılmazsa, damat ve arkadaşları kız evinin önünde arkadaşlarıyla masa kurar ve kendi eğlencelerini orada yaparlar. Kimi zaman damat; damat ailesinin erkekleri ve mahalledeki gençlerle, erkek evinde kutlama yapar. Bu eğlenceye Çingenelerin “*ince saz*” dedikleri klarnet, keman ve darbukayla eğlenirler. Buna ek olarak muhakkak içki de içilmektedir.

Nişanlanan gençlerin, evlenene kadar gezme tozmaları olmaz. Daha çok düğün hazırlıkları ve alışveriş esnasında birlikte olurlar. Nişandan sonra düğün hazırlıkları başlamaktadır.

Çingenelerde dinî bayramlar çok önemsenmektedir. Nişanlanan gençler bu bayramlarda aileleri ve mahallenin önde gelenlerine ziyarete gitmektedir. Kurban Bayramı'nda Çingenelerde kız evine Türk âdetlerinde bilinen kurban gönderme geleneği yoktur (K5, 21, 34, 45, 58).

2.3.5.5. DAVET

Nişan hazırlıkları tamamlanıp nişan gerçekleştikten sonra, düğün için her iki ailenin istekleri doğrultusunda düğün günü belirlenir. Belirlenen bu gün için davet faslı başlar.

Yurdumuzda düğüne davet etme farklı şekillerde görülmektedir. Düğün yapacak aileler, yakın dost, akraba ve komşularını düğüne davet ederler. Genelde bu davet, günümüzde matbaalarda basılan kartlarla yapılmaktadır. Fakat geleneksel yapının korunduğu yerlerde davet etme şekilleri değişmektedir.

Romanya Dobruca Türklerinin evlenme âdetleri içinde düğüne davet kısmı Türkiye'de yaşayan Romanların, Çingenelerin düğün davetlerine benzemektedir. Romanya'da okuyucu kadın mahallede düğüne gelenleri şöyle çağırmaktadır: *“Falan hanımın kızının düğünü var, buyurun gelin der; çağırılanlar, okuyucu kadının bohçasına hediyeler koyardı.”*¹⁰⁴

Kocaeli Çingeneleri yaşadıkları bölgelerde geleneklerini korumuşlar ve sürdürmüşlerdir. Davet onlar için çok önemlidir. Yapılacak düğünün büyüklüğünü, ihtişamını davet şekli belirlemektedir (K.1, 3, 16, 17, 46, 55, 68).

¹⁰⁴Mehmet Naci Önal, **Romanya Dobruca Türkleri ve Mukayeseli Doğum, Evlenme ve Ölüm Âdetleri**, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri 224, Ankara,1998, s.107.

Serdar Mahallesinde yaşayan Çingenelerin düğüne davet esnasında **“atlet”** dağıtılmaktadır. Davetiye olarak atlet verilmesinin sebebi, davetiyenin bir işe yaramasıdır (K 16, 17).

Evlenecek gençler aynı mahallede oturuyorlarsa düğüne davet **“klarnet”** eşliğinde yapılmaktadır. Erkek tarafı mahallede dolaşp evlenecek gençlerin adını söylerken tüm mahalleliyi düğünlerine davet ederler (K.2, 5, 14, 17, 38, 41, 58).

Bu sözlü davetin esnasında kimi zaman, klarnet eşliğinde davet edilecek kişilere **“kibrit”** dağıtılmaktadır (K8,10,34).

Kocaeli Çingene mahallelerinde düğüne davette **“kuruyemiş”** dağıtılır (K.1, 14, 17, 28, 35, 43).

Kocaeli Çingenelerinde davetiye bastırma fazla görülmemektedir. Bunun nedeni ekonomik durumlarının iyi olmamasıdır. Farklı mahallerde oturanlar genelde sözlü şekilde davet edilir. Bunun yanı sıra Çingenelerin oturduğu diğer mahallelere de gidilip klarnet ve darbuka eşliğinde davet gerçekleşir.

2.3.6.DÜĞÜN

2.3.6.1. KINA GECESİ

Düğünden önce yapılan son geçiş aşaması kına eğlencesidir. Kına eğlencesi ya da kına gecesi, Türk toplumunun henem henem her kesiminde yaşanmaktadır. Geleneksel yapıyı yitirmemiş kesimlerde kına gecesini ilk günkü özelliğini korurken, şehirleşme ve kültürel değişmeyle karşı karşıya kalan topluluklar, kına gecesini büyük değişikliklerle yaşamaya devam etmişlerdir.

Kına, düğünden önce kız evinde yapılan bir eğlencedir. Yaşar Kalafat’a göre kına, Türk inanç sisteminde “*adanmış*” olmanın işaretidir. Bunun içindir ki, asker adayına, kurban kesilecek hayvana, evliliğe aday olan gençlere kına yakılır.¹⁰⁵

Kınanın Kâbe’den geldiğini, dini bir anlam ve değer taşıdığına inanıldığı için, geline kına yakılması da bir kült’e dayanmaktadır.¹⁰⁶ Bazı yerlerde damada (güveye) kına yakılırken bazı bölgelerde yakılmaz.

Eski Türk inanç sistemi ve geleneklerinde kına gecesi tüm ihtişamıyla kutlanmaktadır. “Gelinin sağ eline ve sağ ayağına, hiç evlenmemiş bir kız, sol eline ve ayağına başı bozulmamış yeni bir gelinin kına yakması uğur sayılır. Geline kına yakılırken ağlamak da uğur sayılır. Gözyaşı dökmenin ferahlık verdiği, yuvaya uğur ve bereket getireceği inancı vardır. Kına yakıldıktan sonra gelini yatırmak adettir. Kına yakılırken söylenen türkülerden biri şudur:

Getirdim kına yakalım neni
Yetmezse azca katalım neni
Gelinin halim soralım neni
Nenni paşam benim paşam nenni

Evlerinin önü mektep nenni
Mektepde okurlar tebbet nenni (Ebu leheb suresi)
Güveyinin adı Mehmet nenni
Nenni paşam...”¹⁰⁷

Evlenecek kızın ailesi, yakınları ve arkadaşlarının kendi aralarında yaptığı bu eğlence düğün gününden önce yaşanmaktadır. Kına gecesi halk içinde farklı adlarla karşımıza çıkmaktadır. “ El kınası, has kınası, Gelini kınaya çekme, Kına düğünü, kına

¹⁰⁵ Altun, a.g.e., s. 265.

¹⁰⁶ Ataman, a.g.e., s. 32.

¹⁰⁷ Altun, a.g.e., s. 32.

basma, yaygın olarak kullanılan isimlerdendir.”¹⁰⁸

Kocaeli Çingenelerinde kınaya davet çok önemlidir. Kınaya davet bazı yörelerde kuru kına, sakız şeker dağıtma veya söyleme suretiyle yapılmaktadır. Kocaeli Çingenelerinde kınaya davet sözle ve şeker dağıtmakla yapılmaktadır (K.2,11, 25, 42).

Kocaeli Çingenelerinde kına gecesinde yaşanan olaylardan bir de gelinin başından çerez serpmektir (K.2, 3, 17, 24, 41, 53). Anadolu’da bu törene “**Saçı Töreni**” denmektedir. “Bu âdet tohum taşıyan bitkiler ve tahıl ürünü ile insan yaşamı arasındaki ilişkinin belli amaçlara yönelik bir belirtisidir. Fıstık, leblebi, üzüm kurusu, kabak çekirdeği, keşkekli buğday ve gümüş para karışımı çerezin gelinin başından avuç avuç serpilmesi bolluk, hayırlı rızık, zürriyet amacına bağlı bir âdettir. Gelin başına serilen çerez, özellikle genç kızlar tarafından kapışılarak sandıklarında saklamaları hayırlı bir kismet için uğur sayılır.”¹⁰⁹

Kına gecesinde gelin ağlatma geleneği çok önemlidir. “Kına gecesinde ağlamayan kız ayıplanır. Çünkü ana – babasının tez unutacağı anlamına gelir ki; bu da geleneği, saygıyı aşan bir tutumu sergilemek demektir ve hoş karşılanmaz. Bu gecedan sonra, gözünü açıp gördüğü, yıllarını verdiği ana-baba ocağını, sevdiklerini, eski alışkanlıklarını terk ederek, yeni bir hayata başlayacaktır.”¹¹⁰

Çingeneler yaşadıkları hemen hemen her toplumda var olmaya çalışmışlar ve o toplumun özelliklerini yaşamışlardır. Kocaeli Çingeneleri Türkiye’ye farklı ülkelerden gelmelerine rağmen hemen hemen hepsi Müslümanlığı kabul etmişler ve gelenek görenekleri yaşamaya başlamışlardır. Onlar için düğünden önce yapılan son eğlence kına gecesidir. Kız evinde yapılan kına gecesini Kocaeli Çingeneleri tarafından “**Küçük Düğün**” olarak da isimlendirilmektedir (K.2, 3, 13, 18,34, 48).

Yaptığımız çalışmaya göre kına gecesini evlenecek her kızın evinde

¹⁰⁸ Santur, a.g.e., s. 4

¹⁰⁹ Ataman, a.g.e., s. 33.

¹¹⁰ Altun, a.g.e., s. 266.

yapılmaktadır. Düğünün başladığının göstergesi kına gecesidir. Kına gecesine tüm mahalleli davetlidir ve evin kapısı herkese açıktır. Yapılan eğlenceye geçmeden önce kız evine erkek evinden kına götürülürken ince saz tutulur. Kocaeli Çingenelerinde müzisyenlik yaygın olduğu için bazı aileler kendi ince sazlarıyla kınayı götürür. Kına götürme erkek evinin kadınları tarafından bir şölen eşliğinde yapılır (K.3, 11, 23, 35, 45).

Kız evinde toplanan kadınlar gelin olacak kız ile birlikte oyun havalarıyla oynamaya başlarlar. “Kına yakma töreni sırasında söylenen türküler esnasında, törenle ilgili konular üstünde durulur. Türküyü söyleyen kadın, yakınlarının ağzından geline seslenir; kızın, evini bırakıp gitmesinden duyulan acı anlatılır; kocasının evindekileri memnun etmek için neler yapılması gerektiğini bildiren öğütler verilir.”¹¹¹

Kocaeli Çingenelerinde kına gecesinde özel bir kıyafet pek kullanılmamaktadır. Kimi Çingenelerde kına yakılacak kız günlük kıyafetleriyle kıyaya katılmaktadır. Ekonomik durumu iyi olanlar ise “bindallı” denilen kına kıyafeti giymektedir (K.2,3, 24, 45, 48).

Kocaeli Çingenelerinde kına gecesinin asıl önemli anı, gelin olacak kızın odanın ortasına oturtturulmasıyla başlar. Manilerle, deyişlerle, türkülerle kız ağlatılmaya çalışılır. Kocaeli Çingenelerinde kız ağlatma önemlidir. Çingenelerde kızı ağlatma âdetten sayılmaktadır. Bu törende söylenen bazı türküler şunlardır:

Kınayı getir anam
Parmağı batır anam
Bu gece misafirim
Koynunda yatır anam (K3, 17, 24, 38, 45, 56)

Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar
Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler

¹¹¹ Pertev Naili Boratav, **100 soruda Türk Halk Edebiyatı**, K kitaplığı, İstanbul, 2003, s.188.

Anasının bir tanesini hor görmesinler

Ben annemi ben babamı özledim (K2, 3,12, 17, 24, 43, 45, 50, 51).

Söylenilen türküler ve ağıtlardan sonra kız ağlamışsa kızın eline kına yakılır. *Çalışma yaptığımız Çingene mahallelerinde kına yakılacak kız, kına yakılması esnasında elini açmaz ve elinin içine ya para ya da altın koyulmasını bekler. Eğer kız hediye alırsa elini açar ve kına yakılmasına izin verir. Çingenelerde kıza kınayı kızın yengesi varsa o yakmaktadır yoksa evdeki en yaşlı kişi kınayı yakar.. Kına yakılmaya başlayınca gelin kız ağlatılmaya çalışılır* (K.2, 13, 48).

Kocaeli Çingene Derneği Başkanı Demir Duygun, Serdar Mahallesi'nde yapılan kınalarda “**Üç Kınalık**” yapıldığını söylemektedir. *Bu törende evlenecek kıza kına gecesinde üç farklı kıyafet dikilmektedir. Bu kıyafetlerin renkleri kırmızı, pembe ve beyazdır. Kıyafetler bir saat aralıklarla giyilmektedir. Kıyafetin giyilme sırası da önemlidir. Kırmızı ilk olarak giyilmektedir. Gösterişin rengidir. Pembe; Çingenelerin en fazla tercih ettikleri ve beğendikleri renk olarak giyilmekte, beyaz ise saflığı belli ettiği için giyilmektedir. Üç kınalığın tüm Çingeneler tarafından yapılan bir âdet değildir. Üç kınalık giydirmede ailelerin gücünün, ihtişamının ve çevreye karşı söz sahibi olmanın mesajıdır* (K.42). Her kınada muhakkak çalgı takımı olmakta ve kadınlar kendi aralarında eğlenmektedirler. Bu kına gecesine eskiden erkekler katılmazken şimdiler de erkekler de katılmaktadır. Mahallelilerdeki Çingeneler ise bu kına geleneğinin, ekonomik durumla ilgili olduğu söylenmektedir (K.9, 21, 42, 54).

Güveye kına yakılma âdeti Kocaeli Çingenelerinde yoktur ve kına yakılmasını da doğru bulmamaktadırlar. Çünkü erkek çocuğa kına yakmanın onun erkekliğini yaşamasında sorun yaşayacağı düşüncesi vardır. Bu düşünce sadece Serdar Mahallesi Çingeneleri için geçerli değildir. Bu mahallede oturan Çingenelerde güveye kına yakmak vardır. Evlenecek gencin serçe parmağına kına yakarlar (K. 2, 3, 12, 17, 21, 33, 41, 55).

Kına gecesi kız düğünü olduğu için sadece kız ve erkek ailelerinin kadınları katılmaktadır. Erkekler ise bu eğlence kız evinde yaşanırken kimi zaman kız evinin önünde bekler kimi zaman da damat arkadaşlarıyla kız evinin önüne masa kurarak kendi eğlencelerini yapar. Bu eğlencenin sebebi, erkeğin evlilikten önce arkadaşlarıyla bekâr olarak yaptığı son eğlencedir.

Kocaeli Çingenelerinde günümüzde bazı mahallelerde kına gecesinde kız ve erkekler bir arada bulunup eğlenmektedirler. Kız evine ince saz getirirler. İncesaz grubu içinde klarnet, ut, darbuka, keman bulunmaktadır. Çalgılar eşliğinde eğlenirler; ancak bu her Çingene mahallesinde görülen bir eğlence şekli değildir.

Kocaeli Çingenelerinde kınaya gelenler geline ya da damada herhangi hediye getirmezler, takı takmazlar (K,2, 16, 29,41).

Kına gecesi, kıza kına yakıldıktan sonra gelen misafirlere çerez dağıtılır (K.1, 3, 16, 23, 45, 56, 63).

Eğlence bittikten sonra düğüne hazırlanmak için tüm mahalleli ve yakınlar evlerine dağılır ve ertesi gün yapılacak düğünü beklemeye başlarlar.

2.3.6.2. ÇEYİZ DÜZME

Kız evinin düğün tarihinden önce çeyiz adı verilen bir takım eşyaları hazırlayıp alması âdettir. Düğünden bir müddet önce damat ve gelin kendi yakınlarından birkaç kişiyle giyecek ve ev eşyası almak için alışverişe çıkarlar. Buna “**çeyiz düzme**” denir. Bu arada gelinlik alınır veya diktirilir. Kızın çeyizi tamamlanınca konu komşuya gösterilir. Çeyiz düğüne bir hafta kala veya alay gününde damat evine davul zurna

eşliğinde bayrakla götürülür.

Kocaeli Çingenelerinde düğün günü çeyiz, kız evinden erkek evine götürülür ve sergilenmeye başlanır. Mahallelerde konuştuğumuz yaşlı kadınlar daha önceden kız evinde de çeyiz sergilenmekte olduğunu ve kızın yaptığı el işleri tüm yakınlarına gösterilmekteydi. Şimdilerde ise kız evinden alınan çeyiz, erkek evinde gelin odasında sergilenmektedir. Farklı bölgelerde yaşayan Çingenelerde çeyiz sermayeyle ilgili gelenekler de farklılık taşımaktadır. “Trakya yöresinde düğünün ilk iki günü boyunca gelinin çeyizi, gelip geçenlerin görmesi için dışarıya sergilenmektedir.”¹¹²

Kocaeli Çingenelerinde ekonomik duruma göre kıza ya da erkeğe verilecek çeyiz belirlenir. Genelde iç çamaşırı, havlu, nevresim, yatak-yorgan takımı ve küçük ev araçları bulunmaktadır (K.3, 32, 45,51).

Kocaeli Çingenelerde çeyiz eski yıllarda erkek evine götürülürken tüm mahalleli görsün diye at arabasının arkasında taşınmaktadır. Taşıma işini ya erkeğin annesi ya da erkek tarafında sözü geçen bir kadın alırken damadın arkadaşları da bulunmaktadır. Erkek tarafından çeyiz almak için gelenler kız tarafından karşılanır. Kızın erkek kardeşi sandığı kız tarafına vermez hatta göstermez. Sandığı verme hususunda erkek tarafıyla pazarlığa tutuşur ve istediği parayı alırsa kız tarafına sandığı verir. Bu işlemi kızın erkek kardeşi yoksa aile içinden başka bir erkek yapmaktadır. Çeyiz götürülürken klarnet tutulur ve kız evinden öyle çıkartılırdı. Şimdi ise çeyiz taşıma arabayla yapılmakta ve gösteriş eskisi kadar olmamaktadır (K. 2, 3, 17, 26, 35, 43).

2.3.6.3. ASIL (ESAS) DÜĞÜN

Geleneksel kültürün değerleriyle örülmüş olan yerleşim alanlarında, toplumsal yaşamın en önemli olaylarından biri düğünlerdir. Kentlerde ya da köylerde insanların günlük yaşamlarını derinden etkileyen düğün olayı çerçevesinde, birçok gelenek ve

¹¹² Özkan, a.g.e., s. 92.

görenek vardır.

Hayatın belli başlı aşamalarından biri olan düğün; kız beğenme, görücülük, dünür gitme, söz kesme, nişan, düğün hazırlıkları, çeyiz serme ve kına gecesinden sonra gelinin oğlan evine götürülmesidir. Düğünden önce gelinin hazırlanması, evden çıkartılması, düğün yemeği, gelinin yeni evine gelmesi sırasında birçok geleneksel uygulamalara rastlanmaktadır.

Düğünler, bölgelere göre farklı şekilde yapılmaktadır. Kimi zaman bu uygulamalar bir hafta kimi zaman üç gün kimi zaman da bir gün sürmektedir. Geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olan toplumlarda ve bölgelerde düğünler eskiden kaç gün yapılyorsa hâlâ aynı gün sayısında yapılmaktadır. Fakat yaşam koşullarının değişmesi, göç ve kentleşme nedeniyle bu gün sayısı düşmektedir.

Düğünler sadece bir ailenin ya da bir grubun belirlediği bir sosyal bütünleşme değil o toplumun tüm bireylerini içine alan toplumsal bir olgudur. Beraber yaşamının, paylaşmanın en fazla görüldüğü düğünlerde dayanışmanın ve yardımlaşmanın en güzel örneklerini görmekteyiz. Düğünlerde görülen, o topluma özgü olma vasfı kazandıran âdet ve uygulamalar, aslında toplumdaki düzeni, paylaşmayı, beraberliği sağlayan önemli bir kilit noktasıdır. “Kültürel açıdan zengin motifler içeren geçiş döneminin sembolize edildiği; psikolojik açıdan, oyun görüntüsü içinde çeşitli sosyal ve kültürel değerlerin yeni nesillere göstererek sosyal bilincin sağlandığı; toplumsal açıdan ise sosyal dayanışmanın en kolay ve güzel örneklerinin sergilendiği düğünler, toplumsal birlik ve düzenin oluşturulmasında kullanılan gizli bir eğitim aracıdır.”¹¹³

¹¹³ Altun, a.g.e., s. 279.

114

Evlenme sadece Türklere özgü bir gelenek değildir. Dünyanın birçok yerinde farklı farklı ritüellerle yapılmakta ve kutlanmaktadır. Çingenelerde evlenmenin uğur getireceği inancı vardır ve bunu Kocaeli Çingeneleri de söylenmektedir. Onlarda evlenme, toplumda fert olmanın en önemli göstergesidir. Çingeneler geleneklerine göre yaşamakta ve kendilerine göre inanç sistemini devam ettirmektedirler. Onlara göre nişanlı çift; insanlara, topluma, ailelerine, büyüklerine ve tüm sülalesine saygısını göstermek için kendilerini güzel bir düğün yapmak zorunda hissederler. Düğünde gösterecekleri özen, onların bundan sonraki hayatlarında sorumluluk sahibi olacaklarını göstermektedir. Çingenelerde düğün arifesinden önce bir dizi gelenek söz konusudur; damadın gelinin ailesini ziyaret etmesi, gelinin ailesinin damadın ailesini ziyaret etmesi, nişan için hediye seçimi hatta davet edilenlerin ve onların getirecekleri ya da takacakları hediyeler asıl düğüne olan hazırlıklarıdır.

Avrupa’da yaşayan Çingene gruplarının evlenmelerine dair gelenek ve görenekler hakkında Adrian Marsh’ın verdiği bilgiler şöyledir: “Avrupa’da yaşayan Çingeneler için düğün, sembolik bir olaydır. Romanlar, düğün için yapılan dini ve sivil sembolleri formalite olarak görürler. Onlar için iki insanın birlikte yaşayıp hayatlarını paylaşmaları evliliği oluşturur ve aslolan budur. Bu yüzden resmi bir törene gerek

¹¹⁴ <http://www.bydigi.net/ilginc-resimler/169900-cingene-fotograf-lari.htm>, Mahalleliden başlık parası için yardım toplayan erkek babası.

duymazlar. Evliliklerinde, gelin ve damat çeribaşının ya da kabilenin büyüğünün önünde birbirlerinin elini tutup, evlilik yemini ederler. Bazı Roman düğünleri 'ekmek' odaklıdır. Törende gelin ve damat bir parça ekmek alır ve bir damla kanlarını damlatırlar. Daha sonra ekmekleri değiştirip birbirlerinin ekmeğini yerler. Başka bir törende ise akrabalar ve arkadaşlar genç çifti oturturlar ve bir miktar tuz ve ekmek gelinin dizlerine konur. Damat ekmeği alır tuzu üstüne döker ve yer. Gelin de aynısını yapar. Tuz ve ekmek uyumu gelin ve damadın gelecekte uyumlu bir çift olacağını gösterir. Samimi ve eğlenceli düğün festivalleri günlerce sürebilir. Bu mutlu kutlamalarda büyük bir ziyafet verilir. Ziyafette domuz eti, biftek, kaz ya da kirpi eti yenmektedir. İçki ise oldukça cömertçe ikram edilir. Kutlamalar son bulduğunda, damadın gelini eve getirme zamanı gelir. Gelinin ailesi kızlarını öper ve evliliğin sembolü olan saç örgüsünü açarken ağlar. Gelinin kayınvalidesi de gelinin evli bir kadın olduğunun işareti olan eşarbi bağlamasına yardım eder. Gelinler de bu saatten sonra toplum içinde eşarpsız görünmezler. Kutlamalar biter ve çift yeni bir hayata başlar. Erkek hayatındaki en belirgin değişim, diğer evli erkekler tarafından kabul görülmesidir. Kadında değişim ise daha radikaldir. Gelin kaynanası tarafından yönlendirilir ve gelinin ev işlerinde aktif rol alması beklenir. İlk çocukları olunca kendi evlerine taşınırlar ve çocukları olunca karı koca olurlar.”¹¹⁵

Kosova Çingene düğünlerini ise şöyledir: Düğün gününden önceki haftalarda gelin evinde bir kutlama yapılır. Misafirler ve aileler dans edip, yemek yerken, müzisyenler de çalarlar. Önceden sadece kadınlar dans ederdi ama artık herkes dans ediyor. Bu kutlama birkaç hafta devam eder. İlk kutlamada bolca içki içilir. Düğün gecesi gelin seramonik bir şekilde kendi ailesindeki tüm kadınlardan önce ağlar. Damadın ailesi eşyalarını alıp yeni gelin evine götürmeye gelirler. Eve girmeden hemen önce, bir kâse şekeri suya elini sokup onu evin kapısına yerleştirirler. Bu onun damadın evine sadece tatlılık hoşluk getireceğini vurgulamak içindir. Düğün geç saatlere kadar sürer. Bazı Müslüman Roman kadınlara düğün günlerinde kayınvalideleri tarafından peçe takılır. Eğer takılmazsa damadın evine geçmeden önce erkek kardeşi peçe takar.

¹¹⁵ Adrian Marsh, Çingeneler, www.geocities.com/~Patrin/marriage.htm - 19k

*Bu pratikten sonra kadınlar saçlarını kocalarından ve çocuklarından başkasına göstermezler. Evliliğin ikinci haftasından sonra, gelin kendi ailesini ziyarete gider. Böylece herkes onun görgü kurallarına uyduğunu ve geleneklerini devam ettirdiklerini görmüş olur.*¹¹⁶

Düğünler toplumlardaki eğlence anlayışının en üst kısmıdır. Her toplumda farklı şekilde görülmesi doğaldır ve bu düğünün zamanları için de geçerlidir. Anadolu’da düğün süreleri bölgelere göre değişmektedir. Çalışma yaptığımız Çingene mahallelerinde geleneksel kültürün evlenmeyle ilgili tüm örnekleri yaşanmamaktadır. Bunun en önemli sebebi yaşam şekillerinin değişmesi, çağa ayak uydurma ve ekonomik durumdaki farklılaşmadır. Çingeneler yaşadıkları bölgede ekonomik bakımdan en düşük seviyede olsalar bile, düğünlere çok önem vermektedirler. Düğünler Çingeneler ve diğer toplumlar arasındaki belki de en önemli ayırım noktasıdır. Mahallelerdeki yaşlı Çingeneler eskiden düğünlerin çok abartılı ve renkli geçtiğini, düğün süresinin ise bir hafta kadar sürdüğünü söylemektedirler. Fakat şu an Kocaeli Çingenelerinin geleneksel yapılarından ödün verdiklerini görmekteyiz. Bunun sebebi ise ekonomik nedenlerdir (K.11,12, 32, 33, 37, 44).

117

¹¹⁶ Adrian Marsh, Çingeneler www.geocities.com/~Patrin/marriage.htm - 19k

¹¹⁷ <http://www.bydigi.net/ilginc-resimler/169900-cingene-fotograflari.html>

Çingene düğünlerinde içki, yemek ve müzik eskiden akla gelen en önemli simgelerdi. Fakat bunlar ekonomik ve değişen davranış şekilleri nedeniyle artık çok fazla görülmemektedir. Tavşantepe Mahallesi'nde konuştuğumuz Sakine Davcı, *“Eskiden düğünler yapılacağı zaman damat tarafının güzel bir düğün yapmak için malını mülkünü sattığını, şimdilerde ise gösterişli düğünlerin pek fazla yapılmadığı söylenmektedir.”* (K2).

Kocaeli Çingenelerinde düğünleri genelde Hıdrellez'den sonra başlar ve sonbaharın ortalarına kadar sürer. Çingeneler için bahar yeniden doğuş ve başlangıç anlamına gelmektedir. Hıdrellezle düğünlerini başlatıp sonbaharda bitirmektedirler. Baharla başlayıp sonbaharda düğünlerini bitirmelerinin nedenlerinden biri de, Çingenelerin düğün eğlencelerini mahalle aralarında, açık havada yapmalarıdır.

Çingene düğünlerinde sürelerde değişme olsa da değişmeyen tek şey, düğüne katılan herkesin nefesli, ince sazlardan oluşan orkestra eşliğinde dinlenmeden oynamalarıdır. Kozluk Mahallesi'nde düğünler üç gün sürmektedir. Cuma, cumartesi ve pazar günleri düğün seremonisi olmaktadır. 28 Haziran Mahallesi'nde düğünler eskiden üç gün şeklinde yapılırken şimdileri ekonomik durumdan dolayı genelde bir gün olarak kutlanmaktadır.

Tavşantepe (Kireçcokları) Mahallesi'nde ise düğünler üç gün olarak yapılmaktadır. Cuma günü başlayan düğün Pazar günü bitirilmektedir (K.1, 3, 7,9).

Kocaeli iline bağlı Kandıra ilçesinde yaşayan Çingenelerde de evlilikler, genelde bir gün sürmektedir. Ancak ekonomik durumları iyi olan kişiler ise düğünlerini üç gün yapmaktadırlar (K.32, 34, 36, 37).

Kocaeli Tavşantepe Mahallesi'nde düğün üçüncü günü erkek evinin önüne ateş yakılır ve mahalleli ateşin üstünden atlar. Çalgılar etrafında damat ve gelin ateşin önünde oynarlar ve asıl düğünün olduğu yere gidilir. Yakılan ateşle kötülüğün hane içine girmeyeceği inancı vardır (K.3, 4, 7, 9).

Kocaeli Çingenelerinde eskiden düğünler üç gün yapılırdı. **Küçük kına, büyük kına** ve **kız alma-kız götürmeden** sonra **düğünle** bitmektedir bu da pazar gününe rastlamaktadır. Kocaeli Çingenelerinde düğünler genelde açık havada yapılmaktadır. 28 Haziran Mahallesi'nde, mahalle önünde ana yolla sınır olan yerde düğünler yapılmaktadır. Kozluk Mahallesi'nde ise mahalle aralarında düğünler gerçekleştirilir. Durumu iyi olan Çingeneler de düğünlerini kapalı alanlarda yapmaktadır. Tavşantepe Mahallesi'nde, gündüzleri açık alanda yapılan düğünlerin, geceleri kapalı alanlarda kutlandığı tespit edilmiştir.

2.3.6.3.1. BAYRAK ASMA

Kocaeli Çingenelerde düğün, düğün evine asılan “**Bayrak**”la başlamaktadır. Bayrak Türkler için çok önemli ve kutsal bir simgedir. Çingeneler Anadolu’ya göç etmeleriyle birlikte Türkler gibi yaşamaya başlamışlar ve Cumhuriyetten sonra Türk vatandaşlığı içinde gelenek ve göreneklerini yaşamaya devam etmişlerdir. “ Bayrak, millet için bir egemenlik sembolüdür. Düğünlerde ise, düğünün başladığının işaretidir. Anadolu’da bayrak dikildikten sonra düğün başlar ve düğün artık kız ve erkek tarafının değil; bütün köye, köylüye aittir.”¹¹⁸

Çingenelerde Bayrak sadece düğün evinde değil çeyiz götürülmesi ve gelin almada da görülmektedir. “Yaşar Kalafat, düğün alayında bayrağın yer alması yeni kurulacak ‘Ocak’la yeni bir egemenlik alanı mesajı vermektedir.” der.¹¹⁹

¹¹⁸ Altun, a.g.e., s. 285.

¹¹⁹ Yaşar Kalafat, **Kuzey Azerbeycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak’ta Eski Türk İzleri**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1998(b), s.80.

Serdar Mahallesi'nde Bayrak Asma

2.3.6.3.2. DAMAT HAMAMI-GELİN HAMAMI

Kocaeli Çingenelerinde çeyiz serme geleneği nasıl devam ediyorsa damat hamamı ve gelin hamamı da devam etmektedir. Her mahallede yaşatılmasa da bu gelenek bazı mahallelerde hâlâ sürdürülmektedir. Damat hamamı ve gelin hamamı Kocaeli'de yaşayan yerli halkın geleneğiyle benzerlik göstermektedir. Düğünün üçüncü günü damat, sağdıç, damat babası ve erkek tarafının aile yakınları, sabah namazından sonra hamama gitmektedirler. Kız tarafı ise gelin hamamını, gelin kuaföre gitmeden önce yapmaktadır. Kızın hamamda yıkanmasıyla tüm günahlarından arınacağı, üstündeki tüm pisliklerden kurtulacağı düşünülmektedir(K.3, 34, 37,67). Gelin hamamının parasını erkek tarafı vermektedir ve hamamda gelin, arkadaşlarıyla oynamaktadır.

2.3.6.3.3. SAĞDIÇ

Esas düğün dediğimiz gün, Kocaeli Çingenelerinde kız tarafında da erkek tarafında da yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Kız tarafında gelin hazırlanırken erkek tarafında da düğün telaşı tam hızıyla sürer. Damadın koşturmasına yardım eden ise sağdııcıdır.

Türklerde **“Sağdıç”** kavramı çok önemlidir. Sağdıç sözcüğü, düğünde gelin ya da güveye kılavuzluk eden kimse anlamındadır.¹²⁰ Her bölgede, her toplulukta sağdıç kavramı vardır. Sağdıç, yeni evlenecek olan güveyi, düğün süresince nasıl davranacağını sık sık anımsatır; neleri nasıl yapması, neleri yapmaması gerektiğini bir bir tüm ayrıntılarıyla öğretir. Özellikle gerdek gecesinde güveyin kocalık görevini yerine getireceğini, karısının yüz akı denilen bakireliğini nasıl anlayacağını ve bu haberi anında dışarıya nasıl hangi işaretle haber vereceğini kendi deneyimlerinden yola çıkarak anlatır.¹²¹ Çingenelerde de sağdıç kavramı Türklerinkine benzemektedir. Kocaeli Çingenelerinde sağdıç genelde damadın varsa kardeşi, yoksa yakın bir arkadaşı olur. Gelin almadan önce damadı erkek tarafının önde gelen kişileriyle birlikte tıraşa götürürler.

2.3.6.3.4. ÇİNGENE DÜĞÜNLERİNDE ÇALGI VE MÜZİK- KOCAELİ ÇİNGENE DÜĞÜNLERİNDE SÖYLENEN ŞARKI ÖRNEKLERİ

Müzik, Çingenelerin hayatında vazgeçilmez unsurlardan biridir. Çingenelerin müzik kültürleri yaşamlarını sürdürdükleri bölgedeki mevcut müzik kültürü ile yakın bir ilişki içindedir. Para, içki ve müzik üçlüsünün Türk müzik kültüründeki baş aktörü çingenelerdir. Yaşadıkları coğrafyanın kültüründen etkilenmiş olmalarına rağmen kendilerine has yaşam tarzlarını ve müzik anlayışlarını korumuşlardır. Bu anlayış “Roman müziği” veya “Çingene müziği” olarak adlandırılır. Ağırlıklı olarak yerel müzikler, sanat müziği, fasıl müziği ve Rumeli türküleri bu Çingene müziklerinin içeriğini oluşturur.

¹²⁰ **Dil Derneği Türkçe Sözlük**, Ankara: Dil Derneği Yayınları, 2005.

¹²¹ Balaman, a.g.e., s. 88.

Şarkı sözlerinde atalarının veya Hindistan'dan yapılan büyük göçle yaşananlarının en ufak bir izine rastlanmamaktadır. Göçebe olarak yaşayan Çingenelerin farklı nedenlerle hayat tarzlarının değişmesi onların müziğine de etki etmiştir. Çingene şarkılarında, anlamı belirleyen şarkının neşeli ezgisi ve ritmik karakteridir¹²².

“Çingene müziğinde geniş Macar ovasından bir seda onlar. Şarkılarına başladıklarında ses çalgı aleti, çalgı aleti ses oluyor ve müzikleri sanki zamanın dışından geliyor. Bin yıl öncesine de ait olabilir, bugünün modern seslerine de, kestirmesi güç. Müziklerinin orijinalliği, özgün Macar Çingene müziğiyle, kentli Çingene müziğini bir araya getirmelerinde gizli. Şarkılarının ve danslarının kendilerini ifade etmek için en iyi yol olduğunun bilincindeler.”¹²³

Çingenelerin müziklerinde kullandıkları çalgı aletleri çok çeşitlidir. Yaşadıkları ülkelerin müzik özelliklerine göre kullandıkları çalgı aletleri de değişiklik gösterir. Kocaeli Çingeneleri çoğunlukla klarnet, darbuka, cümbüş, kanun ve ut kullanırlar.

124

Çingene düğünlerinde en önemli kısmı müzik, çalgı ve danslar oluşturmaktadır. Çingeneler için bir imge haline gelen şu sözler onların hayata bakışları ve eğlence anlayışını ortaya koymaktadır: “ Çalgısız yaşayamaz, ölürler, Çingenelerin oynaması

¹²² Melih Duygulu, **Türkiye’de Çingene Müziği Batı Grubu Romanlarında Müzik Kültürü**, Pan yay, İstanbul , 2006.

¹²³ <http://www.cingeneyiz.org/andodrom.htm>

¹²⁴ <http://www.bydigi.net/ilginc-resimler/169900-cingene-fotograflari.html>

için kapı gıcirtısı bile yeter” gibi. Bu bakış ve düşünce onların eğlence anlayışlarının gösterir; fakat her şeyde, her müzikte oynar düşüncesi Çingeneler için yanlış bir bakış açısıdır.

125

Kocaeli’ de Tavşantepe Mahallesinde yaşayan Çingenelerin büyük bir kısmı müzisyenlikle uğraşmaktadırlar. Konuşulanlar arasındaki, Hasan Tonguç, Kasım Pekcan, Şener Tamaç, Hasan Sağlam, Erdoğan Pekcan, Ali Tamaç ve Veli Tamaç gibi müzisyenler, yöresel oyun ezgilerini seslendirirken ince saz denilen klarnet, ud, cümbüş, keman, kanun, darbuka, def gibi çalgılarla düğünlere gittiklerini ve müziklerini icra ettiklerini söylerler. Hasan Tonguç, “ *Bir düğünde saz gurubu ne kadar güçlü olursa düğünün büyüklüğü de o kadar belli olur.*” demektedir (K.4). Ancak gözlemlenen düğünlerde ince saz olarak belirlenen müzik aletlerinin hepsi görülmemektedir. Kocaeli Çingenelerinin baş çalgısı ve düğünlerin olmazsa olmazı klarnet hepsinde yer almaktadır.

¹²⁵ <http://www.bydigi.net/ilginc-resimler/169900-cingene-fotograflari.html>

Kocaeli Serdar Mahallesi Çingene Çalgı Takımı

Çingene şarkılarının güftesi de en az müzikleri kadar renklidir. Doğaçlama olarak yapılan ve topluluk içersinde çeşitlenerek yayılan şiirler, tema olarak günlük yaşamın tüm öğelerini kapsamaktadır. Çingene müziğindeki sözler de insanları gülümseten ve onlara eğlence veren ezgilerle doludur.

KOCAELİ ÇİNGENE DÜĞÜNLERİNDE SÖYLENEN BAZI ŞARKI ÖRNEKLERİ:

FARK ETMEZ

Yalnız kaldık odada,
Ateş yandı sobada,
Yine kapı çalındı,
Eremedik murada.
Fark etmez fark etmez
Bu araba buraya park etmez.

Yine kaldım ortada,
Duman tütmez bacada,
Bana burun kıvıran,
Anan yansın sobada.
Fark etmez fark etmez,
Bu araba buraya park etmez (K.4, 5).

KARA GÖZLÜM

Ben sevmedim senden önce ,
Ben gülmedim senden önce,
Yalanmış duygular,
Sahteymiş gözler,
Aldanmışım senden önce.

Karagözlüm senin için dağlar bile delirim,

Karagözlüm senin için ölümlere giderim.

Ben sevmedim senden önce,
Ben gülmedim senden önce,
Yalanmış duygular,
Sahteymiş gözler,
Aldanmışım senden önce.

Karagözlüm senin için dağlar bile delirim,
Karagözlüm senin için ölümlere giderim (K.4, 5, 6, 7, 8, 9).

TEPECİK ŞARKISI

Ahhh leyleyleyley ahhhhhhh leyleyley ...

Bir gülüşün var bu bana yeter,
Bir bakışın var dünyaya bedel,
Ey güzeller güzeli,
Ey melekler meleği,
Söyle bana kimsin sen?

Kaşına gözüne vuruldum onun,
Boyuna posuna hastayım onun,
Eyy güzeller güzeli,
Eyy çapkınlar çapkını,
Söyle bana kimsin sen?
Tepecikli mi, Kuruçaylı mı, Kasımpaşalı, Menemenli mi?
Tepecikli mi, Kuruçaylı mı, Murta keri mi, Bursalı mı?
Eyy güzeller güzeli,
Eyy melekler meleği,

Söyle bana kimsin sen?

Bir gülüşün var bu bana yeter,
Bir bakışın var dünyaya bedel,
Ey güzeller güzeli,
Ey melekler meleği,
Söyle bana kimsin sen?

Kaşına gözüne vuruldum onun,
Boyuna posuna hastayım onun,

Tepecikli mi, Kuruçaylı mı, Kasımpaşalı, Menemenli mi?
Tepecikli mi, Kuruçaylı mı, Murta keri mi, Bursalı mı?
Eyy güzeller güzeli,
Eyy çapkınlar çapkını,
Söyle bana kimsin sen?

Eyy güzeller güzeli,
Eyy melekler meleği,
Söyle bana kimsin sen? (K.5, 8, 9).

MISIR

Canım mısır istiyor,
Mısır suda kaynıyor,
Kaynanamın göbeği,
Elif desem oynuyor.

Mısırlar patlasın pat pat pat...
Çekirdeği çıtlattırım çıt çıt çıt...
Takıverdim zilleri aman Allah,

Kaynanamı çatlattım çat çat çat...

Bastı benim nasıra,
Sarı verdim hasıra,
Kaynanamı yolladım,
Kervan ile Mısır'a (K. 4, 5, 9).

AĞA

Çıktım taşın üstüne
Açtım kospumu¹²⁶
Önümden geçen oklar
Yesin beşli okumu
Al bunu alamaz mısın?
Sen ne biçim delikanlısın.
Seni kasardım ama
Potum bitti dallama
Ağa 30 olunca
Atma ağa aaaaaaaaa
Dinlersen anlar mısın,
Sen ne biçim delikanlısın.
Niye attın ağa
30 mu oldum dallama
Civcivimi patlat
İten vercem sana.
Ağa bana göre
İtem var mı sende eee
Varsa versene
Vermezsen delikanlısın...

¹²⁶ Kospumu: El, avuç içi.

Ağa bak bana
Ama yan bakma
Ağa nerde kop var
At az daha ağaaaa

ALMAZ MISIN AĞA

Bizim evin arkası
Trol fabrikası
Seni keserdim ama
Kaptain var orda orda orda ordaa.

Kunta (cebe)¹²⁷ 1000 koydu mu?
Altımdan geçen kunt
Yesin da...rı mı
Sen adam mısın?

Ağa ban ban ağa
Köy var bundaaa
Ağa bana küfürü etti
Bana almazsan adam mısın? (K.4, 7).

İLLE DE ROMAN OLSUN

Düğün dernek ederler
Etsiz yemek yemezler
Romanlar böyledirler
Çalgısız yaşayamaz ölürler

İlle de Roman olsun

¹²⁷ Kunta: Para koyulan pantolon Cebi

İster çamurdan olsun
O da Allah kuludur
Her kim olursa olsun (K.2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9).

BOHÇACI

Bohçaya giderim satamam satamam
Kendime bir ev alamam alamam
Bir demedim mi, iki demedim mi?
Bu düğümü çözemedim...” (K.2, 5, 9).

LİMONCU DERLER

Limoncu derler adıma adıma
Kimse de varamaz yanıma
Ayılana gazoz bayılana limon...”
Ayılana gazuzu da bayılana limon (K.2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9).

A BE DANA DANA

A be dana, dana dana
Esmer dana sarışın dana
Gel gel bana, oyna oyna bana, çal çal bana dana
Al o kızı bana
İstiyorum ana
Al o kızı bana
İstiyorum ana...”(K.2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9).

GÖBEK ATARIM

Maşa satarım, sipsi satarım
Zilleri takarım, göbek atarım
Gacıma da sarılıp yatınca
Mahalleliye çalım satarım

Üfleye üfleye mum söndü
Aman başım, vay başım
Aman başım bir döndü

Gece çalışır gündüz yatarım
Yatak içinde keyif çatarım
Kuruyu da fırına verince
Neşelenip göbek atarım (K.2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9).

28 Haziran Mahallesi Coşkun Yılmazgil'in Oğlu Ferdi Yılmazgil'in Düğünü

28 Haziran Mahallesi Salih Arabacı'nın Oğlu Ali Arabacı'nın Düğünü

DÜĞÜN YEMEĞİ

Çingene düğünlerinin en önemli özelliği yemek ve içkinin olmasıdır. Kocaeli Çingenelerinde de içki bolca tüketilmektedir. Kız isteme esnasında başlık parasını belirlerken, pazarlık esnasında düğünde içilecek içkinin dahi söylendiğini gözlemlemekteyiz. Düğünden önce, gelen misafirlere hem kız tarafında hem de erkek tarafında yemek verilmektedir. Kocaeli Çingenelerinde düğün günü yemek ve içki verilmektedir. Düğün günü verilen yemekte iç pilav, tavuk eti, kuzu eti (eğer düğün yapan kişinin durumu iyi ise) verilmektedir. Bu yemekler evin önünde boş bir alan varsa orada yapılmakta ya da evin mutfağında hazırlanmaktadır.

Gelin alma yapıldıktan sonra düğün eğlencesi sırasında misafirlere içki de verilmektedir. Genelde rakı, şarap ve bira ikram edilmektedir. Kocaeli Çingenelerinde düğünlerde en fazla tüketilen içki ise şaraptır. Bu gelenek şimdilerde azalmaktadır. Bunun altında yatan en önemli sebep maddi güçsüzlüktür. Durumu iyi olan Çingeneler geleneği sürdürürken, maddi durumu iyi olmayanlar da düğün esnasında içki verilmemektedir.

2.3.6.3.5. GELİN ALMA

Düğünün yapılacağı gün gelin alma gerçekleştirilir. Gelin alma her bölgeye ve kültüre göre farklı geleneklerle yapılmaktadır. Kocaeli Çingenelerinde ise gelin alma mahallelere göre şu şekillerde yapılmaktadır:

Tavşantepe Mahallesi ve 28 Haziran Mahallesi'nde düğün günü, gelin alması gerçekleşmeden önce; mahallenin kadınları tutulan çalgıcıların arkasında mahalleyi dolaşırlar. Bu dolaşmanın sebebi ise düğünü mahalleliye, komşulara duyurmaktır. Çevredeki evlerden de bu kadınlara ve çalgıcılar destek olmak için alkış tutulmaktadır.

Gelin alma töreninden önce damat tıraş olma ve hazırlanma işlemlerini yaparken gelin tarafında da hazırlıklar sürmektedir. Tavşantepe Mahallesi'nde kız alma törenini Hasan Tonguç şöyle anlatmaktadır: “ *Birinci gün kız kınası, ikinci gün büyük kına yapıldıktan sonra üçüncü gün kız kuaföre götürülür, kuaförden çıkan gelin kendi evine gelmeye yüz metre kala arabadan indirilir ve çalgılar yanında çalmaya başlar. Evin önündeki kadınlar gelir ve oyunlar oynayarak gelini evine bırakırlar. Erkek tarafı da aynı seremoniyi yapar ve evlerine giderler. Burada hem kız tarafında hem de erkek tarafında bu oyun oynandığı sırada temsili olarak seçilen gelin anası ve erkek babası bulunmaktadır.*” (K.4)

Kız alma töreni öğleden sonra saat on beş, on altı sıralarında yapılmaktadır. Bu saate kadar hem kız tarafında hem de erkek tarafında eğlence devam etmekte ve içkiler içilmektedir. Gelin alma eskiden atla yapılmaktaydı şimdilerde ise arabalarla yapılmaktadır. Bazı Çingenelerde kız almada deve kullanılmaktadırlar. Kocaeli'de sık görülmeyen bir olaydır; ama gösterişli olsun diye deveyle kız alındığı da gözlemlenmiştir.

28 Haziran Mahallesi Sakinlerinden Ferdi Yılmazgil'in Düğün Arabası

Serdar Mahallesi'nde kız alma töreninde erkek tarafının hem kadınları hem de erkekleri bulunmaktadır. Gelin, evden çıkartılıp erkek evine gidilirken tekbirler getirilmekte ve erkek evine öyle sokulmaktadır (K.17, 18, 20, 22, 24, 25).

2.3.6.3.6. KUŞAK BAĞLAMA

Erkek tarafı kız evine geldiği zaman kızı odadan çıkartma işi damada düşmektedir. Çingenelerde evlilik için namus önemli kıstaslardandır. Kız odadan çıkartılmadan önce kızın erkek kardeşi ya da ailenin erkeklerinden biri gelinin beline kırmızı bir kuşak bağlar. Bu, onun temiz ve namuslu olduğunu simgeler. Bu kuşak kimi zaman yeşil renkte de olmaktadır (K.12, 15, 17, 19, 20, 22).

Erkan Öter, *Kırmızı renk bekâretin yanında şans ve başarıyı temsil ettiğini söylemektedir* (K.17).

Kız odadan çıkartılırken damadın yolu kesilir ve para istenir, parayı alan erkek kardeş veya kız tarafından biri yol verir ve gelini evden çıkartırlar. Gelin evden çıkarken üstünden çerez, şeker atılmaktadır. Kız, arabaya erkek tarafından gelen kadınlar tarafından bindirilmektedir (K.2, 3, 14, 23, 35, 43, 54).

2.3.6.3.7. GELİN İNDİRME

Türkiye'nin her yerinde evlenmek, ev sahibi olmak, iyi bir gelecek ve bol kazançlı iş kurmak için bazı ritüeller uygulanmaktadır.

Evlilik olayında yalnız aileler değil mensubu oldukları millet ve o milletin inandığı din de etkilidir. Çingeneler, Türklerin gelenek ve göreneklerinden etkilenmiş ve bu etkinin sonucunda düğünlerinde farklılıklar görülmüştür. Bu farklılıkların en güzel örnekleri dinsel temalarda görülmektedir. “ Balıkesir, Bilecik, Çanakkale, Denizli, Edirne, Elazığ, Erzincan, Eskişehir, Giresun, Gümüşhane, Kars, Kastamonu, Malatya, Manisa, Muğla, Sinop, Sivas, Van, Yozgat ve pek çok ilde gelinin başına para, şeker, leblebi, buğday, kuruyemiş serpmeye âdeti vardır. Bu âdetlerde bazı inaçlar ve beklenen sonuçlar vardır. Buğday, ürün bol olsun, bereket getirmesi; şeker, tatlılıkla geçinilmesi; para, zenginlik dileğiyle serpilmiştir.”¹²⁸ Türkiye’de yaşayan Çingenelerin birçoğunda bu gelenek vardır.

¹²⁸ Altun, a.g.e., s. 281.

Evlenme geleneği esnasında da uygulanan bazı ritüeller şunlardır: “Gelin erkek evine gelmeden evvel erkek evine ayna ve Kur’an-ı Kerim gönderilir. Kaynana, Kur’an-Kerim’i sokak kapısında tutar ve eve gelen gelin bunun altından geçerek koca evine girmesini ister. Bu gelenek de evliliğin uğurlu geçmesi içindir. Bunun yanı sıra, gelin koyun postuna basarak güvey evine girer. Bazı yerlerde, gelin yeni evine kaynanasının bacakları altından geçerek girer. Kimi yerlerde de gelinin eve girdikten sonra bir tahta kaşığı kırması evliliğinin başarılı geçeceğini gösterir.”¹²⁹ Bazı bölgelerde çeyiz sandığına tuz, hamur gibi uğur getirilecek şeylerin de koyulduğu görülmektedir.

Kocaeli’de yapılan alan araştırmasında, burada yaşayan Çingenelerin de bu gelenekten etkilendiğini görülmektedir. Gelinin evden çıkışında ya da arabaya binmesinde başından aşağıya kuruyemiş veya şeker serpildiği gözlemlenmiştir. Bunu yapılma amacı ise, gelinin aileye bereket getirmesi ve ağız tatlarının daha da artmasını sağlamak içindir (K.18, 32, 43).

2.3.6.3.8. YOL BAĞI

Serdar Mahallesi’nde gelin evden çıkartılmadan önce damat, gelinin erkek kardeşi ya da aileden olan erkek çocuğa çeyiz sandığını evden çıkartmak için bahşiş verir. Gelin evden çıktıktan sonra “*Yolbağ Parası*” denilen bir para alınmaktadır. Bu para kızın erkek evine götürülmesi esnasında ona eşlik eden kızlı erkekli topluluk tarafından alınır (K.3, 16, 17, 48).

Kocaeli Çingenelerinde gelin evinden alınan kız, damat evine gelmeden önce arabadan indirilir ve damat evine çalgı eşliğinde sokulur. Eve girerken sağ ayağıyla girmesi istenir. Bu, gelinin geldiği eve uğur getireceği inancıdır (K. 3, 16, 17, 25, 59).

Eve girmeden önce gelinin başından çerezler ve şeker atılmaktadır. Bu da gelinin yeni geldiği haneye bereket getireceği inancındadır (K. 2, 3, 11, 16, 32, 33).

¹²⁹ Altun, a.g.e., s. 287.

Gelin eve girmeden önce ya da eğlence yerine gitmeden önce gelinin önünde testi kırılır ve bu da düğünün güzel geçeceğini ve uğurlu bir gelin olacağının göstergesidir (K.3, 9, 12, 25, 37, 41, 53). Bazı mahallelerde ise kaynana, gelinin ve damadın ekmeğinin üstüne tuz dökerek yemelerini ister ve ilk lokmayı damat yer, gelin de damadın ekmeği yemesinden sonra diğer lokmayı yer. Bu da onların iyi anlaşacaklarını ve iyi bir yuva kuracaklarını gösterir (K.2, 3, 9, 11, 23, 44, 56).

Gelin damat evine gelir ve gelin odasına götürülür. Gelin odasına götürülmesini ise ya kaynana ya da bekâr bir kız yapar. Akşam, “gerçek düğün” dedikleri eğlence başlar.

Kocaeli Çingenelerinde asıl düğün akşam saat altı gibi başlar ve konukların gelmesiyle birlikte eğlence son haddine kadar yaşanır. Müzik, çalgılar oyun-roman havaları, içki eşliğinde tüm konuklar ve düğün sahipleri eğlenir. Kozluk Mahallesi gençlerinden Ferhat Saygı, “*Bu mahallenin düğünlerini hiçbir yerde göremezsiniz, müziğin en güzeli burada yapılır, oyunun en güzeli burada oynanır, göbeğin en güzeli burada atılır*” diyor. Tüm mahalleli ve düğüne çağrılanlar kadınlı erkekli sazların, orkestranın çalmasıyla oynamaya başlarlar. Genelde oyun havaları eşliğinde başlayan eğlence onların söylemiyle ‘**Roman Havaları**’ ile sürer ve bekâr kızlar piste gönülleriyle oynarlar. Daha sonra gelinin ailesi ve damadın ailesi oynadıktan sonra gelin ve damat piste çıkar ve tüm hünerlerini gösterirler. Düğünün bir kısmında davetliler gelin ve damada hediyelerini verip bazıları da takılarını takarlar. Eğlence esnasında her türlü içki de içilmektedir. Bu içki Çingene düğünlerinin olmazsa olmazıdır.

Kozluk Mahallesi’nde düğün esnasında, konuklar oyun oynamak için piste anons edilerek davet edilir (K. 46, 51, 52, 53).

Çingene düğünleri gecenin geç saatine kadar sürmektedir. Düğün bittikten sonra gelin ve damat arkadaşları ve aile yakınları tarafından kendi evlerine götürülürler.

2.3.6.4. NİKÂH

Aile kurumunun oluşmasında en önemli aşamalardan biri de nikâhtır. Birbirini tanıyan çiftler evlilik kararını alıp ailelerin olurlarını aldıktan sonra kanuni işlemleri gerçekleştirirler. Resmî pratiklerin yanında halk kanunları adı altında imam nikâhı da kısılmaktadır. Türkiye’de yaşayan Çingenelerde imam nikâhı çok önemsenmektedir. Gerdekten önce, düğünün son günü imam nikâhı kısılmaktadır.

“*Mehir*” nikâh kısılmasıyla birlikte kadının, kocasından almaya hak kazandığı ve kocasının cömertçe vermeye zorunlu bir hediyedir.¹³⁰

İslam’dan önce mehir kadının satış bedeliydi. İslam dini bu âdeti kaldırmış, kesinlikle yasaklamıştır. Müslümanlıkta hür bir insan hiçbir şekilde satılamaz. Bu bakımdan kızın babası veya akrabası, erkekten hiçbir surette herhangi bir meblağ talep edemez. Mehir annenin, babanın veya velinin değil, kadının kendine öz hakkıdır.¹³¹ Bu düşünceye göre İslamiyet mehirin yalnız kadının kendisine verilmesini şart koşmuştur.

“İslam hukukuna göre evlilikle birlikte erkek tarafından kıza, bir mehir verilmesi gerekmektedir. Mehirin miktarı nikâhın öncesinde tespit edilir ve evlilik öncesinde ya da sonrasında kıza ödenir. İslamiyet evlilikte karı kocanın mal varlığını esas kabul ettiğinden bu maddi kıymet tamamen kıza ait olup istediği gibi tasarruf hakkına sahiptir. Nikâh bedeli olarak verilen mehir genelde para olarak tespit edilmektedir. Ancak bazen taşınır ya da taşınmaz mallar da mehir karşılığı verilmektedir.”¹³²

¹³⁰ Abdulaziz Bayındır. “Mehir ve Başlık”, **İslamda Evlilik ve Aile, Vefa Yayıncılık**. İstanbul 1990. s.147

¹³¹ Bekir Topaoğlu. **İslam’da Kadın**. Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1988, s.53.

¹³² Altun, a.g.e., s. 296.

Mehirle ilgili Kur'an-ı Kerim'in Nisâ suresinde şunlar geçmektedir. “Kadınlara mehirlerini hoşlukla verin. Eğer onlar gönül hoşluğuyla size bir şeyler bağışlarsa onu da afiyetle yiyin”¹³³ denmiştir.

Kocaeli Çingenelerinde de imam nikâhı uygulaması vardır. İslamiyet'i yaşayan Çingeneler dinin getirdiği kurallara uymaktadır. Kısılan nikâhta içinde bulundukları toplumdan farklı denilebilecek bir uygulama görülmemektedir. Şahitler huzurunda imam tarafından ya da dini anlamda söz sahibi olan bir kişi tarafından kısılacak nikâhta mehir belirlenir ve söylendikten sonra nikâh kısıılır. Çalışma yapılan mahallelerde kimi Çingenelerin resmî nikâhtan sonra dini nikâh yaptıklarını kimi mahallelerde ise dini nikâhtan sonra resmî nikâhın yapıldığı görülmektedir.

Resmî nikâh ya düğün gününden bir hafta önce ya da düğün günü yapılmaktadır. Mahallelerin genelinde düğünden önce resmî nikâhın yapıldığı görülmektedir. Gültepe Mahalle muhtarı Muhittin Sevil'in söylediklerine göre, burada yaşayan Çingenelerde resmî nikâh pek yapılmamaktadır. Bunun sebebi ise: *“Aile yardımı almak ya da ölmüş olan anne veya babalarının emeklileri varsa alma düşüncesidir. Bazı çingeneler de devlet desteğinden yararlanmak için evlendikten sonra boşanmaktadırlar. Bu boşanma formalite icabı yapılmaktadır.”*

2.3.6.5. GERDEK

Medeni ya da dinsel nikâhtan sonra gelinle güveyin bir araya gelmesine **“Gerdek”** denir. Böylece gelinin ve güveyin evliliği yasa, din ve bağlı bulunduğu toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur.¹³⁴

Çingenelerde düğün eğlencesinden sonra gerdek yaşanmaktadır. Gerdek gecesi Çingeneler için çok önemlidir. Kocaeli Çingeneleri bakireliği önemsemektedirler. Kadının temizliği, saflığı ve bakireliği erkeğe, iktidara ve aileye verilen değerlerle sıkı

¹³³ Nisa Suresi, +. Ayet.

¹³⁴ Altun, a.g.e.,s. 297.

bir bağlantı içindedir.

Gerdek esnasında kız tarafı da erkek tarafı da uyumaz. Gerdek gecesi yaşandıktan sonra gelin, kız oğlan kız çıkarsa bir el tüfek atılır. Bu kızın temiz çıktığını ve evliliğin asıl bu saatten sonra başlayacağını göstergesi durumundadır. Kireçocakları - Tavşantepe Mahallesi'nde gerdekten sonra yaşanan pratik şu şekildedir: *“Sabah damatla gelin, sabah namazından önce kalkarlar, abdest alıp namaz kılarlar. Damatlık ve gelinliklerini tekrar giyerler. Bir damacana su alırlar, havlu alıp tüm mahalleliyi ev ev dolaşırlar. Herkesin eline su dökerek tebrikleri kabul ederler. Bu tebrikler sırasında verilen hediyeler de kabul edilir. Erkek tarafı, sabah çalgıcı tutar ve evlerinin önüne masa kurup akşama kadar eğlenirler. Bu eğlenceye “Paça” denir. Eğer gerdek gecesi yaşandıktan sonra gelin kız oğlan kız çıkmazsa ailesine gönderilir ve hediyeler geri alınıp verilir. Kurulan ev bozulur”*(K3, 4).

Türkiye dışındaki Çingeneler içinde de evlenme sonrasında yaşanan gerdek gecesi çok önemlidir. *“Macaristan’da yaşayan Çingenelerde tüm törenlerde siyah başörtü taşımaktadırlar. Çingenelerin her türlü söz kesme dâhil tüm törenlerinde bez parçası kullanma âdeti vardır. Bir genç kızın gerdekte bakireliğini kanıtlaması sırasında bez çok önemlidir. Gerdekten sonra temiz olduğunu bu bezi göstermekle kanıtlamaktadır.”*¹³⁵ Kocaeli Çingenelerinde siyah başörtü takma âdeti yoktur; fakat gerdekten sonra bez, çarşaf gösterme âdeti yapılmaktadır.

Türkiye’deki Çingene araştırmacılarından Melih Duygulu Çingenelerin düğünleri ve gerdek gelenekleri ile ilgili şunları söyler: *“Düğünde gelin (bori), beyaz gelinlik üstüne kırmızı güllü duvak bürüyor ve beline de kırmızı kuşak bağlıyor. Kırmızı gül, gelinin bekâretini simgelerken, kırmızı renkler de şans ve başarıyı temsil ediyor. Düğün seremonisi boyunca gelinin nedimesi, onun başındaki duvağı muhafaza ediyor. Gelin (bori) ile damat (güveyis) gerdeğe girdiklerinde, kız ve oğlan tarafı dağılmadan “nişan” dedikleri gelinin bakire olduğunu gösteren “kanlı bezi” görene kadar*

¹³⁵ Martinez, a.g.e., s. 96.

bekliyorlar. Gelinin bakire olduğunu belgeleyen kanlı bez gösterme geleneği özellikle ülkemizde yaygın olmakla beraber, bütün dünya Çingenelerinde de bu uygulamanın mevcut olduğu bildiriliyor. Damadın annesi, gelinin bakire olduğunu gösteren “kanlı çarşafı”, balkondan, pencereden yahut kapıdan dışarıdaki kalabalığa gösteriyor. Kızının bakire olduğunu öğrenen kız tarafı, sevinçle çala oynaya kendi evine dönüyor. Gelinin bakire çıkmaması durumunda kız ya ailesine iade edilerek verilen paralar geri alınıyor yahut damadın kabullenmesi durumunda, gelin baba evine gönderiliyor.¹³⁶

Kocaeli Çingenelerini içine alarak yapılan bu alan araştırmasında, düğünden sonra gerçekleşen gerdek gecesinden sonra; kanlı çarşafı asma, gösterme geleneği vardır. Bu yukarda anlatılan gibi gelinin temizliği ve bekâretinin mahalleliye duyurulması işidir.

2.3.7. DÜĞÜN SONRASI

2.3.7.1. DUVAK– PAÇA

Çingenelerde düğünün ertesi sabahı ‘**Duvak**’- ‘**Paça**’ diye isimlendirilmektedir. Farklı bölgelerde değişik pratiklerle gerçekleştirmektedir.

Çingenelerde duvak sabahı-paça sabahı gelinin kız oğlan kız çıkmasına bağlıdır. Kocaeli Çingenelerinde bu eğlenceye “**Kadın Düğünü**” de denmektedir. “Düğün günü ve gerdek gecesinden sonra kadın tarafının sülalesi, gerdek gecesinden gelen habere göre eğlenmeye başlar. Bu haberi almak için bir kadın bir de erkek beklemektedir. Eğlence, sabahın ilk saatlerinde başlamakta ve akşamın geç saatlerine kadar sürmektedir. Eğlenceye erkek tarafının hem kadınları hem de erkekleri katılmaktadır. İnce saz grubu tutulur ve içki eşliğinde evliliği kutlarlar. Bu kutlama kadın tarafının evinin önüne koyulan masalarda başlamakta ve tüm mahallede sürmektedir” (K2, 16,

¹³⁶ Duygulu, a.g.e., s. 94.

17, 48).

Bu eğlence gelinin ve damadın katılması ve oynamalarıyla bitirilmektedir. Nilgün Tural, paça sabahı eğlencelerinde katılanlarının kıyafetlerini şöyle anlatmaktadır: *“Eskiden gelin ve damat düğünde giydikleri kıyafetleriyle eğlenceye katılırken şimdileri bu eğlenceye günlük kıyafetleriyle gelmektedirler”* (K.59).

Serdar Mahallesi’nde gerdek gecesinden sonra, kutlamalar gelecek habere bağlıdır. Eğer gelin, kız oğlan kız çıkarsa eğlenceler başlamaktadır. Bu eğlenceye hem erkek tarafı hem de kız tarafı katılmaktadır. Bu eğlenceden önce gelin ve damat sabah namazından önce kalkıp abdestlerini alır, gelinlik ve damatlıklarını giyip mahallede kapı kapı dolaşp tebrikleri aldıktan sonra eğlenceye katılır. Son olarak gelinin annesine gerdek gecesinden sonra kanlı çarşaf götürülür ve bir sepet verilir. Bu sepete de gelinin annesi para koyup kızına verir (K16).

Paça sabahından sonra akraba olan aileler iki hafta sonra görüşmeye başlarlar ve aileler arası gidip gelme yaşanmaktadır (K.3, 17, 48, 51).

Kocaeli Çingenelerinde evlenen kız annesinin evine gelirken çevredekiler kızın yürüyüşüne dikkat ederler. Bu yürüyüşten kızın mutlu olup olmadığı kanısına varılır (K.2, 16, 34, 45).

Duvak eğlencesi Kocaeli Çingenelerinde hemen hemen her mahallede kutlanmaktadır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bugüne kadar yapılan araştırmalar sonucunda Çingenelerin 1000 yılı aşkındır yaşamlarını sürdürdüklerini görmekteyiz. Bu süreç içinde toplumbilim ve halkbilimi açısından Çingeneler sık sık araştırma konusu olmuştur.

Çingene kökeniyle ilgili bugüne kadar birçok çalışma yapılmış ve dilbilimsel çalışmaların sonucunda Çingenelerin Hint asıllı olduğu kanısına varılmıştır. Yapılan çalışmalar esnasında Hindistan'dan ne zaman, nasıl ve hangi göç yollarının izlendiğiyle ilgi hala kesin bilgilere varılamamıştır. Çingenelerin Hindistan'dan ayrılış tarihleri, kesin olmamakla birlikte 5. ve 11. yüzyıllar arasında olduğu söylenmektedir. Çingenelerin Hindistan'dan neden göç ettikleriyle ilgili de kesin bilgiler yoktur. Bunun nedeninin savaşlar ve ırkçılık konusu olduğunu söylenilebilir.

Çingenelerin göçleriyle birlikte, nüfusları tüm dünyaya yayılmıştır. Göç doğudan batıya doğru gerçekleşmiş ve Avrupa'da yoğunlaşmıştır. Dünyadaki Çingene nüfusu 8 ile 10 milyon arasındadır. Türkiye'de ise bu rakamın 280 ile 540 bin arasında olduğu söylenmektedir.

Çingene ismiyle ilgili birçok tanımlama vardır. Dünyada verilen isimler şunlardır: Almanya'da Zigeuner, Fransa'da Bohemian, Romanya'da Tigane, Macaristan'da Cigany, İtalya'da Zingari, Litvanya'da Cigonas, Hollanda'da Heiden, Danimarka ve İsveç'te Tartars, Türkiye'de Çingene, İspanya'da Zincali veya Gitonos, Güneybatı Pakistan ve İran arasında Luri, İran'da Karaki, Afkanitan'da Kauli ve Bizans'ta Atsincanoidir.

Türkiye 'de Çingene isimleri şöyledir: **Anadolu'da ve Ege sahillerinde yaşayanlara:** Cingân, Cingâne, Manuş, Mıtrıp, Poşa, Karaçi, Beyzade, Elekçi, Gengel, Cono, Gurbet, Abdal (bazı bölgelerde), **İstanbul ve çevresinde yaşayanlara:** Kıptî,

Roman, Pırpırı, Karağlan, Todi, Mongo denir.

Çingene dili üzerine yapılan çalışmalar on sekizinci yüzyıla kadar uzanır: “Etnik kökenin belirlenmesi ve bunun bir toplulukla ilişkilendirilmesi esasına dayanan dilbilim çalışmalarının başladığı 18. yüzyıl, Çingene diline ilişkin eserlerin de yavaş yavaş ortaya çıktığı bir dönemdir. Ancak Çingene dilinin özelliklerini ortaya koymaya yönelik bilimsel nitelikli çalışmaların 19. yüzyılın ikinci yarısında başladığı söylenebilir.

Çingeneler, gittikleri ülkenin genel kültürel özelliklerini yaşayan ve kabul eden topluluklardan biridir. Dünya üzerinde olduğu gibi Türkiye’de de bu özellikleri çok açık bir şekilde görülmektedir. Türkiye’de resmî olarak kabul edilen dilin yanında farklı etnik grupların dilleri de vardır. Bu gruplara mensup insanların, kendi konuşma dillerini kullandıkları rahat bir şekilde gözlemlenmektedir.

Kocaeli ili içinde Çingene nüfusu dağınık bir şekilde yaşamaktadır. Mahalleler içinde yapılan alan araştırmasında buraya yapılan göçlerin 1930’la 1950’li yıllar arasında olduğu tespit edilmektedir. Bu göç dalgasında Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve Batı Trakya yolu izlenmiştir. Bu göçler sonucunda Kocaeli’ye gelenler, il içinde farklı mahallelere yerleşmişlerdir. Dillerine bakıldığında, mahalleler arasında farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu farkın ana sebebi göçün farklı ülkelerden yapılmış olmasıdır.

Araştırma ve izlenimlere göre şu an mahallelerde yaşayan Çingene kökenli vatandaşlar arasında ‘**Romanca**’ denilen dil pek kullanılmamaktadır. Yaş seviyesi altmış üstü olanlar arasında ‘Romanca’ bilinmekte fakat pek kullanılmamaktadır. 28 Haziran ve Kireç Ocakları Mahalleleri dikkate alınırsa, aralarında dilsel açıdan pek çok farklılık olduğu görülmektedir. 28 Haziran Mahallesi’nde yaşayan Çingeneler Romanya’dan göç ettikleri için, dilleri de Kireç Ocakları Mahallesi’nde yaşayan Selanik göçmeni Çingenelerin dilinden farklıdır.

Kocaeli Çingenelerinde evlenmede ilk aşama eş seçimidir. Kocaeli ilindeki Çingene mahallelerinde evlenme ve eş seçiminde görülen geleneksel yapı, etnik kimlikleri farklı insanlara göre daha değişiktir. Sosyo - ekonomik açıdan çok düşük bir düzeyde olan Çingeneler hemen hemen her şeyi kendi içlerinde yaşamaktadırlar. Bunun altında yatan ana sebep yaşadıkları toplum içinde onlara karşı gösterilen olumsuz tavır ve davranışlardır. Çingeneler kimlikleri ve yaşam şekillerinden dolayı toplum tarafından kötü alışkanlıklara sahip insanlar olarak algılanırlar. Bu da onların hem mahalle yapılarına (şehir merkezinden uzak), hem de yaşamlarına etki etmiştir.

Çingenelerde dışardan evlenme yani kendi gruplarının dışında başka bir milletten evlenme pek görülmediği için grup içi evlilikler yapmaktadırlar. Kocaeli Çingenelerinde görülen evlenme biçimlerine bakıldığında; görücü usulü, kaçma-kaçırma, severek evlenme, değişme yoluyla evlenme, söz alma yolu, akrabalık yoluyla evlendiklerini görmekteyiz.

Onlar için hayatlarının en renkli zamanları eğlence için bir araya geldikleri anlar, düğünlerdir. Kocaeli Çingeneleri ilinde yedi farklı mahallede ikâmet etmekte ve hemen hemen tüm Çingeneler birbirlerini tanımaktadır. Genelde kız beğenme bu düğün törenlerinde gerçekleşmektedir. Düğünlerin dışında kız beğenme bazen de dini bayramlarda yapılmaktadır. Dini bayramlarda eş dost gezileri esnasında, bekâr kızlara bakılır ve fikir sahibi olunur.

Kocaeli Çingenelerinde, Anadolu’da görülen *Toy Beyi* kavramının yerini *Damat Babası* ya da *Erkek Babası* kavramı almıştır. Kız istemede, başlık parasını belirleme ve pazarlığında, düğün sırasındaki masraflarda ve gelen misafirlerin ağırlanmasında Damat Babası üstüne düşen görevleri yapmaktadır.

Kocaeli Çingenelerinde sanal bir akrabalık olan sütkardeşlik vardır. Sütkardeşler

öz kardeş sayılırlar ve birbirleriyle evlenemezler ve aile kuramazlar. Çalışma yaptığımız yedi mahallede de sütkardeşiyle evlenen hiçbir kişi saptanamamıştır.

Kocaeli Çingenelerinde evlenme toplumda fert olmanın en önemli göstergesidir. Çingeneler geleneklerine göre yaşamakta ve kendilerine göre olan inanç sistemini devam ettirmektedirler. Onlara göre nişanlı çift; insanlara, topluma, ailelerine, büyüklerine ve tüm sülalesine saygısını göstermek için kendilerini güzel bir düğün yapmak zorunda hissederler. Düğünde gösterecekleri özen, onların bundan sonraki hayatlarında sorumluluk sahibi olacaklarını göstermektedir. Çingenelerde düğün arifesinden önce bir dizi gelenek söz konusudur; damadın gelinin ailesini ziyaret etmesi, gelinin ailesinin damadın ailesini ziyaret etmesi, nişan için hediye seçimi hatta davet edilenlerin ve onların getirecekleri ya da takacakları hediyeler asıl düğüne olan hazırlıkların kendisidir.

Kocaeli’de düğünler ekonomik duruma göre ya bir gün ya da üç gün sürmektedir. Çalışma yapılan Çingene mahallelerinde geleneksel kültürün evlenmeyle ilgi tüm örnekleri yaşanmamaktadır. Bunun en önemli sebebi yaşam şekillerinin değişmesi, çağa ayak uydurma ve ekonomik durumdaki farklılaşmadır. Çingeneler yaşadıkları bölgede ekonomik bakımından en düşük seviyede olsalar da, düğünlere çok önem vermektedirler. Düğünler Çingeneler ve diğer toplumlar arasındaki beklide en önemli ayrım noktasıdır. Mahallelerdeki yaşlı Çingeneler, eskiden düğünlerin çok abartılı ve renkli geçtiğini, düğün süresinin ise bir haftaya kadar sürdüğünü söylemektedirler. Fakat şu an Kocaeli Çingenelerinin geleneksel yapılarının değiştiği görülmektedir.

Çingenelerde evlenmede ilk olarak dini nikâh daha sonra da resmi nikâh yapılmaktadır. Gerdekten sonra Kocaeli Çingenelerinde “Duvak Sabahı- Paça Sabahı” denilen bir tören de yapılmaktadır.

Kocaeli Çingenelerinde evlenme esnasında eğer kız bakire çıkmazsa kimi zaman evlilik bozulmaktadır. Tüm mahallelerde evlenmeyle ilgili önemli ortak sorun ise ekonomik boyuttur. Ekonomik sorunun dışında diğer bir sorun ise toplum tarafından yapılan dışlanmadır.

Çingeneler Kocaeli’de yetmiş yılı aşkın zaman içinde göçebe, yarı göçebe ve yerleşik şekilde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan gibi farklı ülkelerden göç etseler bile Kocaeli’de birbirlerine yakın diyebileceğimiz mahallelerde yaşamakta, birbirlerine kız alıp vermekte ve içinde yaşadıkları toplumdan soyutlanmamak için aileler kurmaktadır. Birlikteliklerinin yasallaşması için evlenmektedirler. Kocaeli Çingeneleri üzerine yapılan bu çalışma sonucunda evlenme olgusunu çok önemsediklerini ve hâlâ geleneksel yapılarını korumak için çaba gösterdikleri gözlemlenmiştir.

ÇİNGENE BAYRAĞI ve MARŞI

Gelem, Gelem

Romani Anthem

Gelem, gelem, lungone dromensa
Maladilem bahktale Romensa
A Romale katar tumen aven,
E tsarensa bahktale dromensa?

A Romale, A Chavale

Vi man sas ek bari familiya,
Murdadas la e kali legiya*
Aven mansa sa lumniake Roma,
Kai putaile e romane droma
Ake vriama, usti Rom akana,
Men khutasa misto kai kerasa

A Romale, A Chavale

I went, I went on long roads
I met happy Roma
O Roma where do you come from,
With tents on happy roads?

O Roma, O fellow Roma

I once had a great family,
The Black Legions* murdered them
Come with me Roma from all the world
For the Romani roads have opened
Now is the time, rise up Roma now,
We will rise high if we act

O Roma, O fellow Roma

Türkçe Sözleri:

Yürüdüm yürüdüm uzun yollar boyu
Ne güzel ki romanlarla tanıştım
Uzaklara çok uzaklara gittim
Eyyy romanlar eyyy çocuklar
Romanlar nerden geldiyseniz
Şanslı yollar boyu çadırlarını.
Benim de büyük kalabalık bir ailem vardı
Kötü bir grup insan öldürdü onları
Gelin benimle dünya romanları
Romanların yolunun açıldığı yerlere
Şimdi ayağa kalkma zamanıdır romanlar
Eyyyyy romanlar eeeeyyy çocuklar...¹³⁷

Londra'da 1971'de düzenlenen Birinci Dünya Çingeneler Kongresi'nde Çakra (Chakra) Çingenelerin sembolü, Gelem Gelem (ya da Djelem Djelem) adlı şarkı da ulusal marşları olarak kabul edilmiştir. Dillerinin standartlaşması için de çalışmalar sürmektedir. Dünyadaki Çingene toplumu çeşitli adlarla bilinmektedir; Gypsies (veya Gipsies), Tsigani, Tzigane, Cigano, Zigeuner, ve diğerleri. Rom, Roma, Romani, veya çift "r" ile yazılması (Rrom, Rroma, Rromani), isimleri daha çok resmi yazılarda tercih edilmektedir. Bugün artık çingenelerin bayrakları ve marşları vardır.

Çingene Marşların çoğunun arkasında bir öykü vardır. Tabii Çingenelerinkinin de... 1969'da, İngiltere'de dolaşan bir Britanya-Avrupa Çingene grubunun üyesi olan Zarko Jovanoviç, insan hakları için mücadele eden bir eylemciydi. Kamp yerleri buldozerlerle yok edilip, karavanları çekiliyordu. Karavanlardan biri devrilip ateş aldı. İçeride saklanan bir küçük Çingene çocuk yanarak öldü. Zarko, bu marşı Londra'ya dönerken, içinde bir çok eylemci arkadaşının bulunduğu karavanın içinde yazdı.(Grattan Puxon, Thomas Acton, Vanko Rouda, Juan de Dios Herediave diğerleri).Söz: Zarko

¹³⁷ http://tuminsanlaraynidilikonusur.blogspot.com/2007_10_01_archive.html

Jovanovic, 19698 Nisan 1971'de Birinci Dünya Çingene Kongresi'nde Çingene Ulusal Marşı olarak kabul edilmiştir.

Çingene Bayrağı ve Çingene Marşını Kocaeli ilinde yaşayan Çingenelere sorduğumuzda herhangi bir bilgilerinin olmadığını dikkati çekmiştir; ancak Tavşantepe Mahallesi'nde oturan Erkan Öter ve Şener Tamaç Çingene marşıyla ilgi herhangi bir fikirlerinin olmadığını; fakat Çingene Bayrağıyla ilgili duyumlarının olduğunu aktarmıştır.

Kocaeli Çingeneler Derneği'nde ise hem Çingene Bayrağı hem de Çingene Marşı bulunmaktadır. Fakat dernekte Çingene marşı ve bayrağı olmasına rağmen; bu konuda bir bilgileri yoktur.

Çingene Sözcüğünün Geçtiği Atasözleri¹³⁸

Çingene ciğer pişirir, yemeden karnın şişirir: Cimri, para harcamaktan o kadar korkar ki pişirdiği yemek bitmesin diye yemeden doyduğunu söyler.

Çingene çadırında musandıra (yük dolabı ve yüksek raf) ne arar? : Yoksul ve her şeyi derme çatma olan bir kişide varlıklılara özgü şey bulunmaz.

Çingene çingeneye çatmadıkça kasnak boynuna geçmez: Bayağı kişilerin iyice kepaze olabilmeleri için birbirlerine girmeleri gerekir.

Çingeneye beylik vermişler önce babasını asmış (kesmiş) : Ne oldum delisi soysuz kişi eline yetki geçince en yakınlarına kötülük yapmakla işe başlar.

Çingene Sözcüğünün Geçtiği Deyimler

Çingene çalar, Kürt oynar: (1) Kimin ne yaptığı belli olmayan, düzensiz, karmakarışık bir toplantı. (2) eşyası birbirine karışmış, dağınık, düzensiz yer.

Çingene çergesi (çerge: derme çatma çadır): Derme çatma ve pis perde, yaygı, baraka.

Çingene çorbası: Birçok kişinin çeşitli düşüncelerle karışıkları durum.

Çingene düğünü: Düzensiz, gürültülü toplantı.

Çingene kavgası: Önemsiz bir tartışmayla başlayıp konu değiştir değiştir büyüyün, bayağı laflar ve yası açılmadık küfürlerle dolu kavga.

Çingene maşası: Aşağı sanan çirkin, kara kuru kişi.

Çingene pembesi (sarısı): Söz alıcı çiğ pembe (sarı)

Çingenelerle ilgili atasözleri ve deyimlere bakıldığında onlara düzensiz, bayağı, cimri gibi olumsuz anlamlar yüklenmiştir.

¹³⁸ Aksoy, Ömer Asım (1981) **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, Ankara Türk Dil Kurumu Yayınları, s.34, 145

GEÇİŞ DÖNEMLERİYLE İLGİLİ SORULAR (EVLENME)

- . 1. Evlenilecek kız ve erkekte aranan özellikler nelerdir?
2. Evlenmemiş kız ve erkeklere ne ad verilir?
3. Evlenmemiş kız ve erkeklerin kismetlerini açmak için ne gibi uygulamalara başvurulmaktadır?
4. Gençler evlenme isteğini nasıl belli ederler?
5. Evlenme çağının başlangıcı kez ve erkeklerde hangi yaştır?
6. Kız araması nasıl yapılmaktadır?
7. Kızın beğenilmesi halinde kız isteme nasıl olmaktadır?
8. Söz kesimi nasıl yapılmaktadır?
9. Gençlerin anlaşması halinde evliliğe hazırlık nasıl olmaktadır?
10. Kız kaçırma olayı hangi hallerde meydana gelmektedir? Bu olaylar nasıl çözümlenmektedir?
11. Beşik kurtmesi evlenmeler nasıl olmaktadır?
12. Nişan hazırlıkları nasıl yapılmaktadır?
13. Nişan gelenekleri nelerdir? Nişanda kıza neler takılır?
14. Nişana kimler davet edilir?
15. Nişanlanma nasıl yapılır?
16. Nişanda hangi eğlenceler yapılır?
17. Nişandan sonra nişanlıların birbirlerini görmeleri, konuşmaları nasıl olmaktadır?
18. Nişan bozulursa, kız tarafı, aldığı armağanları geri verir mi?
19. Kurban bayramında oğlan tarafı nişanlı evine kurban gönderir mi?
20. Başlık, ağırlık veriliyor mu? Miktarı nedir?
21. Başlık kesilme toplantısı nasıl olmaktadır?
22. Kız kaçırma olaylarında başlık veriliyor mu?
23. Başlık nasıl verilmektedir?
24. Başlık dışında kız tarafına başka ne gibi armağanlar verilmektedir?
25. Geline ailesi tarafından ne gibi çeyiz verilir?

26. Çeyiz defteri, cüzdanı tutuluyor mu? Tutuluyorsa nasıl?
27. Çeyiz asma, gösterme geleneği var mı? Varsa nasıl yapılıyor?
28. Düğüne davet nasıl yapılır?
29. Düğüne davet edilenler hediye olarak neler getirirler?
30. Düğün için yiyecek, giyecek olarak ne gibi hazırlıklar yapılır?
31. Geline kına yakılıyor mu?
32. Kına Gecesi yapılıyorsa. ne gibi gelenekleri vardır?
33. Kına Gecesi eğlenceleri nelerdir?
34. Güveye de kına yakılıyor mu?
35. Gelin Hamamı nasıl yapılır?
36. Güveyi Hamamı yapılıyor mu?
37. Damat Tıraşıyla ilgili gelenekler nelerdir?
38. Kimler sağdıç olur? Sağdıcin görevleri nelerdir?
39. Gelin, damat, sağdıç, kayınvalide, kayınpeder giyimleri düğünde nasıldır?
40. Gelin alma nasıl yapılır?
41. Gelin güveyin evine girerken neler yapılır? Anlamları nelerdir?
42. Düğünde ne gibi eğlenceler yapılmaktadır? Oynanan oyunlar, söylenen türküler nelerdir?
43. Düğünde neler yenilip, içilmektedir?
44. Düğünde geline neler armağan edilmektedir?
45. Resmi nikâh, imam nikâhı nasıl yapılmaktadır?
46. Gerdeğe nasıl girilir? Gerdek öncesi ve sonrası gelenekleri nelerdir?
47. Düğünün ertesi günü neler yapılır?
48. Gelin, kayınpederine ve kayınvalidesine nasıl hitap eder, nasıl davranır?
49. Akraba aileler arasındaki ilişki nasıldır?
50. Gelinin kocası ölürse ne yapılır?
51. Gelin ölürse ne yapılır?
52. Akraba evlilikleri hakkında halkın inançları nelerdir?

SÖZLÜ KAYNAKLAR

TAVŞANTEPE- KİREÇOCAKLARI MAHALLESİ

Adı – Soyadı	D.Y	Medeni Hal	Mesleği	Eğitim Durumu	Doğum Yeri
K.1.Erkan Öter	1979	Evli (1çocuk)	S. Şoförü	İlkokul	Kocaeli
K.2.Sakine Davcı	1973	Evli (3 çocuk)	Bohçacı	İlkokul	Kocaeli
K.3.Bedriye Davcı	1948	Dul(8 çocuk)	Bohçacı	O.y.yok	Edirne
K.4.Hasan Tonguç	1963	Evli (5 çocuk)	Müzisyen	İlkokul	Kocaeli
K.5.Kasım Pekcan	1960	Evli(5 çocuk)	Müzisyen	İlkokul iki terk	Kocaeli
K.6.Erdoğan Pekcan	1964	Evli (4 çocuk)	Müzisyen	İlkokul	Kocaeli
K.6.Şener Tamaç	1973	Evli (3 çocuk)	Müzisyen	İlkokul	Kocaeli
K.7.Veli Tamaç	1953	Evli (6 çocuk)	Müzisyen	İlkokul	Kocaeli
K.8.Ali Tamaç	1981	Evli (3 çocuk)	Müzisyen	İlkokul	Kocaeli
K.9.Hasan Sağlam	1964	Evli (6 çocuk)	Müzisyen	İlkokul	Kocaeli

28 HAZİRAN MAHALLESİ

Adı – Soyadı	Yaş	Medeni Hal	Mesleği	Eğitim Durumu	Doğum Yeri
K10.Ayhan Pala	1974	Bekar	K.toplayıcı	İlkokul	Kocaeli
K11.Eyüphan Pala	1952	Evli (ç.yok)	K.toplayıcı	İlkokul	Kocaeli
K.12.Coşkun Yılmazgil	1952	Evli (13Çocuk)	K.toplayıcı	İlkokul	Kocaeli
K13.Yılmaz Kalaycı	1968	Evli(3 çocuk)	K.toplayıcı	İlkokul	Kocaeli
K.14.Orhan Dik	1967	Evli (4 çocuk)	K.toplayıcı	İlkokul	Kocaeli
K.15.Salih Arabacı	1964	Evli (8 çocuk)	K.toplayıcı	İlkokul	Kocaeli

SERDAR MAHALLESİ

Adı – Soyadı	Yaş	Medeni Hal	Mesleği	Eğitim Durumu	Doğum Yeri
K16.Erol Tural	1955	Evli (4 çocuk)	Bld.Emekli	İlkokul	Kocaeli
K17.İsmail Tural	1965	evli (3 çocuk)	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli
K18.Yaver Miralay	1946	Evli (4 çocuk)	Mhl.Muhtarı	İlkokul	Kocaeli
K19.Yalçın Aktaş	1965	Evli (3 Çocuk)	Bld.Mec.Üyesi	İlkokul	Kocaeli
K20.Yaşar Urun	1955	Dul (2 çocuk)	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli
K21.Hüseyin Kaçan	1964	Evli (2 çocuk)	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli
K22.Kerem Atar	1985	Evli (3 çocuk)	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli

K23.Kemal Saf	1985	Bekâr	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli
K.24.Kadir Korkut	1976	Evli (2 çocuk)	İşsiz	İlkokul	Kocaeli
K25.Arif Yalın	1981	Evli (3 çocuk)	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli
K26.Resul kaçar	1990	Bekâr	Öğrenci	Lise (devam ediyor)	Kocaeli
K27.Fatih Doğan	1991	Bekar	Pazarcı	Ort.okul terk	Kocaeli
K28.Tuncay Özül	1991	Bekâr	Öğrenci	Lise (devam ediyor)	Kocaeli
K29.Bulut Korku	1976	Bekâr	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli
K30.Mustafa Tural	1990	Bekâr	Öğrenci	Lise (devam ediyor)	Kocaeli

KANDIRA İLÇESİ- AKÇAKAYRAM MAHALLESİ

Adı – Soyadı	Yaş	Medeni Hal	Mesleği	Eğitim Durumu	Doğum Yeri
K32.Ali Özmetek	1928	Evli (11 çocuk)	İşsiz	Öğr.yok	Edirne
K33.Mahmure Özmetek	1933	Evli (11 çocuk)	Ev hanımı	Öğr.yok	Edirne
K34.Saliha Ersoy	1928	Dul (12 çocuk)	Ev hanımı	Öğr.yok	Edirne
K35.Reyhan Ersoy	1991	Bekâr	Öğrenci	Lise	Kocaeli
K36.Yonca Ersoy	1993	Bekâr	Öğrenci	Lise	Kocaeli
K37.Bahçe Ersoy	1938	Evli (6 çocuk)	Bohçacı	Öğr.yok	Edirne
K38.Filiz Ersoy	1973	Evli (4 çocuk)	Bohçacı	Öğr.yok	G.Antep
K39.Erol Tunçgöre	1966	Evli (3 çocuk)	Toplayıcı	İlkokul	Kocaeli

K40.Salih Çiçil	1936	Evli (17 Çocuk)	Toplayıcı	Öğr.yok	Edirne
K41.Ferda Çık	1966	Evli (6 çocuk)	Toplayıcı	Öğr.yok	Kocaeli
K42.Fettah Demir	1938	Evli (1 çocuk)	Ev hanımı	Öğr.yok	Edirne
K43.Şöhret Ersoy	1948	Dul (10 çocuk)	Ev hanımı	Öğr.yok	Edirne
K44.Nazife Demir	1928	Dul (5 çocuk)	Ev hanımı	Öğr.yok	Edirne
K.45.Ali Arabacı	1945	Bekar	Toplayıcı	Öğr.yok	Kocaeli

KOZLUK MAHALLESİ

Adı – Soyadı	Yaş	Medeni Hal	Mesleği	Eğitim Durumu	Doğum Yeri
K46.Demir Duygun	1962	Evli (2 çocuk)	Roman Dern.Başk.	İlkokul	Kocaeli
K47.Ferhat Akbulut	1965	Evli (2 çocuk)	İşyeri Sahibi	Konservatuar	Kocaeli
K48.Zorbey Duygun	1991	Bekar	Öğrenci	Lise	Kocaeli
K49.Neslihan Tonguç	1964	Evli(3 çocuk	Çiçek Satıcısı	O.y.yok	Kocaeli
K.50.Ali Yazgı	1968	Evli (5 çocuk)	Toplayıcı	İliokul	Kocaeli
K.51. Nur Yalman	1965	Evli (4 çocuk)	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli
K.52. Salih Toptan	1971	Evli (6çocuk)	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli
K.53. Turgut Bakmaz	1978	Evli (3 çocuk)	Toplayıcı	İlkokul	Kocaeli
K.54. Yeşim Taştan	1981	Evli (2 Çocuk)	Toplayıcı	İlkokul	Kocaeli

K.55. Deniz Küçük	1973 Evli (5 çocuk)	Çiçekçi	İlkokul	Kocaeli
K.56. Osman Tapan	1989 Bekar	Öğrenci	Lise	Kocaeli
K.57. Ayla Kara	1974 Evli (3 çocuk)	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli
K.58. Nurgül Yalman	1969 Evli (2 çocuk)	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli
K.59 Nilgün Tural	1965 Evli (3 çocuk)	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli
K.60. Gülşen Kulaksız	1958 Evli (5 Çocuk)	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli
K.61.Ali Kulaksız	1951 Evli (5 Çocuk)	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli
K.62. Necati Ataç	1968 Evli (3 Çocuk)	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli
K.63 Nadir Güleç	1976 Evli (2 Çocuk)	Toplayıcı	İlkokul	Kocaeli
K.64. İzzet Bulur	1971 Evli (4 Çocuk)	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli
K.65. Ahmet Yavaş	1983 Evli (1 Çocuk)	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli
K.66. Ali Arabacı	1981 Bekar	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli
K.67. Sultan Arabacı	1959 Evli (6 çocuk)	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli
K.68. Mustafa Öter	1965 Evli (3Çocuk)	Toplayıcı	İlkokul	Kocaeli
K.69. Aynur Öter	1970 Evli (3 Çocuk)	Toplayıcı	İlkokul	Kocaeli
K. 70. Canan Gedik	1961 Evli (5 Çocuk)	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli
K.71. Hasan Topuz	1973 Evli (3 Çocuk)	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli
K.72. Kerim Topuz	1985 Bekar	Pazarcı	İlkokul	Kocaeli

YAZILI KAYNAKÇA

ACTON, Tomas ve MARSH, Adrian, **Roman Olmak**, Vatandaş Matbaacılık ve Gazetecilik, Baskı I., İstanbul. 2008

AKMAN, Ayşe, “Artvin’in Bazı Yerlerinde Evlenme Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme”, **Türk Halk Araştırmaları**, TCKB Yayınları, Ankara, 2002

ALPMAN, Nazım, **Başka Dünyanın İnsanları**, Ozan Yayınları, İstanbul, 1993

ARTUN, Erman, **Türk Halkbilimi**, İstanbul Kitabevi, İstanbul, 2005

AKSİT, Cevat, **Mutlu Evlilik**, Gaye Vakfı Yayınları, İstanbul. 2004

ALTUNTEK, N. Serpil, **Van Yöresinde Akraba Evliliği**,: Kültür Bakanlığı Halk Kültür Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Ankara, 1993.

ATAMAN, Sadi Yaver, **Eski Türk Düğünleri ve Rit’leri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.

ALTUN, Işıl, **Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm**, Yayıncı Yayınları, Kocaeli, 2004.

ASSEO, Henriette, Çev: Orçun Türkay, **Çingeneler: Bir Avrupa Yazgısı**, YKY, İstanbul. 2004.

ARAYICI, Ali, , **Çingeneler: Ülkesiz Bir Halk**, İstanbul, 2004

Ahmet Mithat Efendi, **Çingeneler, Letaif-i Rivayat**, (içinde) Haz. F.Gökçek- S. Çağın, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2001.

ANDAY, Melih Cevdet, Raziye, Adam Yayınları, İstanbul, 1992.

BALAMAN, Ali Rıza, **Evlilik Akrabalık Türleri**, Kültür Bakanlığı yay., Ankara,2004.

BAHRİ, Muallim Hasan, **Anadolu Köy Düğünleri**, Ankara Şafak Matbaası, İstanbul, 1979.

BAKKER, P. Ve Kyuchukov, H., **What is the Romani Language?**, University of Hertfordshire Pres, Hatfield.2000.

BAYINDIR, Abdulaziz. “Mehir ve Başlık”, **İslamda Evlilik ve Aile**, Vefa Yayıncılık. İstanbul 1990.

BERGER, Hermann, **Çingene Mitolojisi**, Çev. Musa Yaşar Sağlam, Ayraç Yayınevi, Ankara,2000.

BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folklorü**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1984.

BORATAV, Pertev Naili **100 soruda Türk Halk Edebiyatı**, K kitaplığı, İstanbul, 2003,

ÇOBANOĞLU, Özkul, **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Akçağ Yay., Ankara,1999.

DALCI, S.Osman, PAMUK, A.Pamuk, Dualar Kitabı, Pamuk Yayıncılık,İstanbul, 2004.

DUYGULU, Melih, **Türkiye Çingeneleleri Müziği**,: Pan Yayıncılık, İstanbul, 2006.

EFKARİ, N.Pour, **İran’da Çingenelele Hakkında Toplanan Gözlem, Mülakat, Ses**

alma, Fotoğraf ve Diğer Bilgiler, Mayataş Matbaacılık, İstanbul, 1973

ELÇİN, Şükrü, **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001

European Roma Rights Centre (çev. Balaban Cerit), “Knowing Your Rights and Fighting Your Them”, Macaristan. 2006.

FRASER, Angus, **Avrupa Hakları Çingeneler**, Homer Kitapevi, İstanbul, 2005.

FİCHTER, Joseph, **Sosyoloji Nedir**, Anı Yayınları, Ankara, 2004,

GÜVENÇ, Bozkurt, **İnsan ve Kültür**, Remzi kitapevi, İstanbul, 2005

HANCOOK, Ian, **We are the Romani People**, University of Herfordshire Pres, Hatfield. 2000.

Kalafat, Yaşar **Kuzey Azerbeycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk İzleri**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1998

KAYGILI, Osman Cemal, **Çingeneler**, Bilgi Yayınevi, İstanbul. 1972.

KENRİCK, Donald, Çeviren: Bahar Tırnakcı, **Çingeneler GANJ'DAN THAMES'E**, Homer kitapevi, İstanbul. 2006.

KENRİCK, Donald, **The Gypsies During the Second World War**,: University of Hertfordshire Press, Hatfield, 1999.

Kuran'ı Kerim Tefsiri(Türkçe anlamı, çev.E.M.Hamdi Yazır) Ankara, 1992.

- KOLUKIRIK, Suat, , “Sosyolojik Perspektiften Türk(iye) Çingeneleri: İzmir Çingeneleri Üzerine Bir Araştırma”, **Uluslar Arası İnsan Bilimler Dergisi**, İzmir. 2006
- MARTİNEZ, Nicole, **Çingeneler**, İletişim Yayınları, İstanbul. 1990.
- MİLTON, Sybil H. “Nazi Almanyası’nın Toplumdan Dışlanmışları: Çingeneler”,
- ORTAYLI, İlber, **Osmanlı Toplumunda Aile**, Pan Yayıncılık, İstanbul. 2000
- ÖNAL, Mehmet Naci, **Romanya Dobruca Türkleri ve Mukayeseli Doğum, Evlenme ve Ölüm Adetleri**, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri 224, Ankara,1998
- ÖRNEK, Sedat Veyis, Türk Halkbilimi, Kültür Bakanlığı Yay. 1629, Ankara. 1995.
- ÖZKAN, Ali Rafet, **Türkiye Çingeneleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara. 2000.
- ÖZTAN, Bilge, **Türk Medeni Kanununun Yürürlülüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun**, TMK Yayınları, Ankara. 2002
- Russell, Bertrand, **Evlilik ve Ahlak**, Cem Yayınevi, I. Baskı, İstanbul, 2005
- SANTUR, Meltem E. (Cingöz), “Anadolu’nun Bazı Yörelerinde Gerdek Sabahı Gelinle İlgili Adet ve Uygulamalar Üzerine Bir Atlas Denemesi”, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları**, TCKB Yayınları, Ankara. 1998,
- ŞAHİNKAYA, Rezzan, **Aile İlişkileri**, Kardeş Matbaası, Ankara. 1981
- Şen, Meryem, Social and Linguistic and (Re-) construction of Linguistic Identity, Kocaeli Üniversitesi,2002.

TEZCAN, Mahmut, , **Türk Ailesi Antropolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara. 2000.

Topaoğlu, Bekir. **İslam'da Kadın**. Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1988.

WILLIAMS, Patrick, **The European Odyssey of The Gypsies on the Road**, Unesco Courier. 1994.

YOORS, Jay, **OBRE ROMA**, Çev: Hale Alpman, Çiviyazıları, İstanbul. 2005.

TEZLER

ATAK, Tuna, **Türkiye’de Evlilik ve Aile Yapısı 1935 Yılı Sonrası Sosyo Demografik Yapıya Bir Bakış**, (Yüksek Lisans Tezi Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi), Ankara, 1981.

CANORUÇ, Mustafa Şenay, **Başlık Geleneği ve Hukuki Niteliği** (Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul. 1993.

KOLUKIRIK, Suat, **Aramızdaki Yabancı: Çingeneler**, (Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) İzmir. 2004.

ÖZTAN, Emel, **Sosyolojik Alan - Evlilik Kadın İlişkisi**, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi). İstanbul, 1997.

SÖZLÜKLER

Türkçe Sözlük, Ankara, TDK Yayınları, 1988.

PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, **Türkçe Sözlük**, Ankara, Arkadaş Yayınları, 2003.

Misalli Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul: Kubbealtı, 2005.

Ötüken Türkçe Sözlük, 5. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul 2007.

Dil Derneği Türkçe Sözlük, 2. Baskı, Ankara: Dil Derneği Yayınları, 2005

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, , Milliyet Gazetecilik A.Ş, İstanbul 1990.

AKSOY, Ömer Asım, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara. 1981

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara, 1995

EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, 4. Baskı, **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü**, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1998.

GÖKBİLGİN, M. Tayip, **İslam Ansiklopedisi**, MEB Yayınları, İstanbul,1977.

PARLATIR, İsmail, **Osmanlıca Türkçesi Sözlüğü**, Çingene maddesi, I.basım, Yargı Yayınevi, Ankara, 2006,

BİLDİRİ

AKSU, Barış, “İzmit Romanlarının Sosyo- Ekonomik ve Aile yapısının Kocaeli Kent kültüründeki Yeri”, **I. Uluslar arası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri, 20-22 Nisan 2006, Cilt I.**, Editör, Işıl Altun, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2007

ANTOLOJİ VE YILLIK KAYNAKÇASI

TÜRK VE DÜNYA YAZARLARINDAN ÇİNGENE ÖYKÜLERİ (Antoloji)
İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 2004

YILLIK- 2001, Kocaeli Valiliği, Altan Matbaası, İstanbul, 2001.

İNTERNET KAYNAKÇASI

ADANA HALK KÜLTÜRÜNDE KISMET AÇMA Okt. Ayşe BAŞÇETİNCİLİK*

http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_3/bascetincelik.php

Kocaeli Haritası

<http://www.kocaeli.bel.tr/content.asp?categoryID=318&contentID=9406>

<http://turkceyasam.blogcu.com/3962303/>

<http://www.veborsiv.hurriyet.com.tr/2005.05.08.639714.asp>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/evlilik>

<http://www.turkforum.net/showthrad.phd?t=148265>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/evlilik>

www.gapgundemi.com/makale_goster.asp?id1

www.geocities.com/~Patrin/marriage.htm - 19k

www.geocities.com/~Patrin/marriage.htm - 19k

Kaynak: <http://www.ccr.org/center/posters/amer/romananthem.htm>

http://tuminsanlaraynidilikonusur.blogspot.com/2007_10_01_archive.html

ÖZGEÇMİŞ

1978 Kars doğumluyum. İlköğretimi Akçaova İlköğretim okulunda, liseyi Derince 19 Mayıs Lisesi'nde tamamladım. 2000 yılında Trakya Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü'nden lisans derecesi aldım. UTZ Institut Für Unterricht-Deutsch als Fremdsprache / Almanya'da bir yıl dil eğitimi aldım. 2003 yılında Kocaeli Üniversitesi Türk Dili Bölümü'nde Okutman olarak göreve başladım. 2005 yılında Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyat Bölümü Anabilim Dalında Yüksek Lisansa başladım ve tez aşamasındayım. Halen Kocaeli Üniversitesi Türk Dili Bölümü'nde Okutman olarak görevime devam etmekteyim.

ÇİNGENELERİN YERLEŞİM YERLERİNE AİT HARİTALAR

ÇİNGENE FOTOĞRAFLARI

Kocaeli Kandıra İlçesi Akçakayran Mahallesi

Göçebe Çingene Çadırları

Yarı göçebe yaşayan Çingene evleri

Yarı göçebe yaşayan Çingene evleri

Kocaeli Kandıra İlçesi Cezaevi Mahallesi

Yarı Göçebe Olarak Yaşayan Ali Özmetek'in Evi

Yarı Göçebe Olarak Yaşayan Ali Özmetek'in Evi

Göçebe Olarak Yaşayan Şöhret Ersoy ve Torunları

Kocaeli 28 Haziran Mahallesi

Toplayıcılıkla Uğraşan 28 Haziran Mahallesi'nden Bir Görüntü

Toplayıcılıkla Uğraşan 28 Haziran Mahallesi'nden Bir Görüntü

Kentsel Dönüşüm Projesi Doğrultusunda Boşaltılan Çingene Evleri

Salih Arabacı'nın Oğlunun Düğününden Bir Kare

Çingene Orkestrası

28 Haziran Mahallesi'nde Düğünde Bayrak Asma

Kocaeli Serdar Mahallesi

Serdar Mahallesi Çingene Sokağı

Serdar Mahallesi Çingene Evleri

Çingene Nişanı

Çingene Çalgıcıları

Çingene Çalgıcıları

Serdar Mahallesi'nde Bayrak Asma

Kocaeli Kozluk Mahallesi

Kozluk Mahallesi'nde Nişan Eğlencesi

Kozluk Mahallesi'nde Nişan Eğlencesi

Erol Tural'ın Aile Arşivinden Fotoğraflar

Çingene Kızı (layiha)Zeugma*

* http://www.phototurkey.net/turkiye-resimleri-ara.htm?search_keywords=Zeugma

Göçebe yaşayan Çingenelerde dans

El İşleriyle Uğraşan Bir Çingene Fotoğrafı

* <http://www.bydigi.net/ilginc-resimler/169900-cingene-fotografлари.html>